

Antoni Roviras i Enric Torrent

Torroella i l'Estartit

QUADERNS
de la
REVISTA
de
GIRONA

65 MONOGRAFIES LOCALS

**TORROELLA
DE MONTGRÍ
I L'ESTARTIT**

**Antoni Roviras i Padrós
Enric Torrent i Bagudà**

107 QUADERNS de la REVISTA de GIRONA

DIPUTACIÓ de GIRONA
CAIXA de GIRONA

Quaderns de la Revista de Girona. Núm. 107

Sèrie: Monografies locals (Núm. 65)

Primera edició en català: Juny de 2003

Tiratge: 1.100 exemplars

Edició:

Diputació de Girona/Caixa de Girona

Director de la col·lecció:

Joaquim M. Puigvert

2

Consell assessor:

Gabriel Alcalde, Narcís-Jordi Aragó, Pepa Balsach,
Xavier Besalú, Maria Antònia Canals, Josep M. Cortadellas,
Xavier Cortadellas, Jordi Dalmau, Joan Domènech,
Maria Carme Domènech, Marta Franch, Rosa Maria Gil,
Glòria Granell, Àngel Jiménez, Montserrat Manén,
Jordi Mascarella, Enric Mirambell, Joan Miró, Joan Nogué,
Marina Puig, Josep Pujol, Josep Pujolràs, August Rafanell,
Dolors Reig, Anna Ribas, Josep Maria Rus, Joan Sala,
Narcís Sureda, Xavier Terradas, Montserrat Vayreda,
Eva Vázquez, Anna M. Viader, Antoni Vilà,
Mariàngela Vilallonga, Dani Vivern.

Cartografia:

Salvador Oliva

Maquetació:

Pep Caballé

Redacció administració:

Pujada de Sant Martí, 5. Telèfon 972 18 50 00.

Apartat de Correus 11. 17080 Girona

Infografia i impressió:

Palahí Arts Gràfiques, SL. Girona

ISBN: 84-95187-56-6

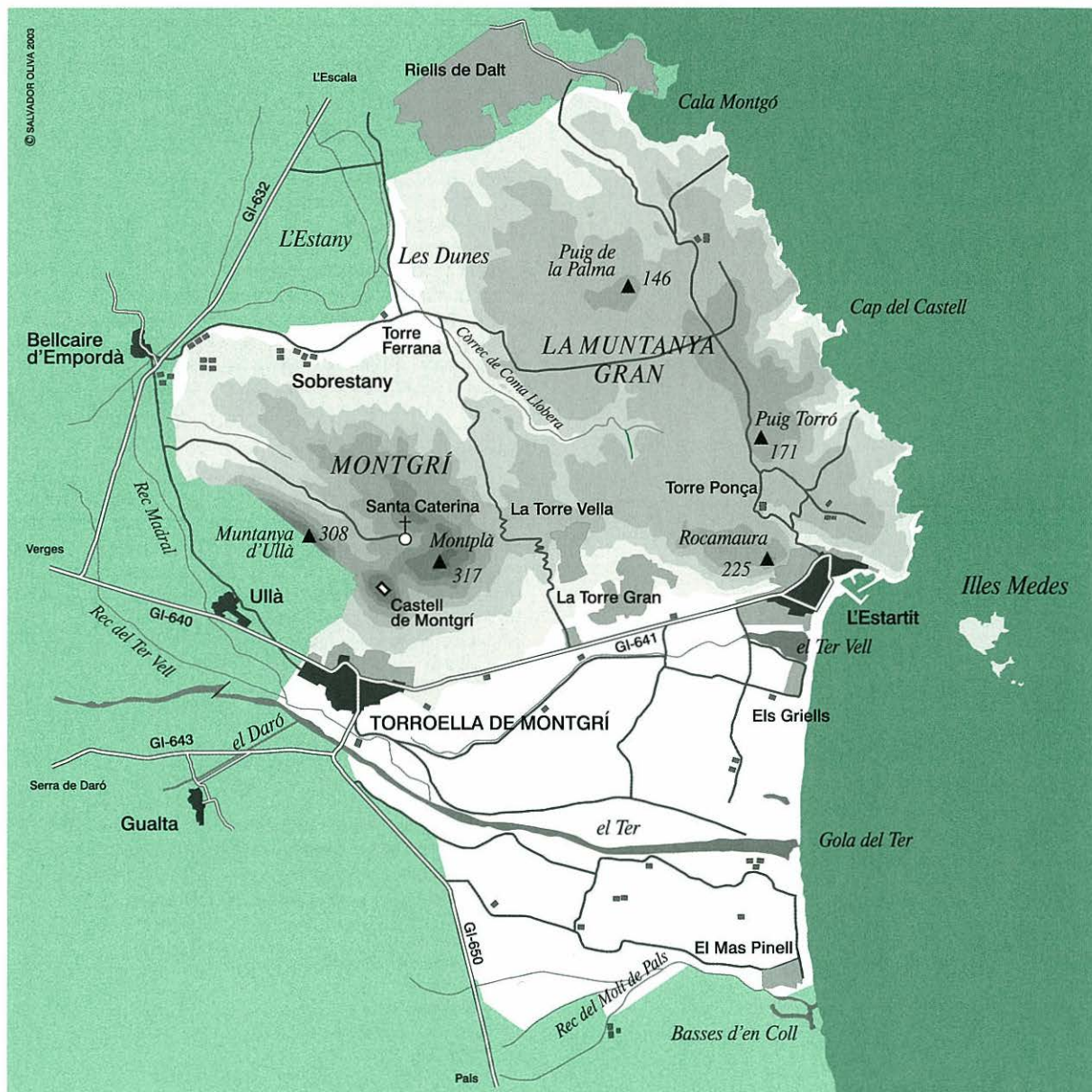
Dipòsit legal: Gi-1.136/03

LA NOSTRA PORTADA

El massís del Montgrí i la plana del Baix Ter són els elements que configuren el paisatge de Torroella i l'Estartit (Foto: Joan Reynés).

Índex

Situació	5
Cronologia.....	6
1. El terme municipal.....	8
2. El Ter.....	10
— “Salvem el Ter”. La reacció d’un poble per a la salvació del seu riu.....	12
3. Demografia.....	14
4. Ara fa 300.000 anys.....	16
5. Primers ramaders i pagesos.....	18
6. Ibers i romans.....	20
7. Els orígens.....	22
— A la conquesta de les Balears	24
8. Torroella, vila reial.....	26
9. El castell del Montgrí	28
10. L’ermita de Santa Caterina.....	30
— Fundació de l’ermita de Santa Caterina.....	32
11. De la decadència al ressorgiment econòmic.....	34
12. La pirateria i els masos fortificats.....	36
13. Les esglésies.....	38
— El <i>Llibre de Privilegis</i>	40
14. L’agricultura conquesta la plana	42
15. Sobrestany i la Bolleria	44
16. Els casals i els llinatges.....	46
17. Les muralles	48
— L’urbanisme.....	50
18. L’orde dels Agustins.....	52
19. El caciquisme de principi del segle XX	54
20. La República i la Guerra Civil (1931-1939).....	56
21. L’època franquista.....	58
22. De 1975 als nostres dies.....	60
23. Les Dunes	62
24. Torroella i la música.....	64
25. Torroella i la sardana.....	66
26. La vida artística.....	68
27. L’associacionisme.....	70
28. Torroella de Montgrí al Baix Ter.....	72
29. La Fira de Sant Andreu	74
30. El mercat.....	76
31. El comerç.....	78
32. L’agricultura.....	80
33. Els gegants.....	82
34. La pesca a l’Estartit.....	84
35. El turisme	86
36. Les illes Medes	88
37. La costa rocallosa del Montgrí.....	90
38. Ecologia	92
— Bibliografia, agraïments i procedència de les fotografies	94

Situació

El municipi de Torroella de Montgrí és situat al bell mig de la Costa Brava, en el límit nord de la comarca del Baix Empordà, a la qual pertany. Fa frontera amb els municipis de l'Escala, al nord, de Bellcaire d'Empordà i Ullà, a l'oest, de Gualta, Fontanilles i Pals, al sud; a l'est limita amb el mar.

El terme es reparteix entre el massís del Montgrí i una part de la plana del Baix Ter. El massís ocupa tota la part nord del municipi. És calcari, amb un carst molt desenvolupat que origina un munt de coves, avencs i dolines. Les elevacions més importants se situen al seu front sud (muntanya d'Ullà, Montgrí, mont Pla, torre Moratxa i Roca Maura) i van des dels 250 als 300 m. Cap al nord, forma un altiplà (muntanya Gran) que va davallant fins al terme de l'Escala i Bellcaire. Pel costat de mar, cau en uns penyasegats impressionants, de fins a 100 m, i forma una sèrie de caps i cales. El Montgrí té la seva continuació dins del mar, a uns 2 km de la costa, en l'arxipèlag de les illes Medes. Està format per set illots principals (la Meda Gran, la Meda Petita, el Carall Bernat, la Bota, els Tascons, les Ferranelles) i una colla de roques que sobresurten de l'aigua.

La plana del Baix Ter se situa al sud del terme. La formen els sediments que al llarg dels segles han portat el Ter i el Daró. Per ella discorre, de manera plàcida i lenta, el riu Ter, abans de desembocar en el mar, a la Gola. Des dels anys setanta, el Daró aboca bona part de les seves aigües en el Ter, mitjançant un canal artificial que es va construir entre Gualta i Torroella.

Cronologia

- 300.000-80.000 aC** Ocupació de les coves dels caus del Duc de Torroella i d'Ullà.
- 1100-900 aC** Ocupació de la Fonollera. Primer poblat estable a l'Empordà.
- Segle I aC / VII dC** *Vil·la* romana del camp de la Gruta.
- 888** Primer document escrit on apareix el nom de Torroella.
- 1085** Primer esment del *castro de Torroella*.
- 1209** Citació més antiga de la parròquia de Torroella, dedicada a sant Genís.
- 1237** Primera carta de franquícia atorgada a la vila per Bernat de Santa Eugènia.
- 1265** Nova carta de franquícia. Signen el document vuit veïns de la vila.
- 1272** Dalmau de Rocabertí cedeix en permuta a l'infant Pere, primogènit de Jaume I, totes les seves possessions i drets a Torroella, la qual esdevé vila reial.
- 1294** S'inicia la construcció del castell del Montgrí.
- 1306/14** Es comença a bastir un nou temple damunt de la vella església romànica.
- 1392** Segons una tradició recollida al segle XVII per Andreu Sàbat, tres frares funden l'ermita de Santa Caterina.
- 1393** Privilegi de la Fira de Sant Andreu.
- 1413** Es posa la primera pedra de la fortificació de les Medes.
- 1552** S'enfonsa una part de les Medes, on hi havia la fortalesa.
- 1599** El rei Felip concedeix als habitants de Torroella l'establiment del Montgrí.
- 1609** Consagració de l'Església de Sant Genís.
- 1694** Batalla del Ter entre els exèrcits espanyol i francès.
- 1711** Els francesos s'apoderen de Torroella durant la Guerra de Successió.
- 1835** Explusió i expropiació de les finques dels Agustins.
- 1844** Es balla a la plaça de la Vila per primera vegada la sardana llarga.
- 1884** Fundació de la Cobla Els Montgrins.
- 1885** Forta epidèmia de còlera.
- 1897** Primeres proves per a la implantació de l'electricitat en l'enllumenat públic.
- 1920** Inauguració de l'enllumenat públic de l'Estartit.
- 1920** Inauguració de la nova església de l'Estartit.

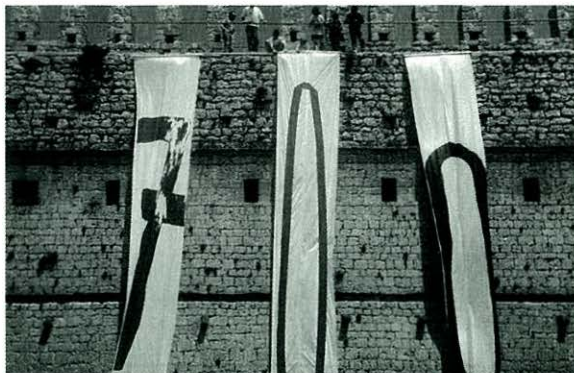

- 1928** Inauguració de les escoles públiques al convent dels Agustins.
- 1928** Primer *Llibre de la Festa Major*.
- 1939** Les tropes franquistes entren a Torroella.
- 1940** Inauguració del nou pont sobre el Ter.
- 1946** Comencen les obres del moll de l'Estartit.
- 1968** Inauguració del nou enllumenat públic de Torroella.
- 1970** Obres de les motes del riu Ter.
- 1972** Inici de les obres del primer espigó per a l'ampliació del port de l'Estartit.
- 1975** Torroella de Montgrí, Ciutat Pubilla de la Sardana.
- 1976** Campanya "Salvem el Ter". Manifestació contra la contaminació del Ter.
- 1979** Primeres eleccions municipals.
- 1981** Primera edició del Festival Internacional de Música.
- 1983** Inauguració del Museu del Montgrí i del Baix Ter.
- 1983** Declaració de les Medes com a Reserva Marina.

- 1987** Primer acte públic reivindicatiu per a la segregació de l'Estartit.
- 1988** Agermanament de Torroella de Montgrí amb San Juan del Sur, a Nicaragua.
- 1989** Agermanament de Torroella de Montgrí amb Torrelles, a França.
- 1994** Unes pluges torrencials provoquen esllavissades a la muntanya de l'Estartit.
- 1996** Inauguració de la planta potabilitzadora d'aigua.
- 1998** Inauguració de la planta depuradora d'aigües residuals.
- 1999** Inauguració de la deixalleria.
- 2003** Inauguració de Can Quintana, Centre Cultural de la Mediterrània.

7

Commemoració del set-centè aniversari del castell del Montgrí.

EL TERME MUNICIPAL

1

El municipi de Torroella de Montgrí des del castell del Montgrí.

8

Torroella de Montgrí és un terme amb una extensió de 65 km² i l'habiten uns 8.500 veïns. El fet de ser un municipi litoral fa que la seva població augmenti considerablement a l'estiu, quan ens visiten més de 25.000 turistes. Dins del terme hi ha dos nuclis de població importants, Torroella de Montgrí i l'Estartit, i una sèrie de veïnats, Sobrestany, la Bolleria, Montgó, urbanitzacions i masies disperses. En els dos primers nuclis es concentra bona part de la població.

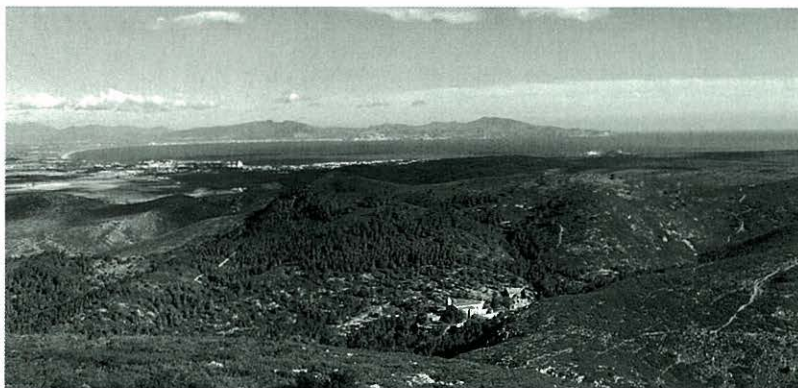
Si fem una passejada pel municipi ens adonarem de la diversitat de paisatges que hi podem trobar. L'aspecte més destacat és la divisió que

marquen el massís del Montgrí i la plana del Baix Ter. El massís és un espai que ha patit poc l'obra de l'home. Hi ha espais rocallosos -les muntanyes del front sud-, valls frondoses -de Santa Caterina, de les Raïmeres-, espais oberts i planers -muntanya Gran-, etc. Pel costat de mar, acaba bruscament en uns penyasegats majestuosos que poden arribar a tenir fins a 100 m; també hi ha una sèrie de cales -Montgó, Ferriol, Pedrosa, Calella- on el mar s'endinsa cap al massís.

Destaquem igualment, per la seva bellesa i originalitat, la punta de Cap Castell, on hi ha la Foradada, un túnel natural que travessa la muntanya.

Al centre del massís, de nord a sud, trobem els boscos de les Dunes, que tenen el seu origen en la fixació, a principi del segle XX, de les sorres que eren transportades pel vent de tramuntana des del golf de Roses.

Al peu sud del Montgrí s'estén la plana del Baix Ter. És tota una extensió de terreny planer travessada, d'oest a est, pel riu Ter i tot un munt de canals de rec, rierols... És una zona que al llarg dels segles ha estat molt modificada per l'home, per tal d'adequar-la a les seves necessitats agrícoles. Avui està en la seva major part dividida en camps on es conreen, sobretot, els cereals i els arbres fruiters.

Pel costat de mar, acaba en una platja ampla i llarga, que va des de l'Estartit fins a tocar el massís de Begur, ja als termes de Pals i Begur. Darrere la platja, cap a l'interior, encara queden algunes petites taques d'espais humits que són els darrers exponents de les grans extensions d'aiguamolls que hi havia antigament. Destaquem el Ter Vell, una antiga desembocadura del Ter, la zona de la Pletera, amb la bassa del Frare Ramon, i els voltants de la Gola.

EL TER

2

La barca havia de substituir els ponts com a mitjà per travessar el riu, quan aquests no existien.

10

El Ter és un dels rius més importants de Catalunya. Neix als Pirineus, a Ulldeter (Setcases), i després de regar comarques barcelonines i gironines desemboca a la Gola, al terme de Torroella de Montgrí.

Quan entra al nostre municipi, el riu ja es troba en el seu curs final. Les aigües avancen lentament (entre el pont de Torroella de Montgrí i el mar hi ha un desnivell d'un metre). Amb tot, no sempre han estat tan plàcides; en temps de grans pluges podien arribar a inundar tota la plana i, amb l'ajut de les del Daró, deixar aïllades masies disperses i algun poble.

Aquest tram del riu ha sofert, al llarg de la història, multitud de

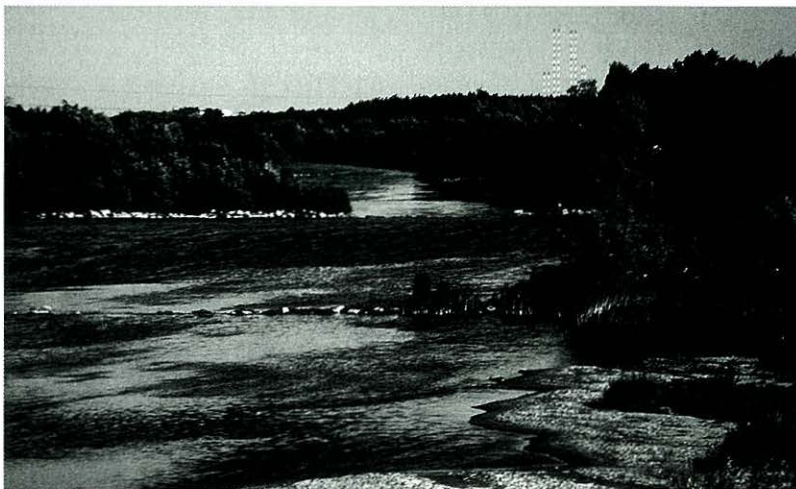
desviacions. La plana per on discorre s'ha format amb els sediments que el Ter i el Daró han anat dipositant, guanyant d'aquesta manera terreny al mar. En els darrers set-cents anys, el riu Ter ha variat el seu curs almenys tres vegades.

Sembla que a principi del segle XIV, un braç del Ter encara desembocava al nord, entre Empúries i l'Escala, i al sud del Montgrí, prop de l'Estartit. Unes obres promogudes pel comte d'Empúries Ponç Hug IV, juntament amb unes riuades, van provocar la supressió del braç que anava cap a l'Escala. La plana entre Ullà i el mar estava solcada per diferents canals per on discorrien les aigües. Al segle XVIII es va

promoure un projecte per adreçar una part del curs, entre Verges i Ullà, i canviar la seva desembocadura de lloc. Amb aquestes obres, portades a terme ja al segle XIX, es va canviar la desembocadura del Ter Vell a l'actual, a la Gola.

Les darreres grans obres es van dur a terme als anys setanta i van consistir a canalitzar el riu, des de la Resclosa fins a mar, amb unes grans motes i la supressió de totes les illes que hi havia dins del curs.

Igualment, es va fer un canal des de Gualta perquè bona part de l'aigua del Daró anés al Ter. El Ter sempre ha suposat una barrera per als homes i dones d'aquestes terres. Per això, la construcció de ponts i el seu manteniment són empreses importants al llarg de la història. Tenim notícies d'un primer pont als Saions (1278), encara que no en sabem gaire res més. En documents del segle XVII es parla de les obres de reparació del pont; no sabem, però, si era el mateix o un altre. En èpoques en què no hi havia pont de pedra, és possible que se'n construïssin de fusta. En períodes en què no hi havia pont se solia utilitzar una barca per travessar el riu. La darrera barca va fer-se servir abans de la construcció del pont actual.

El 1896 es va començar a construir un nou pont. Va durar fins a la fi de la Guerra Civil, quan les tropes republicanes el van fer volar. L'any 1940 es va construir l'actual.

El riu Ter enfila els darrers quilòmetres del seu recorregut.

La plana del Baix Ter, inundada per les crescudes del Ter i del Daró.

L'estiu de 1976 va ser un estiu negre des del punt de vista mediambiental. El 16 de juliol, el Ter va aparèixer cobert amb milers de peixos morts emmig d'unes aigües brutes i emmetzinades, d'un aspecte blavós. A més a més, qui havia estat en contacte amb l'aigua del riu patia unes irritacions estranyes a la pell. La contaminació descontrolada, encoberta pel Govern, estava començant a donar els seus fruits.

Ara bé, la societat també avançava a poc a poc cap a un sistema democràtic on tothom tenia dret a dir la seva. Torroella no va voler deixar per tancat aquell desastre i s'organitzà la campanya "Salvem el Ter". Primer, amb un debat, amb la presència de 400 persones, i, després, amb una manifestació, el dia 7 d'agost de 1976, amb prop de 4.000 persones. Aquests esdeveniments varen canviar, i molt, la manera

d'entendre les coses per part d'una societat molt dinàmica, segura d'ella mateixa i que tot just es despertava de la letargia del franquisme.

Aquest és, per a Joan Surroca, el vertader significat de la manifestació del 7 d'agost (*Bulletí del Casal del Montgrí*, setembre de 1976).

"Amb la manifestació del 7 d'agost a Torroella es va canviar el ritme quotidià arrossegat durant anys a la vila.

La concentració de tantes persones clamant per una mateixa finalitat va ésser com un crit que encara ressona. Els mitjans de comunicació procuraren difondre la problemàtica del Ter i aconseguiren que l'assumpte no acabés arxivat i oblidat una

La manifestació del 7 d'agost de 1976, contra la contaminació del riu Ter, va ser tot un esdeveniment a Torroella de Montgrí.

vegada més. La manifestació va acomplir la seva finalitat: servir de base, amb el recolzament popular, al treball de la Comissió de la Defensa del Ter. Però també marcà unes fites no menys importants en demostrar: primer, que el poble té sempre quelcom a dir i que és el protagonista de la història que va teixint dia a dia. Segon, que es poden realitzar actes públics amb la mateixa seguretat i civisme que a d'altres països. Ni més ni menys. Tercer, que l'home de la nostra comarca va canviant els ideals. Hom va sortir al carrer per salvar el Ter de la mateixa manera que s'hauria manifestat per salvar qualsevol indret en perill del nostre mai prou valorat patrimoni natural.

Aquest darrer punt és de capital significació. La qualitat de vida s'imposa per damunt de la simple quantitat. Després d'uns anys durant els quals el que calia era acumular diners a costa d'hores extres i superextres i de no gaudir mai de la vida,

es va obrint pas a un altre sentit de l'existència, que valora les estones de lleure, la poesia, el paisatge, i on l'equilibri ecològic juga un paper essencial. En una nova vida on l'home serà la mesura de totes les coses és en el que confien els manifestants -i els qui aplaudien en els balcons i cantonades- del 7 d'agost passat. A les accions cal veure-hi no sols la forma, sinó també el fons, que és, ben sovint, el que compta més."

DEMOGRAFIA

3

El municipi de Torroella de Montgrí no ha parat de créixer demogràficament al llarg del segle XX. Tres imatges amb activitats en èpoques diferents: anys trenta, principi dels vuitanta i final dels noranta.

14

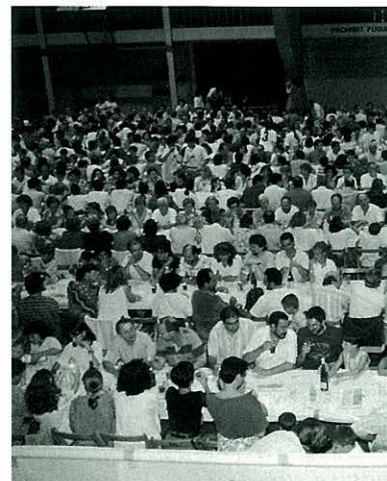
La població del municipi de Torroella de Montgrí no para de créixer des de fa força anys. Entre els anys 60 i 80, la població se situava entre els 5.000 i els 6.000 habitants (padró de 1981, 5.651). A partir dels 90 s'ha superat la xifra dels 7.000 i, el 1998, els 8.000.

Els censos que es coneixen documenten que Torroella de Montgrí sempre ha tingut una població nombrosa. Només entre la segona meitat del segle XIV i el final del XV hi va haver una davallada demogràfica, a causa de les epidèmies de pesta (1359, 178 focs –uns 800 habitants–; 1365, 418 focs –uns 1.800 habitants–; 1417, 200 focs –uns 900 habitants–; 1515, 248

focs –uns 1.100 habitants). Però, a partir del segle XVIII l'augment ha estat gairebé constant (1.922 habitants el 1718; 2.582 habitants el 1787; 3.120 habitants el 1830; 3.873 habitants el 1857; 3.543 habitants el 1900...).

Les característiques del municipi fan que aquesta població estigui força repartida entre els diferents nuclis i les cases aïllades (masos i masies). A Torroella, hi viuen quasi bé les dues terceres parts del total; en segon lloc se situa l'Estartit i després vénen la Bolleria, Sobrestany, Montgó i les urbanitzacions.

Ara bé, no sempre en aquests darrers dos-cents anys la

població ha estat repartida com avui s'observa. Si bé és cert que Torroella sempre ha tingut el major nombre d'habitants, la resta de nuclis han anat variant la seva població. Aquestes variacions han estat degudes, sobretot, a canvis en la importància dels sectors econòmics.

Així, es pot comprovar que fins al segle XVIII l'Estartit era un nucli amb pocs habitants, dedicats bàsicament a la pesca, mentre que Sobrestany, amb una activitat agrícola i ramadera, estava molt més poblat que ara.

Durant el segle XX s'ha produït la major redistribució: augment considerable de l'Estartit (sobretot a partir de principis dels 60 amb l'arribada del turisme), despoblament de Sobrestany i de moltes masies, i aparició de les urbanitzacions (majoritàriament amb cases de segona residència).

També cal tenir en compte el gran augment estacional de la població a causa del turisme (a l'estiu la població global del municipi pot superar tranquil·lament les 25.000 o 30.000 persones). Amb tot, això no es pot considerar un augment demogràfic, sinó només una particularitat d'un municipi turístic com és el nostre.

A Torroella s'hi ha anat concentrant població una mica de tot arreu, però molt significativament dels masos i dels petits pobles rurals de la rodalia, atreta per la possibilitat de tenir uns serveis més a l'abast. Això, al costat de factors com la rica vida associativa, la tradició de vila de mercat –pagesa, comercial i

artesanal–, segurament ha contribuït a fer que, tot i un creixement espectacular de població immigrada d'altres zones de l'Estat i més recentment d'Europa i del nord d'Àfrica, Torroella tingui un teixit social força sòlid i una població amb un grau d'integració i comunicació cultural considerable.

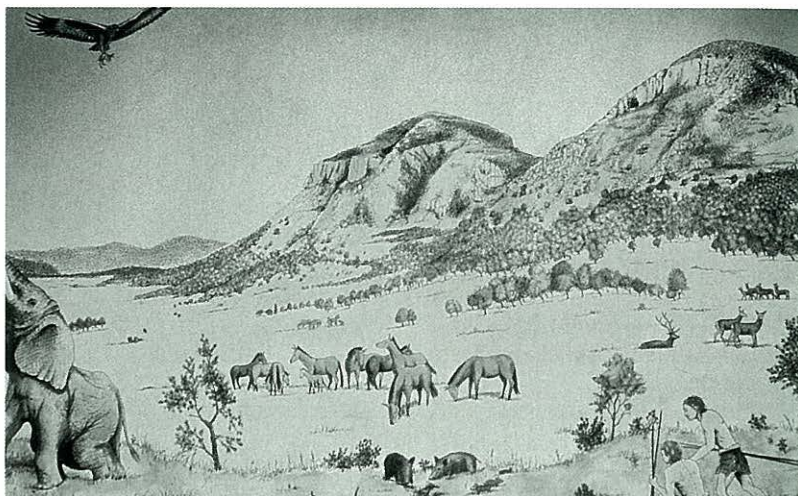
15

Evolució de la població del municipi al llarg del segle XX

1900	3.543 habitants	1960	4.331 habitants
1920	4.074 habitants	1970	5.124 habitants
1930	4.264 habitants	1981	5.651 habitants
1940	4.059 habitants	1990	7.064 habitants
1950	4.400 habitants	2000	9.004 habitants

**ARA FA
300.000 ANYS**

4

Dibuix. L'home paleolític trobava en el massís i en la plana els recursos suficients per sobreviure.

16

El massís del Montgrí i la plana del Baix Ter varen ser escenari del pas dels primers habitants d'Europa, grups de l'espècie *homo erectus*, que ara fa uns 300.000 anys varen establir-se a la zona. Poca cosa pot dir-se sobre la vida quotidiana d'aquells homes i dones. Només les restes òssies dels animals caçats i les eines de pedra trobades al cau del Duc de Torroella i al cau del Duc d'Ullà permeten entrellucar i aventurar alguns dels aspectes de la seva vida.

El Montgrí i el Baix Ter oferien, en aquell moment, un entorn privilegiat amb una gran abundància de recursos naturals. Una plana i un massís amb aigua i boscos sovintejats per ramats de

cavalls, bous, rinoceronts, elefants antics, cabres salvatges...; amb un cobertura vegetal molt rica que possibilitava la recol·lecció; amb refugis naturals excel·lents; amb unes terrasses fluvials cobertes de còdols per elaborar eines... Tot plegat, un entorn massa ric per no ser tingut en compte per aquelles comunitats caçadores i recol·lectores que viatjaven constantment a la recerca de menjar.

La caça era una de les activitats més importants dels *homo erectus*. De la plana, l'animal més caçat va ser el cavall i, del massís, varen ser la cabra i el cérvol. També varen ser caçats animals més grans com l'elefant antic, el rinoceront, el bou salvatge, l'ós de les caverne...

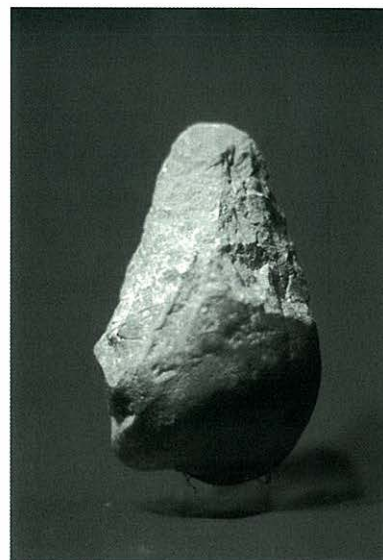
Aquells grans caçadors utilitzaven mètodes molt diversos que requerien la participació organitzada de tot el grup. De vegades, encerclaven les preses i un cop les tenien a tir de llança corrien al seu darrera fins a capturar-les. A la muntanya del Montgrí devia practicar-se també la tècnica de l'estimbament, que consistia a conduir les preses cap a un barranc des d'on els animals es precipitaven i queien al buit. La utilització de trampes era també molt comuna per a la captura d'animals grans. Un cop caçats els animals,

s'esquarteraven i es portaven a les coves, on eren consumits. La recol·lecció era l'altra gran tasca del grup. La natura oferia una gran quantitat de fruits, arrels, tubercles... que equilibraven la dieta càrnia del grup. La recollida de vegetals aportava també una gran quantitat de plantes medicinals curatives imprescindibles en el dia a dia d'una comunitat exposada a sobreviure en unes condicions difícils. Malauradament, l'arqueologia no pot aportar dades d'aquesta activitat ja que les restes de recol·lecció no s'han conservat fins als nostres dies.

El Montgrí també oferia excel·lents aixoplucs i llocs d'habitatge naturals on aplegar-

se. Avui sabem que es varen ocupar les coves del cau del Duc de Torroella, a la muntanya del castell, la més gran del massís, i que tindria la funció de campament central, i el cau del Duc d'Ullà, a la muntanya d'Ullà, utilitzada temporalment per a la caça dels caprins. Es tracta de coves amb una situació privilegiada: d'esquenes als vents freds del nord i de cara al sol de migdia, fet que els permetia l'escalfament de la cova i l'entrada de llum. Es troben a més, en una excel·lent situació, des d'on és possible accedir als llocs de cacera i de recol·lecció del massís i la plana.

Si voleu entrar encara més de prop en el mode de vida dels

El pic del Montgrí és un unifaç elaborat sobre un rierenc. L'home el treballava per aconseguir una eina idònia per a la cacera.

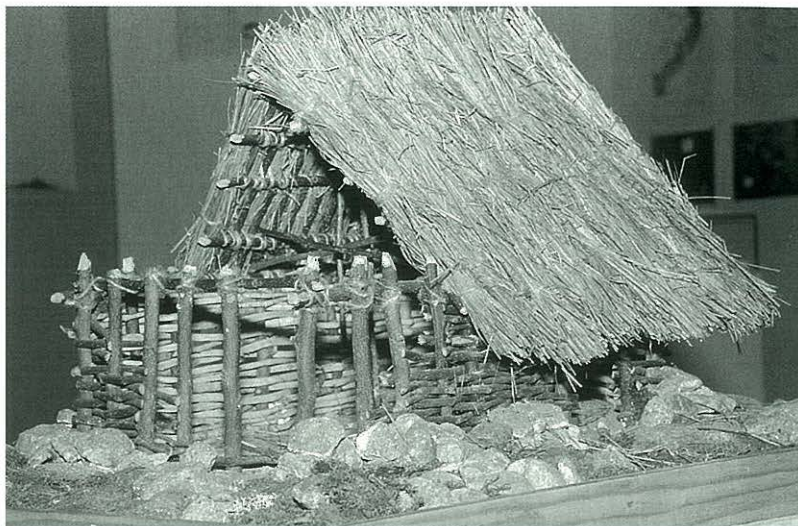
primers habitants empordanesos, el Museu del Montgrí i del Baix Ter disposa d'una sala sencera dedicada als *homo erectus* del Montgrí. Hi podreu veure diferents eines de pedra i, en especial, el pic del Montgrí, unifaç de grans dimensions que, segurament, es feia servir en la caça d'animals.

El cau del Duc de Torroella va ser, al paleolític, l'habitatge principal dels pobladors d'aquesta zona.

PRIMERS RAMADERS I PAGESOS

5

La Fonollera és considerat el poblat estable més antic de l'Empordà. Aquesta maqueta vol mostrar com devia ser una de les cabanes.

18

Es els primers agricultors i ramaders coneguts al Montgrí i al Baix Ter varen establir-se, ara fa uns 7.000 anys, als petits turons que sobresortien d'una plana aiguamollenca prop del mar. Des d'aquests punts controlaven un ampli ventall de recursos naturals com ara la caça i la recol·lecció de vegetals i de marisc... La presència de boscos, terres fèrtils i aigua dolça va permetre també el desenvolupament d'una incipient activitat agrícola i ramadera.

El puig Mascaró, situat a només dos quilòmetres del mar, és, ara per ara, el primer lloc conegut d'hàbitat a l'aire lliure a la plana del Baix Ter. Les restes arqueològiques han demostrat

que la comunitat vivia a redós d'una cabana feta de troncs i pedres.

Cap al 1800 aC, es va fer un altre intent, aquest cop més reeixit, d'establiment a la plana. Al turó de la Fonollera, situat molt a prop del puig Mascaró i a només 800 m del mar, va instal·lar-s'hi una comunitat que disposava de ramats d'ovelles, cabres, bous i porcs, que portaven a abeurar a una plana amb més vegetació i molt més humida que l'actual. Aquest entorn permetia, alhora, la cacera d'espècies que, com el cérvol i el porc senglar, eren consumides al poblat.

El poblat de la Fonollera, una de les primeres aldees conegudes

a Catalunya, estava format per diverses cabanes fetes amb troncs i cobertes de palla. La roca, molt tova, era excavada i servia de fonament.

Aquests primers agricultors i ramaders no varen oblidar el massís del Montgrí. De fet, li varen reservar un paper especial. L'any 1883, Anselm Roig va descobrir una cova a la muntanya Gran: el cau dels Ossos. La gran quantitat d'ossos humans indicava, sense cap mena de dubte, que havia estat utilitzada com a enterrament. Durant el primer

quart del segle XX, el Dr. Pericot va trobar noves evidències de coves amb enterraments. Al mont Pla, el Sr. Margall de Torroella hi tenia un oliver que era l'enveja dels seus veïns. En una excursió, el Dr. Pericot va comprovar amb sorpresa el motiu d'aquella estranya fertilitat. El Sr. Margall treia la terra d'un petit cau que durant mil·lennis havia guardat les restes de gent del neolític. El cau va ser batejat amb el nom de cau de l'Olivar d'en Margall.

De totes les coves, la que ofereix més interès i la més ben coneguda és el cau d'en Calvet, un petit cau artificial fet per l'home excavant un forat en el sòl i assegurant-lo amb blocs de pedra. En un espai que no supera el metre cúbic varen ser

enterrats un mínim de 43 individus, deu dels quals eren infants. Molts van ser enterrats amb els estris que havien fet servir durant la vida: vasets de ceràmica, falçs i enformadors de sílex, collarets i braçalets en pedra i en os...

El cau de les Dents i el cau d'en Calvet són dues de les coves del Montgrí que van ser utilitzades com a enterrament durant el neolític.

19

El Montgrí va convertir-se, per tant, en un lloc sagrat. L'existència de caus artificials com el cau d'en Calvet ens demostra una predilecció especial a enterrar els morts al massís. Per tant, tenim dos tipus de testimonis dels homes i les dones del neolític a casa nostra: un correspon al món dels vius i ens parla de cabanes i poblats a l'aire lliure; l'altre pertany al món dels morts, paper reservat al massís del Montgrí.

La Fonollera va ser excavada durant 10 anys (entre el 1975 i el 1984) per uns equips d'arqueòlegs. Els treballs van aportar gran informació sobre els primers poblats de l'edat del bronze.

IBERS I ROMANS

6

A la zona de la torre Gran s'han trobat importants restes d'època ibèrica.

20

En època antiga, el Montgrí i el Baix Ter es trobaven en una posició privilegiada: a només 10 quilòmetres al nord del poblat ibèric d'Ullastret, un dels més importants de Catalunya, i a uns 10 quilòmetres al sud de la ciutat d'Empúries, porta d'arribada de grecs i romans a la península Ibèrica. L'espai que varen habitar els homes i les dones en aquell moment era més reduït que l'actual. La plana es trobava en bona part coberta d'aigües i la gent es concentrava als turons que sobresortien i als vessants del Montgrí.

Tanmateix, les àrees conreades a l'Edat Antiga eren suficients per al manteniment d'una població en ascens. Fins fa ben

poc, aquests espais continuaven essent habitats i treballats per agricultors i ramaders que produïen bàsicament els conreus mediterranis tradicionals: cereals, vinya i olivera.

L'exemple d'ocupació ibèrica més antiga a casa nostra és el mas Solei, datat al segle IV aC. Situat al vessant del Montgrí prop de l'Estartit, és un testimoni d'una comunitat acostumada al contacte comercial amb els pobles colonials mediterranis.

El moment de major expansió del món ibèric vindrà una mica més tard, al segle II aC, de la mà de l'Imperi Romà. En efecte, un cop acabats els conflictes

entre romans i cartaginesos i sotmès el territori a l'arbitri de Roma, comença una etapa tranquil·la que afavoreix de nou l'expansió agrícola i ramadera i els intercanvis comercials. Per aquest motiu, es multipliquen les troballes ibèriques a la zona: la torre Gran, la Fonollera, la vinya d'en Xarlan, el mas Pedrola, ca la Maria... són exemples de petites explotacions disperses que viuen una darrera etapa de progrés d'aquesta cultura.

A partir del 100 aC es produeix un canvi que capgirarà per

complet la cultura ibèrica. La pacificació del territori atrau colons italians que s'estableixen a casa nostra. Amb ells arriben noves concepcions agrícoles que suposaran l'eclipsi de les antigues finques ibèriques. Al camp apareixen vil·les, grans hisendes dedicades a la producció de béns agraris destinats a l'exportació cap a les grans ciutats mediterrànies. En aquest moment apareixen vil·les espectaculars com la del camp de la Gruta, una de les més importants de Catalunya, o Santa Maria del Mar, que perduren en el territori fins els segles VII-VIII dC, és a dir, per un període de prop de 1.000 anys.

*Antefixa
(decoració del
sostre d'una
vil·la) trobada
al camp de la
Gruta.*

Dibuix de la vil·la romana de Santa Maria del Mar.

La mítica Cypsela

Des de molt antic, els erudits varen creure que al turó de la Fonollera, situat a la plana del Baix Ter, davant del mar, s'hi ubicava la mítica ciutat grega Cypsela. L'historiador Josep Pella i Forgas no va ser aliè a aquella teoria i així ho reflecteix en la seva obra *Historia del Ampurdán* (1883).

“En la Fonollera, que era una isla, estuvo como Ampurias y otras colonias puesta Cypsela. Restos de gruesas ánforas y otros diversos pero todos de cerámica antigua, de vez en cuando el viento descubre al levantar las arenas o se encuentran al arrancar los pinos.”

ELS ORÍGENS

7

El carrer de Sant Genís, juntament amb el del Portalet, envolta l'església. És, amb tota seguretat, un dels carrers més antics de la vila.

22

La primera notícia documentada de Torroella és de l'any 888 dC, i fa referència a una disputa entre el bisbe de Girona (que tenia el domini de les terres d'Ullà) i un tal Adisclus, el primer torroellenc conegut, que pretenia una terra perquè considerava que formava part de la seva "villa Torrocella". La "villa" d'Adisclus devia ser una propietat rural important, amb un habitatge i una torre que se situaria en algun lloc indeterminat de la Cellera.

Els segles XI i XII marquen l'arribada del feudalisme. Torroella es trobava llavors dins dels dominis del comte d'Empúries, el qual tenia a la vila uns senyors, els Torroella,

que governaven en nom seu. Els nobles oferien protecció als habitants, majoritàriament pagesos, i aquests estaven obligats, a canvi, a donar-los part dels guanys. Són uns segles de lluites feudals constants i de ràtzies musulmanes, com la de 1178, en què musulmans de Mallorca varen desembarcar a Torroella i van assaltar el monestir d'Ullà.

Un document de l'any 1085 ens parla ja del *castro* de Torroella, és a dir, el castell de Torroella, amb molta probabilitat situat a l'actual palau del Mirador. Al seu voltant s'hi trobava l'església i les cases dels serfs, que, en cas de guerra, es refugiaven a l'interior del castell. A l'empar dels murs dels Torroella i

malgrat els abusos feudals, la població camperola va aconseguir a poc a poc esgarrapar de la terra uns guanys que atragueren artesans i comerciants. D'aquesta manera Torroella va anar creixent, fet que va obligar a construir un nou recinte emmurallat, la Cellera, que englobava ja no només el castell sinó tot el nucli habitat.

El segle XIII serà decisiu per a la història de Torroella. Els senyors es lliguen cada cop més als comtes de Barcelona i

s'allunyen de la casa emporitana: l'any 1202, Pere de Torroella i el seu fill Ponç Guillem reconeixen el castell de Torroella com a feu de Pere I el Catòlic. Els Torroella saben treure partit d'aquesta nova aliança i participen activament en les campanyes de Jaume I en la conquesta de les Balears.

És també el segle de la davallada del règim senyorial i el de l'inici d'una incipient organització municipal. En efecte, la consolidació d'una nova classe urbana nascuda de la vitalitat econòmica que viu la vila, el lligam de Torroella amb el rei i la contribució de la població en l'expansió catalana a ultramar provoquen una reacció

popular contra els abusos feudals. Davant dels aldarulls, els senyors de Torroella han de posar límits al seu poder i establir pactes de govern amb la població. Les cartes de franquícia dels anys 1237 i 1265 atorgades per Bernat de Santa Eugènia en són la prova més evident. En aquests documents reconeix que ha comès abusos de poder i es compromet a establir unes normes jurades amb les quals no pot demanar als veïns res més del que quedí signat. Signen la carta de franquícia de l'any 1265 vuit veïns "per tota la Universitat de Torroella la representació de la qual tenim en aquest cas". Aquest és el primer indici de règim municipal.

Detall del privilegi atorgat per Bernat de Santa Eugènia, senyor de Torroella, als habitants de la vila el 1265.

Maqueta del recinte emmurallat de la Cellera (Josep Vert). Va suposar la primera expansió de Torroella de Montgrí, entorn del castell i de l'església.

A canvi de la conquesta
i del seu repoblament,
Guillem va cedir aquestes
sense gaire patiment.

Un dels fets d'armes més meritoris que va realitzar la família dels Torroella va ser la participació en la conquesta de les illes de Mallorca, Eivissa i Formentera, en aquells moments en poder dels musulmans.

Ja feia temps que el rei Jaume I, després anomenat "El Conqueridor", i bona part de la noblesa i la burgesia catalanes tenien com a objectiu les Balears.

La riquesa de les illes, situades al bell mig de les principals rutes mediterrànies, era un dolç massa saborós com per ser rebutjat per una noblesa cada cop més empobrida i per una burgesia orgullosa que aspirava a controlar el comerç de la Mediterrània occidental.

Els actes de pirateria dels musulmans de les illes a la costa catalana varen ser el detonant que va portar la noblesa catalana, capitenajada pel rei, a la conquesta de les Balears. Així, el matí del 5 de setembre de 1229, un estol format per 155 naus va salpar

En mil dos-cents trenta-quatre
Jaume Primer va oferir
les Pitiüses sense combatre
a en Guillem de Montgrí.

dels ports de Cambrils, Salou i Tarragona, amb 1.500 cavallers i 15.000 peons, amb l'objectiu de conquerir Mallorca.

Un dels caps d'aquest exèrcit era Guillem de Montcada, que tenia com a capità de la seva flota el senyor de Torroella de Montgrí, Bernat de Santa Eugènia. Bernat va portar amb ell una colla de senyors vassalls seus com els Llabià, els Pals i els Serra. Aquests nobles, alhora, varen portar gent dels camps de la baronia de Torroella.

Bernat de Santa Eugènia, juntament amb Gilbert de Cruilles, va ser dels primers a desembarcar a l'illa i de lluitar contra els musulmans.

La presència d'aquest Torroella no és rara a Mallorca. El rei Jaume I li tenia un gran afecte i durant un moment delicat de la conquesta del regne musulmà de València, Bernat va acudir inesperadament amb queviures que varen permetre recobrar els ànims dels cristians.

En Guillem de Montgrí,
menys l'alqueria Alchavito,
totes les terres cedí
i no s'hi va fer cap ritu.

El testament de Guillem
nomenà arquebisbat,
paborde i canonicat
tarragonins, hereus suprems.

Una prova de les bones relacions entre el monarca i els Torroella és el nomenament de Bernat com a primer governador de Mallorca quan el rei es va haver d'absentar de l'illa.

Pocs anys més tard, Bernat de Santa Eugènia i el seu germà Guillem de Montgrí, llavors arquebisbe electe de Tarragona, demanaren al rei Jaume que els concedís permís per conquerir Eivissa. El rei els el concedí i l'any 1235, amb l'ajut d'altres nobles, varen emprendre la conquesta de l'illa. El 1236, Guillem prengué també possessió de Formentera.

Una prova del poder que va arribar a tenir la família Torroella a les Balears és el nomenament de Ramon de Torroella, segons sembla parent de Bernat, com a primer bisbe de la Mallorca cristiana.

Encara avui, després de tants anys, és possible entreveure al paisatge mallorquí el pas de la gent de Torroella. A Santa Maria del Camí, poble fundat per Bernat de Santa Eugènia, trobem un

Detalls de l'Auca de la conquesta catalana de 1235, elaborada per l'alumnat de 3r d'ESO de l'IES Marc Ferrer de Formentera (1999).

25

carrer dedicat a Torroella, i a Palma de Mallorca i a Eivissa carrers dedicats a Guillem de Montgrí.

Santa Maria del Camí guarda encara en el seu paisatge monumental els escuts del seu fundador Bernat de Santa Eugènia, i fins i tot a la casa consistorial es troba una pintura que el representa amb l'escut dels Torroella.

A la catedral de Palma de Mallorca hi ha la sepultura del bisbe Ramon de Torroella amb l'escut de la família, el mateix que trobem a la sepultura de Bernat de Santa Eugènia a Ullà.

Aquestes són algunes de les restes que han quedat de la participació de la família dels Torroella en la conquesta de les Balears. Una conquesta en la qual la gent de la baronia de Torroella va tenir un paper important.

TORROELLA, VILA REIAL

8

26

L'any 1269, després de més de dos segles de domini, la família dels Torroella renuncia als seus drets sobre el castell i la vila en favor de Dalmau de Rocabertí. Dalmau, al seu torn, l'any 1272 cedeix tots els seus drets a l'infant Pere, fill de Jaume I i futur rei, i Torroella passa a ser vila reial.

El pas a vila reial va suposar una millora a tots nivells per als habitants de Torroella. En el vessant polític es varen confirmar les franquícies locals i es va consolidar un règim de representació municipal, compost, al llarg del segle XIV, per 60 jurats i 3 cònsols com a magistrats executius, nomenats per elecció directa o

potser per via de cooptació. Les reunions d'aquest organisme tenien lloc a la capella de Sant Antoni.

En el vessant social i econòmic, aquest període coincideix amb la culminació d'una etapa de progrés que és encapçalat per unes classes urbanes riques i poderoses que porten d'ara endavant el timó de la vila. Fruit d'aquest progrés és l'establiment de fires anuals, com la de Sant Andreu, concedida pel rei Joan I l'any 1393 a sol·licitud dels habitants de la vila. Tenia una durada de quinze dies.

Coneixem també l'existència d'una important indústria drapera, la dels paraires, que

La plaça de la Vila es va transformar, amb l'urbanisme bastit durant la Torroella reial, en el centre polític i econòmic de la població.

s'agrupaven en una confraria amb seu a Santa Maria del Mar. De la qualitat dels draps de Torroella en són testimoni les ordenances del rei Martí l'Humà a fi d'evitar-ne la competència. El desenvolupament d'aquesta indústria devia dinamitzar alhora diferents sectors vinculats als draps: el ramader, per obtenir la llana; l'artesanal, per a l'elaboració dels draps, i el comercial, vinculat a la venda dels teixits.

També varen produir-se canvis urbanístics espectaculars. D'una banda, es basteix un

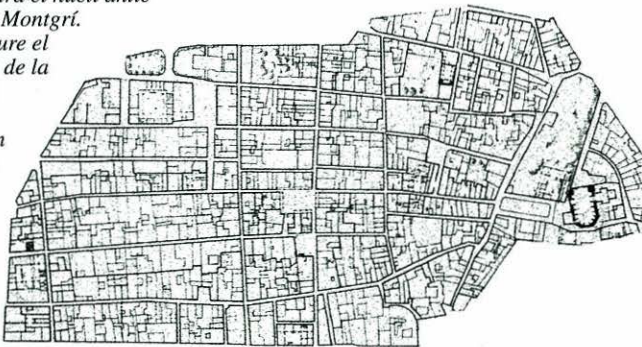

Llibre de privilegis.

nou nucli de població al sud de la Celler: l'Eixample. Aquesta nova àrea té com a característica una ordenació urbanística amb un tramet quadriculat de carrers de nord a sud i d'est a oest que formen una rella quasi perfecta. Els dos eixos principals es troben a la plaça de la vila, que es

Plànol que mostra el nucli antic de Torroella de Montgrí.

A dalt es pot veure el recinte primitiu de la Celler. A sota s'estén l'urbanisme ben planificat de la vila reial, amb els seus carrers estrets i força rectes que s'entrecreuen en angle recte.

converteix a partir d'ara en el centre polític -lloc de reunió de la Universitat de Torroella- i econòmic -centre del mercat setmanal-.

És també el moment en què es construeixen diversos edificis singulars que simbolitzen la plenitud de la vila: el castell del Montgrí (1294-1301), símbol del poder reial enfront del comtes d'Empúries; l'església gòtica de Sant Genís, iniciada l'any 1305; el palau del Mirador, restaurat per Joan I el Caçador l'any 1388... Tant l'Eixample com aquests edificis són la prova més palpable de la vitalitat que va assolir la vila de Torroella a la baixa Edat Mitjana.

Uns dels fets dels quals més s'enorgulleix la història de Torroella són les estades dels reis catalans a la vila. Jaume I

Carrer de l'Església.

va passar a Torroella la Pasqua de 1274 i Jaume II, rei que va ordenar la construcció del castell de Montgrí, va fer-hi estada l'any 1321. Torroella va ser l'última vila que el dia 18 de maig de 1396 va veure el rei Joan I abans de sortir a caçar als boscos de Foixà, on va trobar la mort d'una manera misteriosa i en circumstàncies encara no ben esclarides.

EL CASTELL DEL MONTGRÍ

9

28

En el moment en què Torroella va passar a ser vila reial, el 1273, es va convertir en una possessió important per a la corona enfront del comtat d'Empúries. Els conflictes entre els comtes-reis i els comtats semiindependents encara existents eren més o menys freqüents segons la política portada a terme per un i altre costat.

Jaume II va portar a terme, al llarg del seu regnat (1291-1327), una política encaminada a acabar amb aquests comtats.

El castell del Montgrí es va edificar en aquest context de la lluita entre el poder reial i el comtat d'Empúries. El 28 de maig de 1294, el rei donava

ordres al seu procurador reial a Torroella, Bernat de Llabià, perquè es fes càrrec de l'administració i la direcció de les obres. El seu cost s'havia de pagar amb les rendes reials de la vila i amb un impost sobre les parelles de bous que havien de pagar els habitants d'Albons i d'Ullà.

Poques són les notícies que tenim del procés de construcció. Sabem que l'any 1297 les obres devien estar força avançades, ja que el rei encarrega a Bernat de Llabià la custòdia del castell, amb l'obligació de dotar-lo de deu homes d'armes, una bèstia de càrrega i dos mastins. Una altra dada és de l'any 1301, quan s'hi deixa de construir, amb la qual cosa el castell va quedar tal

El castell del Montgrí es va bastir en el punt més alt de la muntanya del Montgrí. És, per tant, un mirador excel·lent, ja que des d'ell es domina tot l'Empordà.

com avui el veiem. La raó devia ser la decadència en què va entrar el comtat d'Empúries.

Del castell només se'n van bastir les quatre parets i les torres dels angles. A l'interior es dibuixa la distribució, que seria un pati central i dos pisos d'habitacles a tot voltant; i a l'exterior, una sèrie de restes mostren el complex defensiu que hauria estat si s'hagués acabat.

Avui, el castell (que va ser restaurat els anys 1988-89) és un mirador excel·lent sobre les planes de l'Empordà.

Un castell símbol

“En tot cas, el castell de Montgrí és el botó de la roda de l’Empordà, fins al punt que es pot dir que la nostra vida consisteix a anar voltant aquest castell, per terra i per mar. Les muntanyes que el suporten tenen una nuesa mineral, però el seu perfil és d’una dolçor fascinadora.” (Josep Pla)

“Els empordanesos, sigui quin sigui el nostre lloc de residència, tenim el castell de Montgrí davant dels ulls tota la vida. Només hem d’obrir una finestra o fer quatre passes perquè se’ns aparegui. I el curiós és que com més el mirem més ens agrada. No ens cansem mai de mirar-lo. I quan som fora del país el portem en la nostra memòria més íntima, personal i callada.” (Josep Pla)

“Diuen que Josep Pla es trobava de viatge pel Japó amb una colla d’amics, quan de sobte el conductor va aturar el cotxe i va confessar que s’havia desorientat i que no sabia cap a on havien d’anar. En Pla no es va amoïnar gens, va mirar a banda i banda d’aquella vasta extensió de terreny i va preguntar, impertèrrit: -Vejam: on és el castell de Montgrí?” (Narcís-Jordi Aragó)

Defensem el castell del Montgrí

“Una de les velles construccions més preuades de l’Empordà, i sobretot, la més popular de totes pel seu emplaçament, és sens dubte el castell de Montgrí. Situat al bell cim de la muntanya que duu el mateix nom, el castell de Montgrí és una fortalesa militar, la qual manà construir el rei Jaume II en el segle XII (sic). (...)

Cal, doncs, preocupar-se d’aquest afer sense demora. Nosaltres proposem des d’aquest lloc que es formi un comitè constituït per les persones més representatives de Torroella. Com a primera providència podria sol·licitar-se que el castell de Montgrí fos declarat monument nacional. Entretant s’hauria de proveir a cada una de les quatre torres d’angle de parallamps. Procedir després a l’estudi d’un pla general de restauració; tasca que es podria dur a terme per etapes i a còpia d’alguns anys. A l’Ajuntament de la vila correspondria senyalar un camí pràcticament accessible a base d’aprofitar l’antiga ruta que mena a l’ermita de Santa Caterina. Uns pals amb un rètol ben visible servirien de guia per als turistes.” (Josep Castells).

Tot i que la construcció es va acabar una vegada s’havien fet les muralles i les torres, al seu interior s’insinuen uns elements (pati central, arrencades de voltes...) que indiquen com hauria estat si s’hagués acabat. Tot i les diferències, el castell de Bellver de Palma podria ser una referència.

L'ERMITA DE SANTA CATERINA

10

30

Tot i que no queda clar del tot, cal situar la fundació de l'ermita de Santa Caterina entorn de l'any 1390. Si més no, aquesta és la data que Andreu Sàbat, notari de Torroella, apunta en la seva obra escrita l'any 1672 *Llibre de la Verge Reyna y Martyr Santa Catharina Alexandrina y de sa santa Casa en la montanya de Mongri, y en la vall de aquella dit Font Aribosa construïda*.

La fundació s'inscriuria en la problemàtica que vivia l'església catòlica a la fi del segle XIV. Europa es trobava dividida religiosament en dos bàndols: els partidaris del papa de Roma, majoritaris a Montserrat, i els partidaris del papa d'Avinyó,

entre ells el rei d'Aragó i la Universitat de Torroella. Els monjos fundadors, que havien marxat de Montserrat, buscaven un lloc on les seves idees fossin respectades. Això segurament els féu decidir a instal·lar-se al Montgrí.

Ja al segle XVI, l'ermita s'ha convertit en un lloc de culte important. Sàbat comenta que "de tot el principat de Catalunya acudien allí moltes persones". Sabem també que el 20 de novembre de 1542 l'emperador Carles V concedeix un privilegi per demanar almoïna per tot el Principat, els comtats del Roselló i de la Cerdanya per recaptar diners per al manteniment de l'ermita.

La vall on es troba l'ermita és un veritable paradís de la natura. La seva solitud només es trenca el dia de la festa, amb els milers de persones que hi van a passar la diada, i amb el soroll de la campana.

Al segle XVII, Santa Caterina arriba a la seva plenitud. Ja ens consta que s'hi anava en processó. De fet, les capelles que trobem en el camí, la creu i la capelleta en la qual suposem que va ser trobada la imatge de la santa, ens marquen el recorregut d'aquesta processó; la Universitat la converteix en patrona; se li reconeixen més de 50 miracles...

La majoria d'obres de reforma que han portat a l'estructura actual de l'ermita devien fer-se al final del segle XVII i a començament del XVIII: retaule de l'altar major, de l'any 1702, data de la llinda de l'entrada de l'ermita, també de l'any 1702...

A partir del segle XIX les notícies es fan més escases. Destaquem com a una de les darreres remodelacions la realitzada per l'indiano Pere Coll a principi del segle XX.

Des de la mort dels monjos fundadors de l'ermita i per la

seva voluntat, la Universitat es va fer càrrec de l'ermita de Santa Caterina i nomenava unes persones encarregades de la seva administració. Ja al segle XVII, aquests reben el nom de pabordes. La figura dels pabordes s'ha mantingut fins als nostres dies. Avui exerceixen aquest càrrec Xavier Mundet, Josep Burgas, Jordi Dunyac i Josep Bofill.

Santa Caterina va ser la font d'inspiració per a la novel·la *Solitud* (1905) de Caterina Albert "Victor Català", tal com indiquen dues plaques a l'entrada del pati on hi ha el pou.

Solitud, de Víctor Català, i Santa Caterina

"La Mila, que no havia badat boca fora per donar la bona nit, escorcollava mentrestant amb l'esguard lo que tenia a l'entorn. A la poca claror del fanalot veié incertament un pati enrondat d'altres parets i enganxat a una casa; enmig del pati hi descobrí el brocal d'un pou, amb el pouador de ferro tot enguerxat; al fons, una gran arcada rompia la paret de la casa, i al costat de l'arcada, en l'angle del pati, hi havia una escala de pedra picada... No pogué veure res més perquè l'homenet sempre fregant-se les mans i sempre somrient, s'havia girat cap a ella i li parlava:"

Víctor Català. *Solitud*, capítol 2. "Fosca".

L'aplec de Santa Caterina se celebra cada any el diumenge abans del 25 de novembre (diada de santa Caterina).

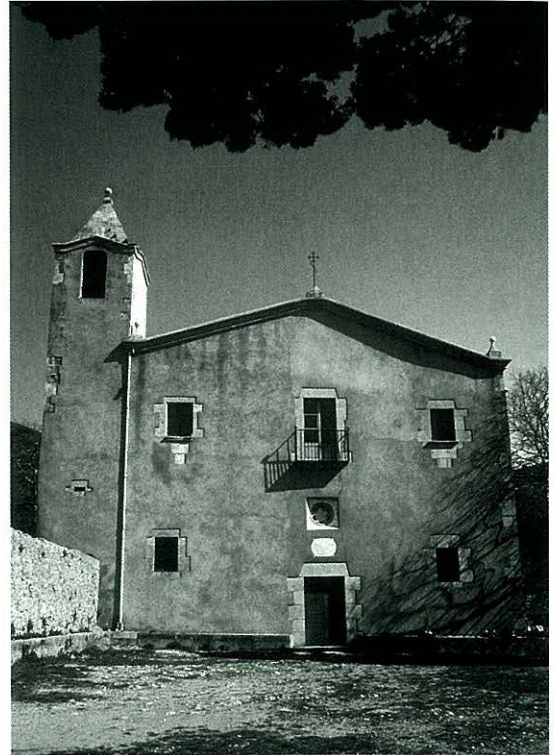
Santa Caterina ha esdevingut avui més que un lloc amb història. Per als habitants de la contrada és un altre espai indispensable i necessari de trobada almenys un cop a l'any, la diada de Santa Caterina. Si la visitem un dia qualsevol, comprendrem la sàvia tria feta pels monjos fundadors. Pocs sorolls ens distrauran del recolliment en què ens trobarem embolcallats.

Ara fa més de 300 anys, un notari torroellenc va prometre que si la seva muller aconseguia salvar-se d'una malaltia escriuria en honor a santa Caterina un llibre on faria constar, a part de la història de l'ermita, els bons actes que la santa havia fet per als veïns de Torroella de Montgrí. D'aquesta manera va sortir publicat l'any 1672 el *Llibre de la Verge Reyna y Martir Santa Catharina Alexandrina y de sa santa Casa en la montanya de Mongrí, y en la vall de aquella dit Font Aribosa construïda*. Transcrivim un dels capítols del llibre, el que fa referència a la fundació de l'ermita.

“Capítol sinch

Ahont se trobara qui fabricá la Hermita y Casa, de la Gloriosa Santa Verge y Martir en la Montanya de Montgrí.

Fou construïda la Capella y hermita de la gloriosa Santa Catherina, Verge y martir, esposa de Jesuchrist á la Montanya de Montgrí de la villa de Torroella de Montgrí y e la vall de aquella en lo lloch dit Font Aribosa, y aquella construhiren y fundaren tres hermitans anomenats Barthomeu Cabotas, Pere Tarascó y Berenguer Desguell, los quals hermitans havien eixit de la montanya de Montserrat per rahó de la divisio de la Iglesia segons diuhen ab lo acte infrascrit y altres cosas convenientis; volgueren servir á nostre Senyor Deu en un lloch solitari, apte, sufficient, y cercadas moltas montanyas y terras trobaren dit lloch acomodat y així fabricaren dita Capella y hermita sots invocació de dita Santa Catherina verge y martir y comensaren á fabricar aquella obtenint llicencia del Senyor, Rey d'Aragó de qual era dita Montanya de Montgrí y es dita Vila; y dit Senyor Rey los doná y cedi una part de terra de dita Montanya, y trobo Jo que fou la primera Meravella feu lo Senyor á la villa de

L'ermita de Santa Caterina consta de diferents dependències. A la planta baixa, a la qual s'accedeix per la porta principal, hi ha la capella i, darrera d'ella, diverses sales que formaven part de l'edifici primitiu. Al pis superior es van fer, a partir del segle XVII i XVIII, les dependències dels ermitans.

Torroella de Montgrí per medi de dita Santa Catherina, que los tres hermitans vinguessen en dit lloc y obtinguessen llicencia del Rey per construir dita Hermita, y los condonas partida de dita Montanya per que los habitants de dita vila en particular y la universitat, tinguessen en las necessitats son auxili y amparo, y volgués

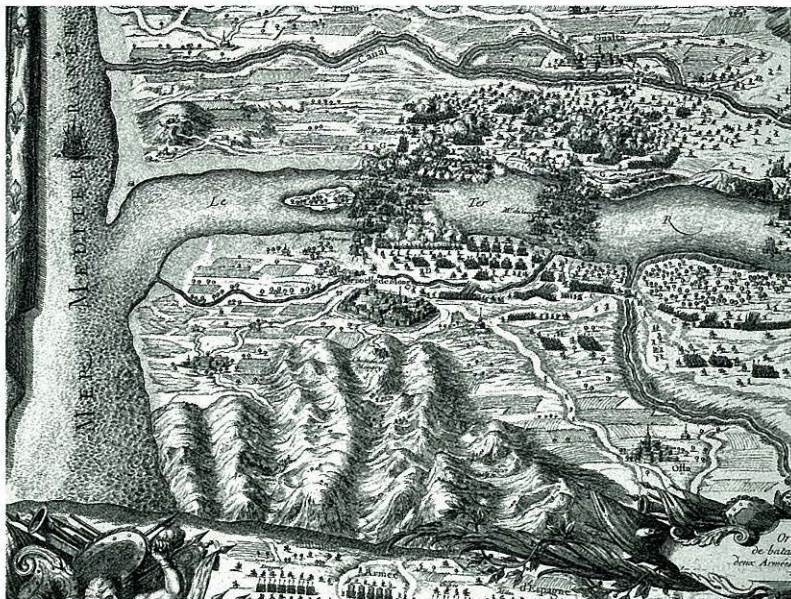
dita Santa esser venerada en dita montanya havent sercat dits hermitans altres llochs; sino que moguts y inspirats per dita Santa volgueren fer llur assiento á la Montanya de Montgrí de ahont pogues la Gloriosa Santa manifestar, quant es volguda de son Espós, y encontinent obrá dita Santa altre meravella, y fou: que no tenint los hermitans en dit puesto lloch apte per hort y fruytes, mugué lo cor á una dona anomenada Catherina á que donas á dits hermitans una propietat tenia al costat ahont avian comensada dita hermita, la qual, es la que está á Mitgdie açi de dita casa y es hort com consta en poder de Joan Almar. Senyor de dita notaria. Clos lo acte per Andreu notari real son substituít als 29 octubre 1392, per estas paraulas consta que Catherina filla y heretera de Castelló Mascaró quondam de dita vila de Torroella de Montgrí muller de Joan

Mascaró de dita vila sabent y atenant que en la Parroquia de San Genís de dita vila y en la Vall de Montgrí, novament se havia construïda una Capella ó Casa en la qual encara no feyan llur residencia los hermitans, la qual casa era contigüa á una sua possessió herma sens la qual possessió los hermitans no podien comodament estar y habitar en dita Casa com noy haze altre pessa de terra orio duta casa ahont pogan fer hort, y plantar arbres fructiferos sinó es en dita pessa. Atenant y considerant que los Bens sols fan profit los que se dedican al servey de Nostre Senyor Deu Jesuchrist, y dels gloriosos Sant i Santes del Paradís: Per tant fent estas cosas de concentiment y voluntat de dit joan Mascaró son Marit presentt, y consentint y firmant, á honor y gloria de la Santíssima Trinitat, Pare, Fill, y Sant Spirit, y per remey de sa anima y del dit son Marit, Pare y Mare, y altres benefactors seus, ab donació pura, simple é irrevocable, ques diu entre vius dona á Fra Baranguer Desguells, Fra Pere Tarascó presents, y Fra Barthoméu Cabotas y altres hermitans absents y esdevenidors, en dita casa habitants, una possessió de terra herma que te y posseheix en la Vall de Montgrí dins la Parroquia de Sant Genís de dita vila, així com afronta á sol yxent, Ponent y Mitgdie en la Montanya del Senyor Rey, y á tremontana, part en dita Casa ó Capella novament construïda.”

DE LA DECADÈNCIA AL RESSORGIMENT ECONÒMIC

11

34

Al principi del segle XV, Torroella de Montgrí entra en una etapa d'alentiment econòmic i demogràfic. Diverses epidèmies, conflictes bèl·lics com la guerra civil catalana (1462-72), i la inseguretat provocada per les incursions pirates al litoral, entre d'altres factors, frenen l'empenta dels segles anteriors.

La preocupació per la seguretat es nota tant en les decisions municipals (així, les contínues referències en els *Llibres de Conclusions* a reparacions de les muralles i a les fortificacions de les Medes), com en les accions dels particulars. D'aquest període són les torres dels masos que hi ha entre Torroella i l'Estartit i les torres de vigilància del litoral.

Torroella és el cap d'una baronia, integrada per diferents poblacions de la rodalia (Ullà, Gualta, Albons, Fontanilles, Llabià), governada per un procurador reial.

En l'àmbit municipal, aquests segles suposen la consolidació del sistema de la insaculació per a l'elecció dels membres de la Universitat -ajuntament-. Aquest sistema consistia a posar el nom de persones considerades idònies per als diferents càrrecs en una bossa o sac; després, a sort, s'extreien els noms dels elegits.

Abans que es comprés la casa on encara avui hi ha l'ajuntament, tant les eleccions com les reunions dels còsols i

El 13 de juliol de 1599 se signa a Barcelona el privilegi atorgat pel rei Felip III de concessió de la muntanya del Montgrí –la muntanya Gran– als habitants i a la vila de Torroella de Montgrí. Aquest privilegi està recollit en un pergami que es conserva a l'Arxiu Històric de Torroella (núm. 86) i en el Llibre de Privilegis.

jurats es feien a la capella de Sant Antoni, temple d'origen medieval que ha sofert diverses reformes al llarg de la seva història, la més important al segle XVIII.

La vila, sobretot a partir del XVII, comença a tenir una nova vitalitat econòmica. La demografia, tot i que no sabem les dades totals de població,

mostra una tendència al creixement. La immigració és important en aquests anys. Els registres parroquials mostren nous cognoms, molt sovint

El nostre municipi va viure de prop el conflicte entre les monarquies espanyola i francesa. La batalla del Ter (1694) va tenir lloc entre Verges i Ullà; hi van lluitar l'exèrcit francès del duc de Noailles i l'espanyol del duc d'Escalona. La victòria francesa va fer possible una ràpida conquesta de l'Empordà.

d'origen francès, o, si més no, de l'altre costat dels Pirineus.

La vitalitat també es tradueix en l'aixecament de multitud de cases en els carrers principals: Major (Mir i Sanan, Tor-Begur, Pastors), plaça de la Vila (Foixà) i de l'Església (Sastregener, palau Solterra, Sagué), que encara avui podem admirar.

La capella de Sant Antoni, un dels primers temples de la vila, va servir durant força temps de sala de reunió de les sessions de la universitat.

El govern municipal

En els Llibres de Conclusions guardats a l'Arxiu Històric Municipal es poden seguir les sessions de la universitat de la vila a partir de l'any 1648. Podem agafar qualsevol any, l'1 de gener, per saber la composició del consell i ens adonarem dels càrrecs -alguns diferents dels actuals- i de com es deien aquells regidors. Veurem que hi ha molts cognoms coneguts. Per exemple, l'any 1648:

Cònsols: Andreu Sàbat (notari), Josep Sanan (pagès) i Josep Pla (pagès).

Clavari: Miquel Cortada.

Oïdors de comptes: Genís

Farriol i Miquel Cortada.

Mostassaf: Andreu Sàbat.

Consell: Pere Mauri, Joan Valls,

Miquel Bagur Portas, Agustí

Riera, Pere Calvet, Francesc

Metge, Pere Pagès, Antoni

Molló, Antoni Pagès, Bartomeu

Masjoan, Miquel Solatjer, Pere

Jutglar, Antoni Tou -menor-,

Joan Vaquer, Miquel Martí

Creus, Josep Sagas, Miquel

Oliver, Miquel Sunyer, Pere

Serra, Miquel Julià, Josep

Merla, Nicolau Cortada,

Jerònim Prats, Miquel Carles i

Antoni Marcó.

LA PIRATERIA I ELS MASOS FORTIFICATS

12

La torre Begura és un exemple de mas fortificat. En aquest cas, la torre és quadrada i no cilíndrica. Aquesta torre encara conserva la porta de fusta amb senyals d'atacs i al seu interior els dos pisos que es comunicaven amb una escala de fusta que es pot retirar a voluntat.

36

Entre el litoral i Torroella, just a tocar les terres més altes de la plana del Baix Ter, hi ha, a banda i banda de la carretera de l'Estartit, una sèrie de masos que tenen adossades unes torres de defensa. Són les masies fortificades: torre Ponsa (ja a la muntanya), torre Gran, torre Quintaneta, torre Martina, mas Ral, torre Begura, mas Cassà (des de fa uns anys sense la seva torre) i torre Ferrana (a l'altre costat del massís del Montgrí, entre Belcaire i l'Escala).

Aquests, juntament amb els antics molins (de Dalt, del Mig i de Baix), es compten entre els masos més antics que trobem en aquesta zona. La seva construcció cal situar-la en la

majoria dels casos a la baixa Edat Mitjana -tot i que algun és anterior, ja que s'hi han trobat restes de l'antiguitat. Les torres de defensa són, però, una mica posteriors. Són el vestigi dels temps insegurs que van del segle XV al XVII, quan els pirates i corsaris dominaven les aigües de la Mediterrània i feien sovint incursions a les costes, a la recerca de presoners i de botí.

El primer atac del qual es té notícia es va produir l'any 1178, quan pirates mallorquins van desembarcar al litoral i van atacar la població i el monestir d'Ullà.

Des del costat cristià, es va intentar prevenir aquests atacs

amb la fortificació dels llocs habitats i amb una millor vigilància de la costa. El 1532 es va manar construir les torres costaneres, com la que avui veiem a punta Montgó, a la torre Moratxa..., o la torre dels Moscats -anomenada antigament torre Martí-, aixecada en un lloc estratègic sobre el camí de Torroella a l'Estartit. I el 1577 es va donar permís als particulars perquè fortifiquessin les seves masies -tot i que algunes ja tenien la

Avui, la torre dels Moscats queda força dissimulada entre els arbres, però fa uns tres-cents anys estava situada en un lloc ben estratègic, a mig camí entre Torroella i l'Estartit.

Tot això permetia una fàcil defensa per part dels masovers, ja que, una vegada a dins, era força difícil per als atacants poder-los fer sortir.

seva torre-. Després de la batalla de Lepant (1571), el perill dels atacs a la costa va disminuir, però no va desaparèixer del tot.

Les principals característiques de les torres de defensa són: de forma cilíndrica o quadrada, tenen una única porta d'accés,

ben estreta; tenen més d'un pis (en general, dos); poden tenir un matacà per sobre de la porta que amaga una finestra (des d'on llançaven tota mena d'objectes als atacants); solen estar adossades o una mica separades de la casa, amb la qual no hi sol haver comunicació directa.

El mas Ral, un dels més antics de la zona, amb la torre de defensa, cilíndrica, al seu costat. Tot i que avui formen un sol cos, antigament la torre estava separada de la casa.

37

Cronologia de fets relacionats amb la pirateria

- 1178 *Atac de pirates mallorquins al monestir d'Ullà.*
- 1413 *Inici de la fortificació de les illes Medes.*
- 1520 *Pirates musulmans s'estableixen a les illes Medes.*
- 1532 *Fortificació de costes i platges amb torres de vigilància.*
- 1549 *Batalla contra els turcs davant de les illes Medes.*
- 1561 *Construcció de la torre Begura.*
- 1565 *Construcció de la torre del mas Cassà.*
- 1577 *Autorització reial per a la fortificació de les masies.*
- 1597 *Atac de pirates a les illes Medes.*
- 1655-70 *Les illes Medes són ocupades per l'exèrcit francès.*

LES ESSLÉSIES

13

38

Torroella de Montgrí compta amb una de les majors esglésies de les comarques gironines. És d'estil gòtic, d'una sola nau, capçalera poligonal i capelles laterals. La pedra per a la seva construcció es va treure del Montgrí (tradicionalment s'ha dit que va sortir del cau de la Figuera, sota el mont Pla).

La cita més antiga on apareix esmentada una església dedicada a Sant Genís és de l'any 1209. L'any 1285 l'església primitiva, romànica, és incendiada i a partir de 1306 comença a edificar-se la nova, en el mateix lloc. La construcció es va estendre al llarg de més de 300 anys, ja que no és fins al 1609 quan es consagra el nou

temple. De l'interior cal destacar en primer lloc la seva austeritat. A tocar la façana de ponent hi ha el cor, sostingut per un arc que ocupa tota l'amplada de la nau, i és molt planer. En el lateral esquerre s'obre la Capella Fonda, obra del segle XVIII; enfront d'ella, al lateral dret, hi ha una porta que dona al passeig de l'Església.

La façana principal, barroca, és del segle XVIII. Al seu costat esquerre s'aixeca el campanar, quadrat, el qual resta encara inacabat. Al costat dret hi ha una petita construcció -el comunidor, segons algunes persones, un campanar petit, segons altres- de planta poligonal i amb finestres als quatre punts cardinals. La

L'església parroquial de Sant Genís és una obra monumental per les seves dimensions, més pròpies d'una petita catedral. Façana principal i costat de migdia, on se situen les dues portes d'entrada.

teulada actual també és del segle XVIII i es va construir per sobre de la primitiva; això permet circular per unes golfes impressionants.

Al municipi hi ha altres esglésies i capelles. A Torroella mateix, tenim la de les Monges, al costat del convent de les Clarisses, del segle XVIII-XIX, i la capella de l'Hospital, dels segles XVII-XVIII, que encara s'utilitzen litúrgicament. A més, hi ha la capella de Sant Antoni, a la plaça de la Vila, de propietat municipal, i la capella del Roser, enfront del cementiri.

A l'Estartit hi ha l'església parroquial de Santa Anna, obra de principi del segle XX, quan es va reformar l'antiga església del segle XIX.

També cal mencionar l'ermita de Santa Maria del Mar o dels Masos, situada en un puig a mig camí de l'Estartit. D'ella és la cita més antiga d'un edifici religiós en el terme municipal (844). Avui és de propietat privada. L'ermita de Santa Caterina, enclavada a la vall del mateix nom, és d'origen baix medieval, tot i que la construcció actual, amb multitud de reformes, no va més enllà del segle XVIII. També hi ha l'ermita del Palau, a mig camí de Sobrestany a l'Escala, medieval, avui mig enrunada.

L'església de Santa Anna de l'Estartit és una obra força recent, ja que va ser totalment refeta el 1920.

Torroella, una vila amb campanar inacabat

Josep Pla, en el *Viatge a la Catalunya Vella*, afirmà que “viatjant pel país hom queda sorprès de la gran quantitat de campanars inacabats que es van veient”; després de preguntar-se per les raons d'aquest fenomen, afirmava, “però potser no foren pas solament els alts i baixos del fervor religiós l'única clau d'aquesta història. Hi intervingueren també les circumstàncies econòmiques, socials, monetàries, els anys bons i els anys dolents en l'agricultura i en la pesca. En les poblacions del litoral l'arquitectura religiosa fou construïda, principalment, amb els productes de les aportacions de peix i de coral i amb el treball gratuït de les prestacions personals. A l'interior, amb els productes de les aportacions de fruits agrícoles i amb treball no pagat, naturalment.”

PLA, Josep: *Obra completa. Vol. IX: Viatge a la Catalunya Vella*, Barcelona, Destino, 1968, p. 288-292.

Les restes de la capella medieval de Santa Maria del Palau són el testimoni d'un lloc de culte que, segons sembla, va ser abandonat al voltant del segle XIII. Es trobava ben a prop de l'antic camí romà d'Empúries a Ullastret.

EL LLIBRE DE PRIVILEGIS

El *Llibre de Privilegis* de Torroella de Montgrí és el document més important que es conserva a l'Arxiu Històric Municipal. Conté la majoria de privilegis atorgats a la vila tant pels senyors de la família dels Torroella com, posteriorment, pels reis. En total, s'hi van transcriure 61 privilegis i altres documents. Va ser iniciat l'any 1603, amb la voluntat de fer que es preservessin aquests documents, ja que l'original de molts d'ells es trobava en mal estat –si és que, com diuen en la introducció, no s'havien perdut. Amb posterioritat, s'hi van anar anotant altres documents. El darrer document és de l'any 1805, tot i que correspon a l'anotació d'un privilegi de 1601. En època franquista s'hi van fer dues anotacions més, encara que no tenen res a veure amb la finalitat del llibre.

Transcrivim l'escrit introductori del llibre, on es descriu per què es va fer i qui el va escriure.

“En lo any de la nativitat del nostre senyor Deu Jesuchrist .M.DC.III. dia que comtavem: XI del mes de Maig essent convocats y congregats en la sala (sala) comuna de la universitat dels homens de la vila De Torroella de montgrí ab veu de trompa com es acostumat los honorables Barthomeu Vilar sagas y Anthic Pages consols, Joseph Campsy sanan clavari en dit any de dita universitat, Joan Fenals, Raphel Riera, Antoni Gras, Miquel Pubol, Antoni Tarasco, Pere Pont, Augusti Boy gas, Montserrat Alio, Pera Serra, Jaume Pagés, Pera Retglar, Pera Marti Vilella, Andreu sabat, Miquel Bosch, Joseph Quintana menor, Guillem Calvet menor, Esteve Ribot, Llatzer Mauri, Domingo Pages Micalot, Joan colomar, Antoni Marco y Egosti sabet, tots junts jurats y de consell en dit any de dita universitat y qui eren la maior y mes sana part de aquellas trenta persones. Lo Primer dia del mes de Janer de dit any per a fer y representar lo consell general de dita universitat elegides y deputades les quals o les

dos parts de aquellas per privilegi real a la dita Universitat concedit y atorgat fan y representan y fer y representar poden consell general de dita universitat en la qual casa lo dit consell general per los negocis comuns de dita Universitat tractadors de antiga consuetut se acostuma de convocar y congregar fonch proposat en consell per lo dit Barthomeu Vilar sagas consol en cap anal qual dita proposicio tocava y spectava que per quant los Privilegis y altres scriptures publiques de dita Universitat per no estar aquelles de la manera ques deu y pertany ben conduides y condicionades se anaven de cadaldia dirruint, devorant, consumint y perdent com be ya alguns dells y delles se eren perdudes y altres consumides y devorades. Lo que tot redundava en molt gran y notable dany de dita Universitat y axí no fos de raho dissimular o donar lloch a un tant gran y notable dany per dita Universitat. Attes maiorment que tots tenien prestat jurament en procurar lo Be y Util de dita Universitat y lo mal y dany ab totes forces evitar, que perso per a Reparar y Remediar semblant dany he inconvenient se fahes fer per dita Universitat un llibre de forma maior ben compost y ordenat en lo qual se transumptassen tots los Privilegis a dita Universitat concedits y que per ventura per avant se li concidirien y altres scriptures publiques de aquella perque en cars que los originals de aquells y aquelles en algun temps se vinguessen a consumir, devorar o perdre ques trobassen com certament per a sempre de aqueixa manera en dit llibre se conservarien. Y axí tots los demunt dits de consell considerant la dita Proposicio esser molt justa y conforme a raho y en grandissim be y util de dita Universitat feta. Determinaren tots una veu concordes y ningú discrepant ques faes fer dit llibre sumptuosament y que los dits consols y Clavari per aquells persona ab il he idonea a ells ben vista fessen transumptar en dit llibre dits privilegis he totes altres scriptures publiques de dita universitat a tota utilitat y profit de aquella. De hont los dits consols y Clavari com a tenint per

dit effecte Plen poder de dit consell general a guastos y despeses de dita Universitat feren y han fet fer lo present llibre en la ciutat de Gerona per Gaspar Garrich llibrater lo qual a costat Vuit lliures dos sous, çoes lo paper dos lliures dos sous y lo relligar sis lliures, en lo qual han fets continuar y transcriure per mi Antoni Ballia clergue y scrivent de dita Vila tots los dits privilegis y altres scriptures publiques de dita Universitat que dita universitat en lo dia de vuy te. Abe que es veritat ne falten molts ques son perduts y aquells per altre m.(ossèn) Antoni Ballia notari Real de dita Vila de Torroella de montgrí transumptar ab tracte y concert de aqui entre dits consols y Clavari y los dits Antoni Ballia clergue y scrivent y Antoni Ballia Notari Real fet que dita universitat donaria y pagaria a mi dit Antoni Ballia clergue y scrivent per mon treball de transcriure dits Privilegis y totes altres scriptures de aquella en dit llibre Quatra Reals per quiscun full y a dit M.(ossèn) Antoni Ballia notari tres Reals per quiscun transumpto y Clausures de quiscu de dits Privilegis y de totes altres scriptures publiques y treballs de corregir dits privilegis y scripturas publiques dalt dites demaneraque per tot lo que yo dit Antoni Ballia clergue y scrivent he transcrit y continuat fins lo dia present y devall scrit en dit llibre se me ha pagat a dita raho per esserme axi degut . Y a dit m.(ossèn) Antoni Ballia notari real per transumptos closos y auctenticats. Axi que es Vist ys Veu clarament dita Universitat haver pagat tant per lo cost de la fabrica de dit llibre com per tot lo demás. Tots los dits transumptos de dits privilegis y totes altres scriptures publiques de dita Universitat foren y son stats fets closos i perficionats lo dia del glorios y beneventurat sanct Gregori doctor de la Isglesia ques cemptava dotze del mes de Mars Any de la Nativitat del senyor mil sis cents y quatra essent en dit any consols de dita Universitat los honors Montserrat Alio y Montserrat Capalla y Clavari ab orde del Virey del present principat de cathalunya fet y constituït lo discret m.(ossèn) Baldiri Torroella notari Real de dita vila persoque ningu dels enseculats en la bossa del offici de clavari de dita Universitat per causa y respecte dels impedimens que tots ells

tingueren y han tinguts abequé tots ells lo Primer dia del mes de Janer de dit Any mil sis cents y quatra extrets no pogue ni ha pogut en dit offici concorrer ni esser admes. Digne es per cert de esser lloay y Alabat tot lo dit consell de dit any de M.DC.III. de haver determinat de fer com de fet es stat fet y posat en obra y exequutio de ferse lo present llibre cosa tant bona utilosa y profitosa he important per dita Universitat que per esser de tanta importancia com es fora estat necessari y cosa molt convenient per maior Be y Util de dita Universitat que desde Principi fos estat fet dit llibre y en ell transumptats tots los Privilegis y totes altres scriptures publiques de dita universitat y nos foren perduts ni desviats com se son perduts y desviats molts privilegis de aquella del que se enten han de donar compte estret a Nostre Senyor totes aquelles persones qui han Regida y governada dita Universitat les quals entenen com han entes molt be lo quant convenia y importava a dita Universitat de ferse dit llibre de la manera que se es fet hagen dexat y differit en tanta demanera de ferlo. Placia al senyor que vulla illuminar lo consell qui ara es y de assi al devant per tostemps sera en ben Regir y Governar dita universitat tot per al seu sanct servei, y que ya que lo principi de la obra de dit llibre esta ben comensat y perficionat ques procure en que passe avant çoes que no y haja descuyt sino tota diligencia y cuydado en scriure y transumptar en ell tots los demes privilegis que dels perduts y descarriats se podran trobar y tots los que de aqui al devant ab lo auxili y favor de n. senyor dita Universitat obtindra y totes altres scriptures publiques per dita Universitat faens que faentse desta manera y pensat ab tot bon Zel y Equitat en ben Regir y Governar dita Universitat y postposant sempre lo odi rancor y malicia e dexats a depart tots respectes i interessos lo senyor per sa divina bondat y Clemencia los donara enteniment y forses per a Ben regir y Governar y los Premiara donantlos per Premi la sua sancta Gloria ad quan nos perducat. Amen.”

L'AGRICULTURA CONQUESTA LA PLANA

14

La conquesta de la plana per a l'agricultura va portar aparellada l'edificació de diferents masos. Es passa de 31 masos l'any 1731 a 52 el 1757.

42

L'inici del segle XVIII va ser ben mogut des del punt de vista polític. El municipi va patir de ple el conflicte de la Guerra de Successió (1702-1714). Torroella es va posar del costat de l'arxiduc Carles, com la resta de Catalunya; això li va ocasionar molts de maldecaps (rapte de dirigents i personalitats, multa –per pagar-la, la Universitat es va veure obligada a empenyorar la torre Ponsa-...) després de la victòria dels Borbons. La nova monarquia va imposar nous sistemes polítics i contributius (cadastre, pèrdua de les institucions tradicionals...).

Ara bé, tot i aquests trasbalsos inicials, la vida ciutadana aviat

es va adaptar a la nova situació i gràcies a la relativa calma imperant l'economia va prosperar. El municipi creix demogràficament (de 1.922 habitants l'any 1718 a 2.582 el 1787). Hi contribueix segurament una forta immigració atreta per les facilitats econòmiques de la zona.

La plana és conquistada per a l'agricultura (es dessequen zones humides). Els masos creixen notablement en nombre, indicatiu de la posada en conreu de noves terres i del reaprofitament d'altres ermes. L'arròs, que es torna a cultivar, es converteix en un dels primers conreus de la zona; l'estancament d'aigües prop dels pobles provocarà

problemes d'insalubritat i, en conseqüència, un augment de la mortalitat i del malestar social. A la plana també es conreaven els cereals i els farratges.

Les falces de la muntanya -i en alguns casos fins i tot el massís- també són aprofitades per al conreu. La universitat fa multitud de concessions a particulars. La ramaderia ocupa diferents zones del massís. Els cultius principals aquí són la vinya i els olivars. Torroella tenia 13 o 14 molins d'oli. Els testimonis d'aquesta activitat són les avui quasi bé derruïdes barraques de vinya,

els tancats de pedra que veiem per tot el massís, o les feixes d'olivars i vinyes.

La gran majoria de la població eren pagesos, petits propietaris o bé arrendataris. Hi ha també alguns grans propietaris, amos de la majoria de les terres de la plana. A la vila, hi havia una vida econòmica relativament pròspera (dues tavernes-hostals, dues fleques, peixateries, molins per blanquejar l'arròs...)

A principi del segle XVIII tenim les primeres notícies de l'Estartit, tot i que creiem que ja anteriorment el lloc era habitat. El poble, que ocupava la zona més acostada a la muntanya, als actuals carrers de les Illes i

Mas Figueres.

El massís del Montgrí també va ser fortament colonitzat. Closes i barraques per als ramats i pastors, feixes i terrasses per a les vinyes i olivars...

de Barcelona, tenia unes 80 cases a la fi del segle i els seus habitants es dedicaven majoritàriament a la pesca i a l'agricultura.

Avalots contra el conreu de l'arròs

“Amb motiu de l'estada de l'exèrcit a l'Empordà, l'any 1792, va ésser suspès el conreu de l'arròs, a fi de prevenir a la tropa i als cavalls de les seves influències. Al tornar-se a permetre el conreu a l'any 1797 es va formar un tumult popular dels habitants de la ribera esquerra del Ter, capitanejats per una dona que muntada a l seu cavall, amb una bandera a la mà, convidava a la destrucció de tot el que era arròs, dient que les autoritats, tan atentes feia poc a la salut dels soldats i, fins i tot, dels cavalls, els era igual, en canvi, la salut de la població.”

Joaquim Ferrer Vidal. “Dios y el diablo”, a *Revista de Agricultura pràctica*. t. II, 1853

SOBRESTANY I LA BOLLERIA

15

*El veïnat de la Bolleria
fa frontera amb el municipi
de Bellcaire d'Empordà.*

44

Al costat nord-occidental del massís del Montgrí, molt a prop de Bellcaire i a mig camí de l'Escala, hi ha els nuclis de Sobrestany i la Bolleria. Són dues agrupacions de cases d'origen agrícola i ramader edificades a la part baixa de la falda del massís. Tenen la particularitat de pertànyer parroquialment a Bellcaire.

Sobrestany, com indica el seu nom, es va bastir per sobre del nivell de les aigües de l'estany de Bellcaire, que ocupava bona part de la plana al peu del massís del Montgrí. Està format per una colla de masos agrupats i uns altres una mica separats. La majoria de les cases són dels segles XVI al

XVIII, tot i que es té notícia que ja al segle XIV hi havia algun mas en aquest lloc. Els seus habitants s'havien dedicat tradicionalment a l'agricultura i a la ramaderia (vet aquí l'origen dels grans corrals que es poden veure al costat d'alguns masos). Segurament, a partir de la dessecació de l'estany de Bellcaire, al segle XVIII, el lloc va adquirir més importància. Avui, hi viuen permanentment poques famílies i, per contra, alguns dels masos han estat adquirits per persones de fora que hi tenen la segona residència. No hi ha carrers i els masos s'agrupen entorn de la plaça.

La Bolleria es troba molt més a prop de Bellcaire, a l'altre costat de la carretera que va a l'Escala.

Tot i que queda algun mas dels segles XVII-XVIII, la gran majoria de les cases són del segle XX. Podríem dir que més que un barri de Torroella, és una extensió del poble de Bellcaire, amb el qual es troba molt vinculat econòmicament. L'etimologia del nom és confusa; sembla que pot venir de "bolla" (antic impost sobre les mercaderies), ara bé, com que en diversos documents també apareix anomenada com l'Ovellaria, no sabem si l'origen és fiscal o bé és una deformació

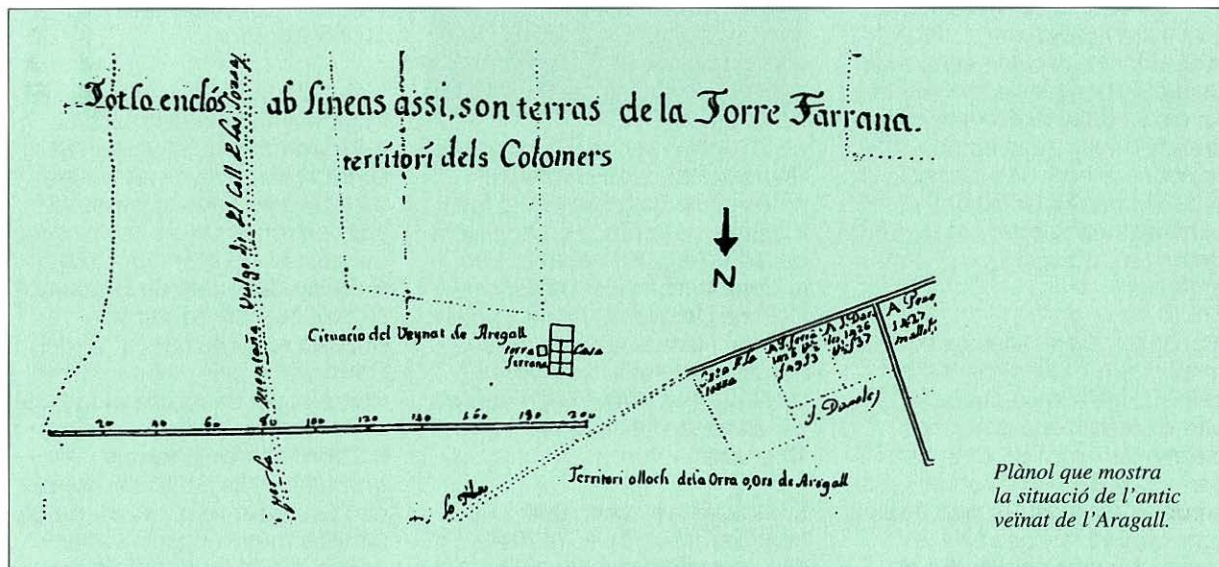
d'aquesta segona forma. Amb tot, en documents dels segles XVII i XVIII ja apareix esmentada com "Labolleria".

Des de fa poc temps, tenim igualment notícia d'un antic veïnat prop d'aquesta zona. Es tractava de l'Aragall, un petit nucli de població que, segons es desprèn de plànols del segle XVIII, se situava prop o a tocar de la torre Ferrana. Almenys fins a la meitat del segle XIV, aquest nucli estava habitat, però després va quedar desert i es va arribar a perdre fins i tot la seva toponímia.

Sobrestany es troba just per sobre del que devien cobrir les aigües de l'antic estany de Bellecaire.

45

Plànol que mostra la situació de l'antic veïnat de l'Aragall.

ELS CASALS I ELS LLINATGES

16

46

Per diferents carrers de la vila trobem uns casals antics, imponents, alguns una mica abandonats, altres restaurats, que duen el nom de la família que els va fer construir i/o els va habitar. Els que han arribat fins als nostres dies són majoritàriament dels segles XVI al XIX; amb tot, en alguns d'ells hi ha elements anteriors que ens informen de construccions més antigues.

Les cases més belles es troben a l'eix format pel carrer Major i el de l'Església i la plaça de la Vila. D'altres -una mica més modernes- les trobem als carrers d'Ullà i de l'Hospital. Els casals més notables que podem admirar són: la casa Mir i Sanan, la casa Tor-Begur, la

casa Metge, la casa Tor, la casa Pastors i la casa Hospital, al carrer Major; la casa Foixà (avui Mascort), a la plaça de la Vila; la casa Ferrer (avui Sastregener), la casa Galibern, el palau Solterra, la casa Bataller, la casa Comas i la casa Saguer, al carrer de l'Església; al passeig de l'Església trobem el Mirador; i al carrer d'Ullà, la casa Quintana.

El llinatge més antic que coneixem és el dels Torroella, que va regir la vila fins a la

Durant el segle XIX es van aixecar unes altres mansions, les que eren propietat dels indians, famílies que havien marxat a Amèrica a fer fortuna i després havien tornat, ja rics.

segona meitat del segle XIII, abans que passés a la corona. Tot i que no es coneixen els seus orígens, sembla que estaven emparentats amb els comtes d'Empúries. Entre els personatges més destacats de la família cal citar Bernat de Santa Eugènia i Guillem de Montgrí, que van participar en la conquesta de les illes Balears. Vivien al castell de Torroella, avui el Mirador.

Una altra família medieval notable va ser la dels Llabià, originària d'aquest poble veí. Durant molts anys van ser els procuradors reials a la nostra vila i encarregats de la custòdia del castell del Montgrí. Com a representants del rei, vivien al Mirador; la família també posseïa una casa al carrer del Carne, al costat del carrer del Rampí, avui desapareguda.

Els comtes de Solterra, propietaris del palau del carrer de l'Església, van ser una de les famílies més importants dels segles XVI-XVII. Al XVI es van

Els Carles, hisendats de Torroella

La família Carles, originària de Torroella de Montgrí, s'establí a la ciutat de Girona l'any 1772; segons Mònica Bosch, que n'ha estudiat la trajectòria, "es tracta d'una de les principals famílies d'hisendats de la província de Girona al segle XIX", que arribà a disposar d'un patrimoni constituït pel domini útil de 3.909,55 vessanes. El patrimoni dels Carles no era unitari, "sinó que es trobava fragmentat en diverses unitats d'explotació (la cèl·lula bàsica era el mas, que incorporava terra de conreu i zones ermes i/o boscoses) que es trobaven repartides pels termes actuals de diversos municipis i comarques: vint municipis de les comarques de l'Alt i Baix Empordà, el Pla de l'Estany, el Gironès i la Selva (...). L'any 1875 aquesta gran propietat territorial permetia a l'hereu de casa Carles figurar en segon lloc en la llista dels majors contribuents de la província per contribució territorial"

(Font: BOSCH, Mònica: "La formació d'una classe dirigent: els hisendats de la regió de Girona. L'exemple del patrimoni Carles (1750-1850)", dins CONGOST, Rosa; TO, Lluís: *Homes, masos, història. La Catalunya del nord-est (segles XI-XX)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999, p. 366-377).

unir la família Pons, de Torroella, amb els Sarriera, de Girona, i al XVII van obtenir el títol nobiliari. A la segona meitat del segle XIX, aquesta família va vendre totes les seves possessions de Torroella.

Els Carles eren propietaris rurals. El segle XIX van unir-se a la família dels Robert, també propietaris d'aquí. Robert de Robert i Surís va rebre el 1907 el títol de comte de Torroella. La família Robert són els actuals propietaris del Mirador, restaurat els anys 30 per l'arquitecte gironí Rafael Masó.

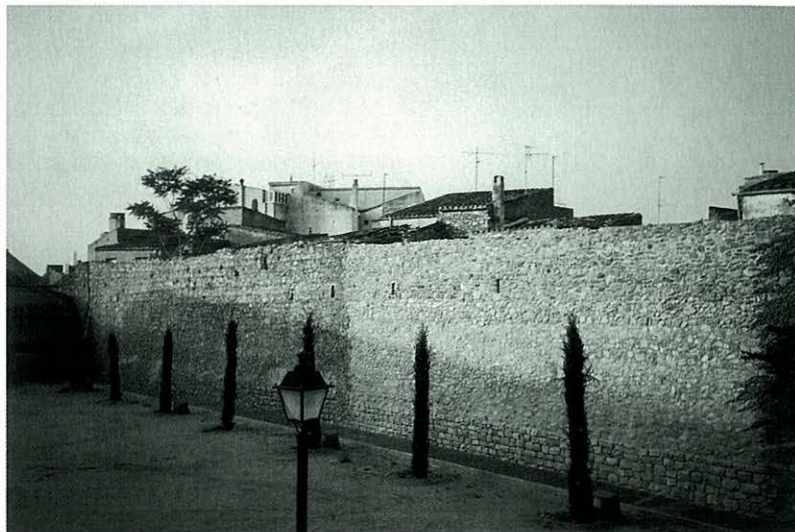

El palau Solterra és un dels edificis més imponents de la vila. Encara que va ser restaurat pràcticament en la seva totalitat a la fi del segle XIX per la família Robert, conserva elements de l'antic casal dels Solterra.

L'actual Mirador es troba situat on abans hi havia el castell de Torroella, des d'on a l'alta Edat Mitjana la família feudal regia els destins de la població. L'edifici actual no té gaire o res a veure amb l'anterior, ja que va ser totalment refet als anys vint i trenta del segle XX.

LES MURALLES

17

*Llenç de muralla
prop de la plaça
del Lledoner.*

48

Torroella ha estat la major part de la seva història encerclada per muralles. Ja l'any 1085 trobem esmentat un castell, el *castro Torroella*, que acollia els senyors feudals de Torroella, i la població en èpoques de conflicte. Aquest *castro* estaria situat al voltant del palau del Mirador. Al llarg dels segles XII i XIII la vila va créixer i va emmurallar-se la totalitat del nucli habitat, que en aquells moments comprenia des del Portal de Santa Caterina fins al carrer de Mar, recinte que es coneix amb el nom de la Celleria. Al segle XIV, quan ja Torroella és vila reial, es construeix el darrer perímetre emmurallat que englobava l'Eixample, des del carrer de Mar al passeig de Vicenç Bou i

de Fora Portal al passeig de Catalunya.

Aquest darrer nucli emmurallat del segle XIV el formaven en realitat dos recintes separats per torres i murs que funcionaven de manera autònoma: la Celleria i l'Eixample. La Celleria era el lloc de residència del governador reial, del clergat i, durant un temps, de la comunitat jueva de Torroella. A l'Eixample vivia la major part de la població, que disposava d'un sistema d'organització municipal propi: la Universitat, òrgan que vetllava per la bona marxa de la comunitat. La classe dirigent d'aquesta Universitat estava formada per una burgesia nascuda de la bonança econòmica de la vila.

Encara avui es pot resseguir algun tram del perímetre defensiu de la vila. A la plaça de l'Empordà trobem la torre de les Bruixes (segles XV-XVI), cilíndrica, de forma atalussada a la base i 12 metres d'alçada, amb espitlleres per a armes de foc. Al costat de la torre hi ha un llenç de muralla amb una porta cegada que ha servit per explicar una llegenda fantàstica sobre les bruixes de la contrada.

Des de la torre de les Bruixes, la muralla resseguia les cases paral·lelament a la carretera. Abans d'arribar al portal de Santa Caterina es poden observar encara uns llenços de muralla que foren refets al segle XIV en temps de Pere el Cerimoniós i Joan I.

El portal-torre de Santa Caterina és l'única de les sis portes de les muralles de Torroella que es conserva. És de planta quadrada. Vista des de l'interior té dos arcs apuntats. Des de l'exterior, els arcs són de punt rodó amb dovelles. La torre disposa d'espitlleres i merlets rectangulars.

El darrer tram de muralla que pot observar-se es troba al sud de l'edifici anomenat La Muralla i es correspon a un tram de mur que fins a principi del segle XX quedava adossat al Portal de Mar.

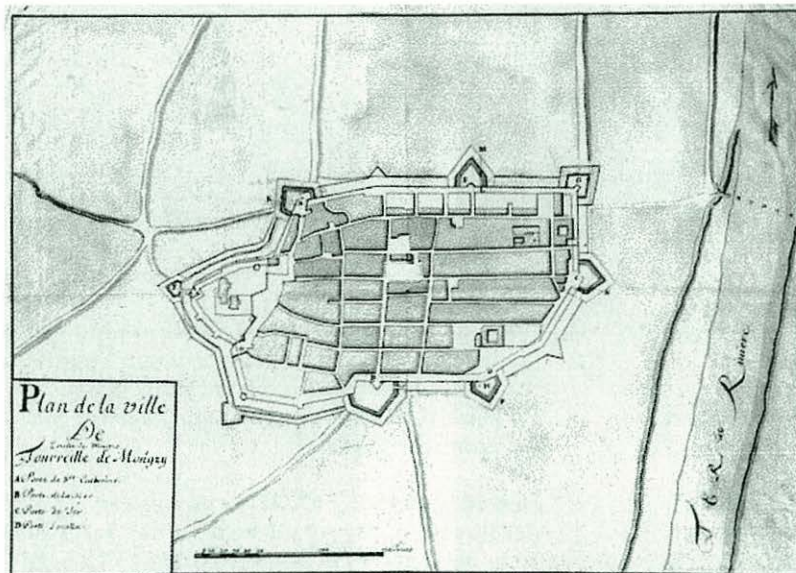
Les notícies històriques sobre les muralles són molt escasses. Sabem que l'any 1397 es van acabar les obres de la muralles i de les trinxeres que envoltaven Torroella. Una de les majors reparacions va tenir lloc a la fi del segle XVI, concretament l'any 1591, moment en què va obtenir-se un privilegi reial per recaptar un impost per a les obres.

No obstant, el projecte més ambiciós de remodelació és de l'any 1709 quan, amb l'ocupació francesa, es va fer un estudi per convertir Torroella en una autèntica plaça forta a l'estil de les fortaleses europees d'aquell temps, projecte que no es va dur a terme.

En arribar la segona meitat del segle XIX, les muralles passen a ser un destorb que impedeix el creixement natural de la vila, i es converteixen en un anacronisme. Per aquest motiu, s'enderroquen i s'obren nous carrers que comuniquen amb els barris de Santa Caterina, Fora Portal, Cases Noves... Tot aquest procés va quedar enregistrat en el plànol realitzat l'any 1887 per l'enginyer industrial Josep de Quintana i Combis.

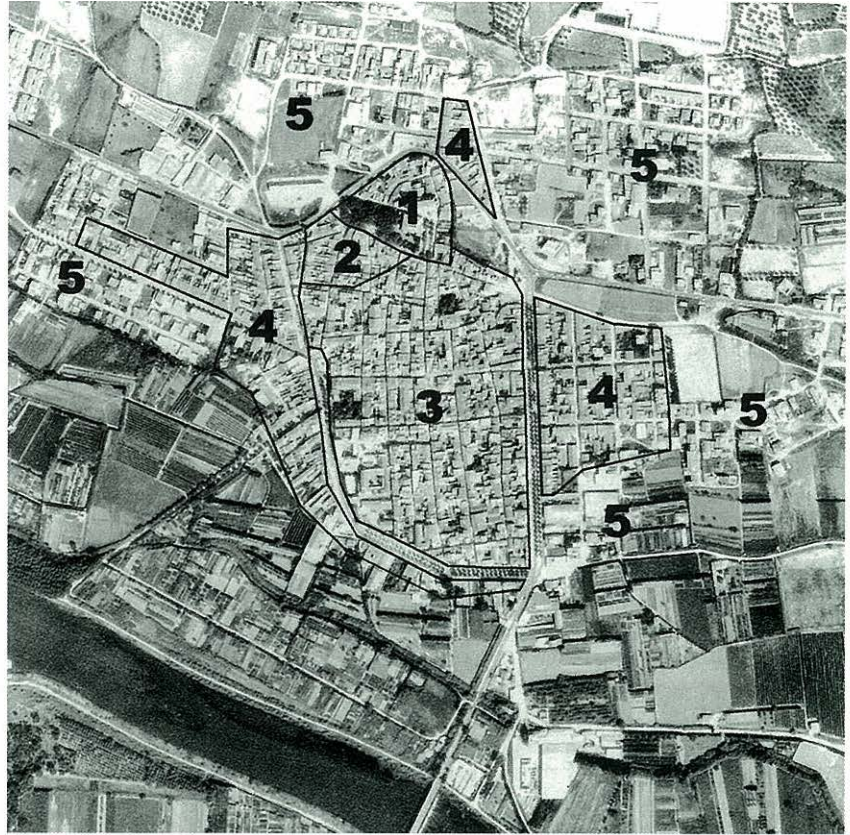
Avui, un cop passades les ànsies de trencar la closca que impedia el creixement de la vila, tornem a valorar les muralles no ja com a element de defensa sinó com a valor cultural que cal conservar com a testimoni d'una etapa històrica important de la nostra vila.

Durant la Guerra de Successió, l'exèrcit francès va fer un projecte per transformar la vila de Torroella de Montgrí en una plaça forta. El plànol de 1709 mostra com hauria quedat la població si s'hagués dut a terme.

L'URBANISME

Plànol amb l'evolució de la vila de Torroella de Montgrí. Es pot veure, molt clarament, com a partir d'un nucli original -la Cellera- la població s'ha anat expandint a tot el seu voltant en diferents moments.

La població de Torroella de Montgrí ha tingut, des del segle IX, un desenvolupament urbanístic sostingut i força clar, en el sentit que és possible seguir-lo al llarg d'aquests onze segles.

En un principi, el nucli de població es va concentrar entorn de l'església i del castell feudal. És la zona anomenada la Cellera (1), que se situa entre l'avinguda de Lluís

Companys i el carrer de Mar. El carrer de Sant Genís té una forma circular i envolta l'església fins al del Portalet. No sabem si abans del segle IX aquesta zona ja era ocupada, però és probable que ho fos.

Entre els segles XI i XIII, es va edificar el barri del Raval (2), per sota del carrer de Mar. És la zona dels carrers del Pintor Gimeno i Cancell i tots els carrerons que els uneixen.

La torre de les Bruixes.

El portal de Santa Caterina.

A partir del moment en què Torroella de Montgrí es converteix en vila reial -el 1273-, comença una veritable expansió urbanística que es concreta en el nucli emmurallat que va arribar fins a la fi del segle XIX (3). Estava limitat pel carrer de Mar al nord, el passeig de Catalunya a l'est, el passeig de Vicenç Bou al sud, i les places d'Espanya i de Quintana i Combis i el carrer del Roser a l'oest.

A la segona meitat del segle XIX, la vila s'expandeix cap a l'est, a la zona de les Cases Noves, i a l'oest, al barri del Ter. Cap al nord, per sobre de l'avinguda de Lluís Companys, també s'edifica en els carrers del Portal de Santa Caterina i de Santa Caterina (4).

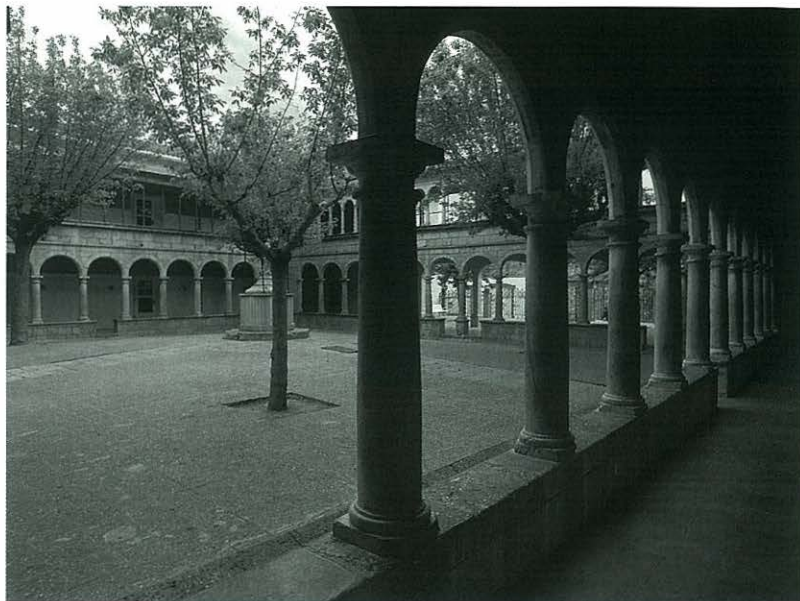
Al segle XX, l'expansió ha continuat, cap a l'oest (zona del carrer de Figueres), nord (zona del carrer Garbí i altres i zona de la Granja) i est (zona de la Creu de la Rutlla) (5).

En un plànol es veuen molt clarament aquestes diferents etapes de creixement, ja que la disposició dels carrers (la seva amplada, els encreuaments, el traçat...) va variant. A les zones més antigues, és habitual trobar carrers estrets i amb un traçat no sempre uniforme. A la vila reial, ja s'hi veu un projecte previ. Els carrers són força rectilinis i s'encreuen en angle recte uns amb els altres; al bell mig d'aquest entramat se situa la plaça de la Vila, veritable centre de la vida política des de la baixa Edat Mitjana. El traçat de la vila reial recorda el dels antics campaments romans.

L'urbanisme de les zones més modernes, que es disposen a l'entorn del nucli primitiu, suposa un canvi ben evident, ja que els carrers són més amples i ben traçats.

L'ORDE DELS AGUSTINS A TORROELLA

18

52

Un dels edificis més destacats de Torroella és l'antic claustre del convent dels agustins. El que avui pot observar-se és només una petita part del conjunt que aquella comunitat va establir a la vila durant gairebé cinc-cents anys.

Els agustins arribaren a Torroella l'any 1396 i fundaren el convent de Santa Magdalena, el primer que hi va haver d'aquest orde a l'Empordà. Desconeixem per complet com varen transcórrer els primers anys de la vida del convent. No obstant això, la comunitat degué prosperar al llarg dels anys, tal com testimonien les magnes obres de remodelació del segle XVII.

A l'actual plaça dels Dolors va construir-s'hi una església de façana barroca que combinava al seu interior els estils gòtic, renaixentista i barroc. Avui, l'església dels Dolors ha desaparegut completament i sols queda en el seu lloc una plaça que ens recorda la seva situació. Una mica més al sud ens resta encara l'antiga porta d'entrada del convent.

El claustre, d'estil renaixentista, és també del segle XVII. Es tracta d'un dels claustres de l'edat moderna més representatius i en més bon estat de casa nostra. Les seves dimensions donen idea de la importància que va assolir la comunitat dels agustins. Des del punt de vista arquitectònic,

El claustre renaixentista dels Agustins és una autèntica joia del segle XVII, que demostra el poder que va adquirir aquella comunitat.

l'alternança entre columnes i capitells d'ordre toscà i arcs de mig punt dóna al conjunt una sensació d'ordre, sobrietat i recolliment, com corresponia als claustres religiosos.

La puixança material i espiritual dels agustins va arribar a provocar conflictes importants amb la parròquia de Sant Genís. Al segle XVIII es produeix un conflicte que avui podem considerar caricaturesc però que reflecteix prou bé l'enemistat entre les dues administracions.

Els de la parròquia es negaven que s'enterrés la població al cementiri dels agustins sense haver passat abans el difunt a rebre els sacraments a l'església de Sant Genís. Per aquest motiu, en ser sepultat un súbdit francès al cementiri dels frares, el sagristà de la parròquia va manar desenterrar el mort i, tot seguit, se'l va emportar per enterrar-lo al temple de Sant Genís.

Els agustins van fer un important treball d'educació a la vila. L'any 1818, un frare de l'orde, el pare Espina, va editar l'*Arte Calygrafica*, un mètode amb el qual els nens petits aprenien simultàniament a llegir i a conèixer la doctrina cristiana a través d'un sil·labari

que incloïa pregàries, manaments, virtuts... Moltes vegades l'Ajuntament de Torroella va sol·licitar el seu ajut davant la manca de professors seglars.

Avui, ja no queden agustins al claustre. L'any 1835 la política lliberal espanyola va acabar de soca-rel amb la majoria d'ordes religiosos de l'estat, considerats els causants de l'endarreriment del país. El convent dels Agustins va ser totalment saquejat i destruït i els monjos varen marxar-ne per sempre.

D'aquesta manera, en poques hores es varen esborrar prop de cinc-cents anys d'història d'una de les institucions més singulars de la vila.

A part de dedicar-se a la prèdica, els agustins varen destacar com a educadors. El llibret Per lo us del estudi publich del convent de PP. Agustinos, de l'any 1817, ensenyava a escriure i llegir els torroellencs d'aquell temps.

53

Els agustins seran recordats sempre a Torroella no només pel bell claustre d'estil toscà sinó també per un carrer, el de Sant Agustí, que travessa com una artèria la vila de Torroella fins arribar al convent.

L'any 1932, en plena República, l'església del Sant Agustí va ser tràgicament enderrocada.

EL CACIQUISME DE PRINCIPI DEL SEGLE XX

19

54

El caciquisme va ser un fenomen estès en la política espanyola de l'últim terç del segle XIX i els primers decennis del XX. Els cacics eren els personatges més poderosos –econòmicament, moralment, intel·lectualment– de cada zona. I, arran de la implantació del sufragi universal, el 1889, aquestes persones no van voler perdre la seva posició i el seu protagonisme; per això, van aconseguir influir en els resultats de les eleccions. La nostra vila també va veure's immersa en aquesta manera de fer política.

La família més important de la Torroella de Montgrí del final del segle XIX era la dels Robert-

Robert de Robert i Surís va ser el protagonista de la vida política i econòmica del municipi en el període del darrer decenni del segle XIX i les dues primeres dècades del XX.

Carles. Robert de Robert i Surís (1851-1929) va ser el protagonista principal de la política municipal de les dues primeres dècades del segle XX, com a principal propietari del terme i senyor d'una sèrie de drets feudals. Gairebé tot en la vida de la vila girava al seu entorn. Va ser diputat a Corts per Torroella el 1891-92 i entre els anys 1901 i 1907, quan va renunciar, tot i haver obtingut la victòria, a causa de l'aclaparador triomf de la Solidaritat Catalana a

escala nacional (només a Torroella, Tortosa i Roquetes no va guanyar).

En l'àmbit comarcal, van ser molt sonades les seves disputes amb Pere Coll i Rigau, que va reintroduir el conreu de l'arròs a la nostra zona. Pere Coll era el fill del masover de la torre Ponsa, mas propietat de la família Robert. De jove va anar a Cuba, on va fer fortuna, i a la fi del segle XIX va retornar a Torroella. El fet d'haver-hi dues

famílies econòmicament importants va ser el detonant d'una sèrie d'aldarulls entre elles i els seus partidaris.

Tot va començar quan Pere Coll va adquirir unes terres del terme de Torroella de Montgrí. Com que la família Robert tenien drets feudals sobre totes elles, els van intentar cobrar; Pere Coll es va negar a pagar-los i va començar un estira i arronsa als tribunals, fins arribar al Suprem. Abans que aquest es pronunciés, Robert de Robert va renunciar a aquests drets l'any 1901.

Aquests anys, Pere Coll va comprar les terres del mas Gelabert, al terme municipal de Pals. Eren poc productives, ja que la majoria eren aiguamolls. Per treure'n profit, va aconseguir reintroduir el conreu de l'arròs (prohibit el 1836) l'any 1900; l'ordre per plantar-lo va ser revocada el 1907, però finalment el 1909 es va concedir el permís definitiu per al conreu. En tots aquests entrebancs també hi va intervenir Robert de Robert, el qual veia perillar la seva hegemonia a la zona.

El caciquisme de la família Robert va durar fins als anys 20. Després, durant alguns decennis, la política local vindrà determinada per la manera de fer d'unes altres famílies de propietaris agrícoles.

Cacic i caciquisme: la història d'uns mots

“La paraula *cacic* apareix en el *Tesoro de la Lengua* de Covarrubias (1611) com a veu d'origen indígena que fa referència al senyor o cap d'alguns pobles americans. (...). La definició que es dona en l'edició de 1780 (del *Diccionario de Autoridades* de la Reial Acadèmia) sembla incorporar el significat social que el segle XVIII començava a tenir el *cacic* com a intermediari en les transaccions entre els grans terratinents i els camperols que treballaven per a ells. En la seva associació a la vida rural, així com en el paper d'intermediació que se li atribuïa, es poden observar dos trets fonamentals d'una de les figures clau del paisatge social i polític del segle XIX espanyol. Però no serà fins a l'edició del *Diccionario de la Real Academia Española* de 1884 quan s'inclourà a la definició tradicional una referència a la funció política que el *cacic* venia desenvolupant en la societat liberal: ‘Qualsevol de les persones principals d'un poble, que exerceixen excessiva influència en qüestions polítiques i administratives’. En aquesta mateixa edició de 1884 es registrava per primera vegada el terme *caciquisme*, definit com ‘l'excessiva influència dels *cacics* dels pobles’”.

(Font: FERNÁNDEZ, Javier; FRANCISCO, Juan: *Diccionario político y social del siglo XIX español*, Madrid: Alianza Editorial, 2002, p.112)

La reintroducció del conreu de l'arròs va portar a una sèrie de conflictes entre els propietaris més poderosos de la zona, els Robert i els Coll i Rigau.

LA REPÚBLICA I LA GUERRA CIVIL (1931-1939)

20

El camp i els camperols van ser una de les prioritats dins de la política de la República. Amb tot, no tots els problemes que els afectaven es van solucionar.

56

El 14 d'abril de 1931 es proclama a Espanya la II República i s'inicia una nova etapa de canvis profunds en la qual arreu es preveia un triomf dels valors de la democràcia i de la llibertat. Res no feia pensar que només vuit anys més tard, l'any 1939, el país es veuria abocat a una dictadura sorgida després d'una guerra civil que va deixar en un no res l'esperit de progrés de la República.

Tot i la seva transcendència, és aquest un període mal conegut de la història del municipi. En l'àmbit local, s'ha volgut arraconar l'estudi d'aquest episodi històric que, malgrat el seu dramatisme, va posar Espanya en el centre de la lluita mundial per la democràcia.

La instauració de la República va portar, a Torroella i l'Estartit, una onada de dinamisme cultural, social, polític i econòmic sense precedents.

L'any 1932 tornava a aparèixer la revista local *Emporion*, censurada i prohibida des de l'any 1923 en temps de la dictadura de Primo de Rivera. Un dels temes recurrents d'aquesta revista és el de la reforma agrària, segons la qual els pagesos reclamaven millores per al camp i per a la seva situació professional. Un dels objectius del govern de la República va ser, precisament, la posada en marxa d'una reforma agrària que activés el camp espanyol i que en distribuís la riquesa.

En l'àmbit municipal, les eleccions de 1931, 1934 i 1936 foren favorables als interessos d'Esquerra Republicana de Catalunya, i durant aquest període s'efectuaren obres importants: l'escorxador municipal, la construcció d'un pou per proveir d'aigua l'Estartit, es fan reformes a l'hospital i al cementiri municipal, s'inverteix en millores a les escoles del municipi... Cal destacar la importància del treball del pedagog Pere Blasi i Maranges, que va contribuir a la

millora de la situació pública escolar. L'any 1932 Blasi és escollit diputat a Corts i deixa Torroella després de gairebé 20 anys d'estada.

Malgrat tot, la República no va disposar de temps material per fer efectives les seves directrius. L'any 1933 en les eleccions generals espanyoles triomfen els republicans conservadors de la CEDA, mentre que a Catalunya segueix governant Esquerra Republicana. La situació es fa tan tensa que el president de la Generalitat, Lluís Companys, en un gest de trencament amb Madrid, proclama, el 6 d'octubre de 1934, l'Estat català de la República Federal Espanyola, fet que provoca el seu empresonament i la substitució dels ajuntaments democràtics per juntes gestores.

A les eleccions del febrer de 1936 es torna a recuperar la democràcia. Malgrat tot, la República està ja sentenciada. El 18 de juliol de 1936 es produeix un alçament militar encapçalat, entre altres, pel general Francisco Franco.

D'aquesta manera s'inicia una guerra fratricida davant la qual es constitueixen als ajuntaments els anomenats comitès antifeixistes. El poder dels partits com Esquerra Republicana de Catalunya queda difuminat per altres partits i organitzacions sindicals com la CNT, que prenen el control de la situació.

S'inicia una etapa revolucionària que suposa l'establiment de col·lectivitats agrícoles i dels comerços, espectacles públics...

La festa del Carnaval és una de les activitats lúdiques que més han estat censurades pels governs més dretans. Amb la República es va poder tornar a celebrar.

L'església dels Dolors no va sobreviure a la Guerra Civil. Després que una bomba hi impactés, va ser enderrocada.

El cost humà de la guerra al municipi va ser prou important. Per un costat, les persones que van lluitar en cadascun dels dos bàndols, algunes de les quals van morir al camp de batalla; per un altre, les que van haver de marxar un cop acabat el conflicte, i, per últim, el fet que les conseqüències de la guerra no es van acabar amb la seva finalització, sinó que es van allargar durant molts anys (penúria, fam i, sobretot, enemistats personals i familiars).

L'ÈPOCA FRANQUISTA

21

*Dos dies abans de l'entrada
de les tropes franquistes,
els republicans van enderrocar
el vell pont sobre el Ter.*

58

Entre el 6 i el 7 de febrer de 1939, soldats de les tropes republicanes, en retirada, volen el pont sobre el Ter amb la finalitat de frenar, encara que sigui per poques hores, l'avanç de les tropes franquistes.

Aquest fet, però, no impedeix que aquestes entrin a Torroella de Montgrí el dia 8 de febrer. Com passa a la resta de l'Estat, una vegada acabada oficialment la Guerra Civil, comença una etapa de persecució i rebuig cap a tot allò que hagués tingut alguna a veure cosa amb la República.

En l'àmbit local, hi ha conseqüències de caire personal (depuracions, judicis i empresonaments, exili) i també

general (sobretot canvis polítics i urbanístics). Cal que destaquem dos fets. En primer lloc, la ràpida construcció d'un nou pont sobre el Ter; després d'un intent fallit, els presoners de guerra -republicans- construeixen el pont que encara avui travessa el Ter. Aquest pont és inaugurat amb tota la pompositat del règim el 15 de desembre de 1940.

En segon lloc, el règim franquista suprimeix tots els noms dels carrers que tenien un caire catalanista i republicà. La nova nomenclatura exalta els guanyadors de la guerra.

Podem establir dues etapes dins el període franquista. Fins al final de la dècada dels

cinquanta, la població intenta refer-se de l'estrall de la guerra. La base econòmica és l'agricultura. A partir de principi dels anys seixanta, l'obertura del règim a l'exterior permet l'entrada de nous recursos. El municipi fa un canvi espectacular amb l'arribada dels primers turistes. Com a la resta del litoral, hi ha un afany urbanístic i especulatiu que provoca la humanització de molts paratges fins llavors verges. L'augment demogràfic, provocat per l'arribada de famílies que vénen a treballar en la construcció i en el sector dels

*El 15 de
deseembre de
1940,
amb tota la
pompa de
l'època,
s'inaugurava el
nou pont,
construït pels
presoners
de guerra
republicans.*

serveis, és important. Aquest fet intensifica encara més la construcció de nous habitatges. A principi dels anys setanta, al final de l'època franquista, la fesomia del municipi ha canviat totalment. Torroella i l'Estartit, els dos nuclis històrics, han quedat voltats de barris i urbanitzacions; i, entre ells, han nascut una colla d'urbanitzacions construïdes en zones agrícoles, sense una ordenació prèvia.

*A final dels anys seixanta Torroella
va estrenar un nou enllumenat públic.
D'aquesta manera s'acabava
amb la foscor existent fins llavors en
la majoria dels carrers de la vila.*

La construcció del moll de l'Estartit, a mitjan dels anys quaranta, va acabar en bona part amb els estralls provocats pels temporals de mar.

En esta hora azul...

“Cuando el sosiego y la paz aparecen nuevamente en nuestro horizonte; cuando vamos a recrear nuestro espíritu con el renacimiento de nuestras viejas tradiciones -Teresa de Jesús, mujer Santa, mujer sabia, lucero del viejo Imperio de nuestras letras, decía que cualquier hora y cualquier lugar son buenos para la oración-, todas las horas, alegres o tristes, han de ser buenas para recordar a los que se fueron por el inmenso y sublime espacio al encuentro de la Eternidad.

Nuestros Caídos, desde los luceros celestes, se gozarán el alma -sólo el alma trasciende los umbrales de lo material- en esa nueva reaparición de nuestra Fiesta Mayor, magna más aún después del letargo sufrido y por todos aquellos actos de puro sabor patriarcal.”

La Llibre de la Festa Major de 1939 ja reflecteix la nova situació que acaba d'iniciar-se amb la victòria de les tropes franquistes a la Guerra Civil.

DE 1975 ALS NOSTRES DIES

22

El Museu del Montgrí i del Baix Ter ha estat el catalitzador de bona part de les propostes culturals dels darrers anys. Ara, Can Quintana ha d'agafar el relleu.

60

La mort de Franco, el 1975, accelera l'activisme, sobretot de caire cultural, però també reivindicatiu i de protesta (com és el cas de la campanya "Salvem el Ter" - 1976-), que havia començat al nostre municipi a principi d'aquesta dècada.

Les primeres eleccions municipals signifiquen l'entrada dins de la política local de les idees que des de les associacions s'havien anat difonent. El municipi de Torroella de Montgrí, des de l'any 1979 fins al 2003, ha estat governat per una plataforma política (amb diferents noms: Pacte per un Ajuntament Progressista, Pacte per un Ajuntament Democràtic, Unitat i

Progrés Municipal) que rep el suport de molts particulars i d'alguns partits polítics d'esquerra. En les eleccions del maig de 2003, la llista més votada és la de Convergència i Unió.

Què podem destacar d'aquests darrers anys? És evident que entre el 1975 i avui el nostre municipi ha canviat molt; el futur haurà de dir si per bé o no. De totes maneres, cal citar algunes accions que han contribuït a aquest canvi.

En l'àmbit urbanístic, l'aprovació del pla general de 1983 va significar, alhora, posar les bases per a un urbanisme més humanitzat i més respectuós amb el nostre entorn natural,

però, també, legalitzar els desgavells realitzats al llarg dels anys seixanta i setanta. Avui, una part del municipi està protegida pels seus valors naturals.

En un altre àmbit, el municipi s'ha dotat de tota una sèrie d'equipaments culturals, esportius i de lleure que s'han posat al servei tant de la població local com d'aquells que al llarg de l'any ens visiten. Citem els camps de futbol de Torroella i l'Estartit, els poliesportius, el museu...

També cal que esmentem la consciència segregacionista promoguda, a partir de mitjan dels anys vuitanta, per veïns de l'Estartit. El grup polític de L'Estartit Independent s'ha consolidat com a força majoritària en aquesta població. Totes les sentències que s'han dictat fins ara han estat contràries a la divisió del municipi.

Torroella de Montgrí, l'Estartit i la resta del municipi encaren l'inici del segle XXI amb ganes de continuar essent un territori agradable i un pol d'atracció per a noves iniciatives.

El poliesportiu de Torroella de Montgrí, juntament amb les altres instal·lacions esportives que s'han creat dins del municipi, han estès l'esport entre els joves i els no tan joves.

I Jornades d'Estudi del Montgrí i les Medes al Museu del Montgrí i del Baix Ter (1990).

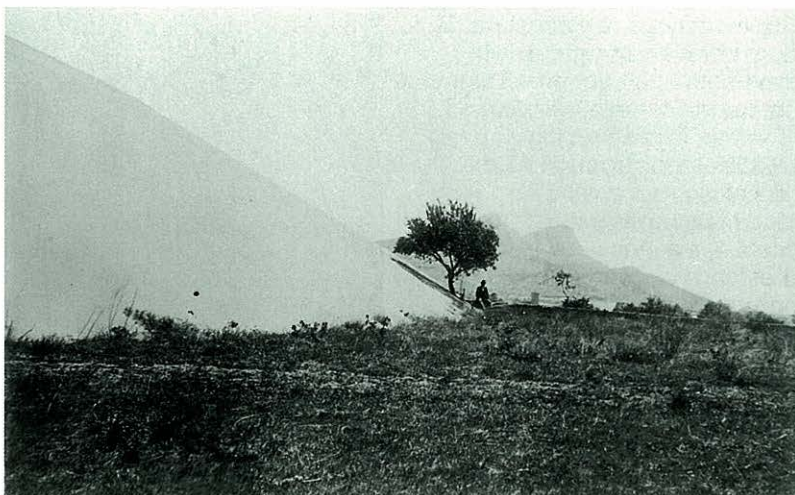

El massís del Montgrí ocupa quasi la meitat del municipi. Gràcies als diferents plans urbanístics i al PEIN és un espai protegit.

LES DUNES

23

Les dunes mòbils eren un veritable perill per a les terres de la plana del Baix Ter.

62

Al llarg dels segles, el vent de tramuntana, que és el dominant en la nostra zona, s'ha encarregat d'anar transportant sorra des del golf de Roses cap al sud. Mentre el Ter abocava part de les seves aigües al nord del massís del Montgrí (juntament amb una desembocadura més cap al sud –prop de Sant Martí d'Empúries- del Fluvià), impedia que aquestes sorres invadissin el massís. Ara bé, després de les desviacions del riu a l'Edat Mitjana, la sorra va començar a enfilar-se i va arribar, a la fi del segle passat, a amenaçar els camps del costat sud del Montgrí, al coll de les Sorres.

Fa uns cent anys, després d'una sèrie d'estudis i projectes dels

enginyers Primitiu Artigas i Xavier de Ferrer i de Lloret, es van dur a terme els treballs de fixació d'aquestes sorres amb la finalitat d'impedir-ne l'avanç i lliurar així els camps del vessant sud del Montgrí de quedar sepultats. Es va calcular que les sorres avançaven a una velocitat d'uns cinc metres cada any.

L'any 1896 va començar la fixació. Els treballs es van portar a terme no tan sols a les dunes del Montgrí, sinó també a les de Sant Martí d'Empúries, que tenen el mateix origen. Es va plantar borró (*Psamma arenaria*) en línies perpendiculars a la direcció del vent, pinastre (*Pinus pinaster*) i ginesta (*Genista scoparia*). Els treballs es van allargar fins als primers anys del

nostre segle i, al final, van aconseguir d'estabilitzar tota aquesta zona.

Als nostres dies veiem les Dunes com un espai de bosc frondós, ben diferent de com era abans. Amb els anys, d'altres espècies vegetals s'han unit a les plantades inicialment, amb la qual cosa s'hi poden veure diferents tipus de pins, els arbres dominants, d'arbusts i d'herbes.

Les Dunes és un dels espais preferits per moltes persones del municipi per anar a passejar. A part del camí forestal que va des de la carretera de Torroella de Montgrí a l'Estartit fins a

Sobrestany, hi ha tota una colla de camins i corriols que les travessen i que porten a indrets amagats i de gran bellesa. Recórrer les Dunes, a peu, amb bicicleta o amb cotxe, és tota una experiència. A mesura que un s'endinsa en aquest bosc, es comença a tenir la sensació d'estar plenament rodejat de natura; en alguns moments, enlloc es veu cap element que ens recordi que estem a tocar de diferents poblacions.

Avui les Dunes són un veritable parc on podem admirar la natura.

Treballs de fixació i repoblació de les dunes, que es van dur a terme ara fa cent anys.

Només per aquest motiu ja n'hi hauria prou per parlar de la salvaguarda de les Dunes, però,

a més, especialment, hem de veure aquest espai com una reserva de vida animal i vegetal.

63

Emplaçament d'una casa forestal al Coll de les Sorres

Durant els treballs de fixació de les dunes del Montgrí es van construir dues cases forestals, una a Sant Martí d'Empúries i una altra al coll de les Sorres. La de Sant Martí, més senyorial, va ser ocupada, durant els treballs, pels enginyers i també va servir de dipòsit dels materials arqueològics que anaven apareixent a la zona d'Empúries. La del coll de les Sorres, inaugurada més tard, cap al final de la fixació, havia de ser l'habitatge del guarda. En el *Proyecto de fijación y repoblación de las Dunas procedentes del Golfo de Rosas* (1895), l'enginyer Xavier de Ferrer i de Lloret descriu on s'ha de

situar aquesta segona casa. "Todos los inconvenientes desaparecen emplazando la casa como proponemos en el mismo collado "Coll de las Sorras" adosado a la cara Sur de la estribación que limita dicho collado por su parte occidental, y dentro del monte público "Montaña Gran" puesto que allí, á favor del declive del terreno y de la excavación que deberá practicarse, quedará la casa perfectamente resguardada de los vientos del Norte, al paso que estará en inmejorables condiciones de vigilancia, por tratarse de un punto culminante."

TORROELLA I LA MÚSICA

24

El Festival Internacional de Música que cada estiu organitza Joventuts Musicals de Torroella de Montgrí és una de les activitats més rellevants que es fan a la nostra població.

64

Torroella compta avui amb una merescuda reputació de centre d'interès musical. Reputació que arranca del segle XIV, quan ja existia a la vila una capella de música vinculada a l'església de Sant Genís. Actualment, la tasca de Joventuts Musicals ha aconseguit convertir Torroella en una de les capitals europees de la música.

La capella de música tenia com a funció l'acompanyament de la litúrgia religiosa al llarg de l'any. Si bé les notícies més reculades de la capella provenen del segle XIV, moment en què trobem documentat el benefici de tenor i de contralt, hem d'esperar al segle XVIII per tenir-ne un coneixement més precís. En

aquest moment, la capella de música era composta per un mestre de capella, encarregat de dirigir el grup, un organista, un tenor, un contralt, una trompa i un baixó (fagot). Per accedir a la capella calia aprovar unes oposicions davant d'un tribunal on, a part de músics entesos, hi tenia vot l'Ajuntament. Un cop escollit un membre, rebia el benefici, és a dir el sou, d'una determinada confraria religiosa. A la segona meitat del XIX desapareix a poc a poc la capella de música i és substituïda per músics i cobles professionals.

El segle XVIII, dos monjos montserratins d'origen torroellenc, Benet Julià (1727-1787) i Anselm Viola (1738-

1798), varen destacar pel seu talent en el camp de la pedagogia i la composició musical. Encara que disposem d'una informació esparsa sobre Benet Julià, sabem que va ser organista i mestre d'escolans i que va compondre la música polifònica de *Ofici de Difunts*. Disposem de més informació sobre Anselm Viola. Com Benet, va ser mestre de l'escolans. Al mateix temps, se li coneixen un major nombre de composicions, que el converteixen en un dels majors exponents de la música clàssica catalana del XVIII. Una de les seves peces més

sorprenents és un concert per a baixó (fagot) i orquestra.

Durant el segle XIX, Torroella veu també el naixement de tres figures destacades en la composició i interpretació de guitarra espanyola: Josep Costa i Hugas (1826-1881), Josep Ferrer (1835-1916) i Josep Hugas (1837-1877).

Si fins ara hem parlat de música clàssica, coneguda fins fa ben poc per una minoria culta, a partir de la segona meitat del segle XIX s'observa un intent de fer arribar la música al poble. El músic barceloní Josep A. Clavé va propiciar una estructura federativa de cors escampats per tot Catalunya, amb l'afany de fer participar de la música coral al poble. A l'empara

L'Orfeó de l'Ateneu Montgrí va ser el protagonista de la música coral a la nostra població en els primers decennis del segle XX.

d'aquest moviment, sorgiren a Torroella diferents agrupacions corals, sovint a redós d'una cobla, que, de sotamà, servien per a fer-la més popular. Joan Rigau, "l'avi Barretó", va ser un dels pioners del cant coral a la vila.

Amb Pere Rigau es consolida el moviment coral a la vila. L'any 1890 es funda l'agrupació El Pensament i el 1905 dirigeix El Vals Burlesco. En aquest cor, els cantaires imitaven el so d'un instrument determinat, acompanyats d'una reproducció en fusta. Rigau també funda la Societat Choral el Montgrí (1906), adherida a la Federació de Cors de Clavé.

El monument a Benet Julià i Anselm Viola és l'homenatge de Torroella de Montgrí a aquests dos grans músics montserratins del segle XVIII.

L'any 1916, amb Vicenç Bou i Joaquim Vallespí, neix L'Orfeó de l'Ateneu Montgrí, i l'any 1933 neix L'Orfeó Torroellenc. Malauradament totes aquestes societats corals varen tenir una vida molt curta. La Guerra Civil, a més, va produir un tall en el moviment coral a la vila i fins a l'any 1975 no va sorgir el Cor Infantil del Casal del Montgrí, dirigit per Salvador Comalada i promogut dins del Casal del Montgrí.

Els hereus d'un antic Cor Parroquial dirigit per Salvador Dabau, juntament amb nova gent interessada en la música, varen fundar l'any 1986 el Cor Anselm Viola que continua oferint avui el seu repertori.

TORROELLA I LA SARDANA

25

Els Montgrins i el Foment de la Sardana, com abans la Caravana, són considerades entre les cobles més importants de Catalunya.

66

Un tomb per Torroella permet endevinar de seguida la petja de persones, cobles i fets relacionats amb la sardana: la plaça del mestre Pere Rigau; el monument al centenari dels Montgrins, al passeig de Catalunya; el monument a Vicenç Bou, al passeig del mateix nom; el carrer del compositor Joaquim Vallespi; el monument a la Sardana, a la plaça de Quintana i Combis...

Torroella va tenir un paper destacat en l'inici i l'expansió de la sardana. Un ballador torroellenc, Miquel Pardas, va escriure l'any 1850 un *Método per aprender a ballar sardanas llargas*, un manual que ha servit de model a Catalunya per ballar

aquesta dansa. Al mateix temps, una placa col·locada a la façana de la capella de Sant Antoni recorda com l'any 1844 varen ballar-se per primer cop, a la plaça de la Vila, les anomenades sardanes llargues, les sardanes tal com les entenem avui en dia.

Prova de l'arrelament de la sardana a Torroella és que ja a mitjan segle XIX hi havia tres cobles en actiu: la cobla d'en Miquel Guich, que l'any 1850 va ser la primera en actuar a Barcelona, La Lira i La Juventud Torroellense, que varen contribuir a expandir la nova dansa a l'Empordà i a les comarques gironines.

L'ambient sardanístic que es vivia es va traduir aviat en la creació

de noves cobles i en compositors que varen popularitzar encara més la nova dansa. Així, l'any 1884 es crea la cobla Els Montgrins, la més antiga del món en actiu, fundada i dirigida per Pere Rigau "Barretó".

L'any 1908 es fa càrrec de la direcció dels Montgrins Vicenç Bou. En aquest moment la sardana ja s'havia afermat definitivament en el país. Bou va compondre i dirigir sardanes que avui ja són patrimoni musical del poble: destaquem entre d'altres *Girona aimada*, *El saltiró de la cardina*, *Llevantina*... En paraules de l'escriptor Josep Pla,

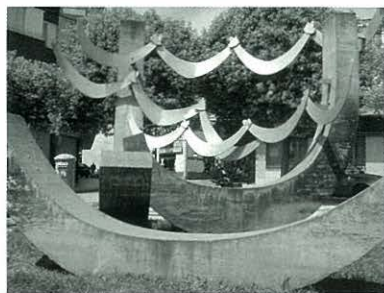
les sardanes de Bou eren tan animades que eren “capaces de moure un paralític”.

Una altra personalitat destacada va ser Joaquim Vallespi, que l'any 1930 va passar a dirigir els Montgrins. Amb ell, el grup va assolir un dels moments més brillants de la seva història com a cobla capdavantera.

Després del parèntesi de la guerra civil, les cobles es tornen a refer i entren en un gran moment. Es formen noves cobles a Torroella. Algunes varen tenir una curta durada, com La Montgrinenca (1946) i Torrebella (1954) que varen funcionar durant poc més d'un any. La Caravana, en canvi, formada l'any 1943 va existir fins a principi dels anys noranta; amb Els Montgrins, ha estat la cobla de més renom que a Torroella. Dos puntals de l'èxit d'aquesta

cobla varen ser els músics Enric Vilà i Ricard Viladasau. La darrera cobla formada a la vila ha estat el Foment de la Sardana, l'any 1975.

Les cobles i els compositors expliquen només una part de l'èxit de la sardana; de fet, la sardana s'ha fet per ballar. Si no parléssim dels balladors deixariem el tema només a mitges. Ja hem apuntat el paper que Miquel Pardas va tenir en la manera de ballar sardanes. Coneixem encara d'altres balladors de renom, com ara Joan Tauler, a qui es deu la restauració del contrapàs a la plaça de la Vila l'any 1923. També hi ha hagut a partir dels anys 50 colles com l'Agrupació Vicenç Bou (1950), La Colla Riallera (1951), Els Contrapassaires (1975), que de la mà de balladors com Emili Garcia i Enric Farriol, entre

El monument a Torroella Ciutat Pubilla (1975), a l'igual que els que homenatgen Vicenç Bou (1985) o el del Centenari dels Montgrins (1984), formen part de la història sardanista de Torroella de Montgrí.

molts altres, varen fer renéixer la dansa en aquells difícils moments de la dictadura.

La llavor ja estava formada i l'any 1981 va sorgir el grup de dansa més destacat que ha tingut mai la vila: l'Agrupació sardanista Continuitat, que l'any 1993 va rebre la Medalla del Montgrí per la seva tasca de difusió de la dansa. Avui, aquesta agrupació, que aplega més d'un centenar de joves balladors, s'ha convertit en un dels esbarts més destacats i amb més projecció de Catalunya.

La presència avui de dues cobles, Montgrins i Foment de la Sardana, i la vitalitat de l'Agrupació Sardanista Continuitat són un bon baròmetre per comprovar la bona salut de la sardana a Torroella.

La plaça de la Vila de Torroella de Montgrí va ser el lloc on es va ballar per primera vegada la sardana llarga, l'any 1844. Avui continua essent un marc incomparable per a les audicions sardanistes.

LA VIDA ARTÍSTICA

26

68

Torroella no compta amb un gran nombre d'artistes ni amb una escola artística pròpia. Sí que ha estat, però, un indret d'inspiració on han confluït grans individualitats que hi han trobat un lloc adient per a la creació.

El primer gran pintor, paisatgista, que va aterrar a Torroella va ser Francesc Gimeno (1858-1928). L'any 1887 s'instal·là a la vila, a l'antiga fonda Massaguer, situada al carrer Vermell, i es casà amb una de les filles de l'establiment. Des del terrat de la fonda pintà "Torroella de Montgrí" i "Dia de mercat a Torroella", considerat el primer un dels millors quadres de l'artista. Torroella li va retre un

L'any 1932, Torroella va retre homenatge al pintor Francesc Gimeno i li va dedicar un carrer.

homenatge l'any 1932 i es va inaugurar una placa que donava el seu nom al vell carrer Vermell.

A diferència de Gimeno, Joaquim Mir (1873-1940) va estar a Torroella l'any 1935, a l'edat de 62 anys, quan ja era considerat un artista consagrat. La seva obra pictòrica, basada també en la recreació del paisatge, va trobar a Torroella un lloc ideal per a la creació artística. Mir va instal·lar-se en una casa del carrer de Ramon Boi que fa cantonada amb el passeig de Catalunya i va recórrer tots els racons del

municipi susceptibles de ser pintats: la plana, el mar, la plaça de Torroella. El seu continuat tragí, sempre amunt i avall cercant temes per a la pintura, i el seu caràcter obert i extrovertit varen donar una nova alenada artística a la població. En donen testimoni les moltes anècdotes recollides pels seus contemporanis, així com les notícies i articles aparegudes a la revista local de l'època *Emporion*.

Contemporani de Joaquim Mir, Josep Maria Mascort (1890-1947) va viure la major part de la

Mossèn Francesc Viver, a part de les seves funcions religioses, és recordat com un animador de la vida cultural torroellenca.

seva vida a Torroella i a l'Estartit. Fill d'una família local benestant, va poder dedicar-se plenament a la creació artística. Mascort és el pintor per excel·lència dels paisatges de la plana agrícola, de l'Estartit dels pescadors, abans de l'arribada del turisme, dels carrers i places de Torroella... En aquesta població existeix una plaça dedicada a Josep Maria Mascort i a l'Estartit, un carrer també du el seu nom.

Tot aquest pòsit cultural va donar empenta a autors com ara Joan Pericot (1907-1931), excel·lent dibuixant i pintor; Joan Fuster, creador, a més, de "l'estrabotisme", un tipus de pintura basat en rareses; Guillem Rocas... entre molts d'altres. També hi ha hagut escultors que, com Josep Mundet i Tarrés (1931-1983), han imprès el seu segell en l'urbanisme de la vila; hi ha a Torroella dues obres de l'artista: el monument a Mn. Francesc Viver, de l'any 1973, situat al passeig de l'Església, i el monument a la Sardana, de l'any 1975, amb motiu de la proclamació de Torroella com a Ciutat Pubilla de la Sardana, que es troba a la plaça de Quintana i Combis.

Actualment treballa a Torroella un altre artista d'importància creixent: Joan Viñas i Riembau, autor del monument a Benet Julià i Anselm Viola, a la plaça del mateix nom.

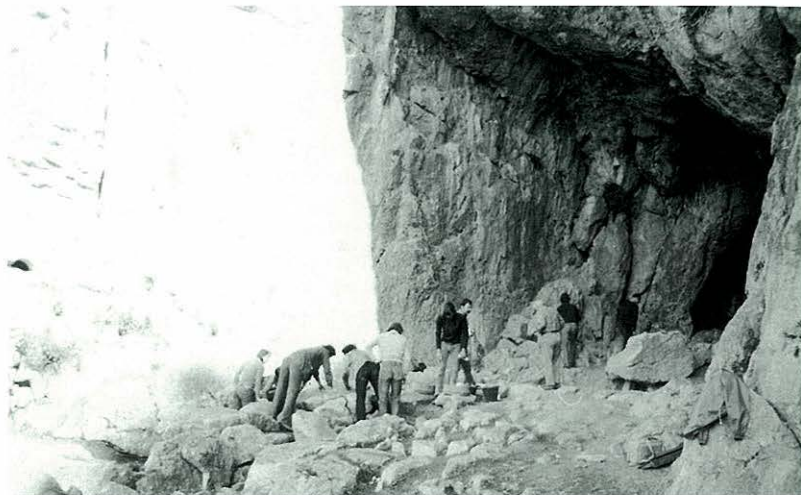
El pintor Mascort en un moment del seu treball a la platja de l'Estartit.

Josep M. Mascort: pintor paisatgista

“Deixeble de Sorolla i de Fèlix Mestres. Va saber interpretar amb gran encert el paisatge de la seva comarca. Celebrà varies exposicions individuals en sales barcelonines. Participà en exposicions de Belles Arts i fou premiat amb tercera medalla en l'Exposició Internacional de Barcelona de 1929. El 1929 celebrà una exposició en el Museu de Belles Arts de Barcelona, on presentà vint-i-nou paisatges i marines de Mallorca i la Costa Brava”

(Font: RÀFOLS, J. F.: *Diccionario biográfico de Artistas de Cataluña. Des la época romana hasta nuestros días*, Barcelona: Editorial Millà, 1953, vol. II, p.137).

El Centre d'Estudis del Montgrí va portar a terme als anys setanta una tasca importantíssima per popularitzar la nostra història més antiga.

70

La voluntat associacionista a Torroella de Montgrí no és una cosa nova: ve de lluny. No parlem ja dels gremis medievals, com el de paraires, que es van formar entre els segles XIII i XV. Més cap als nostres dies, a principi del segle XX, es van fundar unes altres associacions de professionals –com l'Escarpre (1916), de paletes i manobres– i culturals.

L'Ateneu Montgrí, fundat a principi de la segona dècada, va ser l'animador de la vida cultural i recreativa fins als anys trenta. Organitzava vetllades, conferències... i al seu voltant van sorgir altres grups –l'orfeó, la comissió del Llibre de la Festa...–. Tota aquesta activitat

s'estronca amb la Guerra Civil. Altres associacions de principi de segle foren: el Cercle Catòlic, el Centro Recreativo Torroellense, la Protectora Torroellense (mutualista)...

Els anys quaranta i cinquanta són un període fosc i desanimat. Totes les iniciatives que es porten a terme són de caràcter oficial (el control arribava a pertot). Només en el vessant esportiu hi ha una continuïtat dels anys anteriors a la guerra. La Unió Esportiva Torroella, amb diferents noms, ha estat la que ha portat la torxa del futbol durant tots aquests anys. Altres clubs esportius han aparegut –i alguns desaparegut– en aquest temps: els Coreanos, els

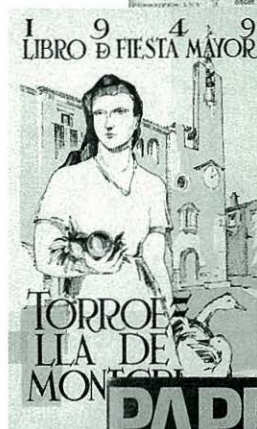
Mantes, la Peña Barcelonista Montgrí i Comarca, els Júniers, el Mariscal. Avui, al municipi hi ha, a part de la UE Torroella, un altre club de futbol professional, l'Estartit, fundat l'any 1983.

Haurem d'arribar a la segona meitat dels seixanta per començar a trobar de nou l'esperit associacionista. Tot comença amb l'Esplai, vinculat a l'Església. L'any 1972 es funda el Centre d'Estudis del Montgrí a l'entorn de les recerques arqueològiques que es portaven a terme en els jaciments del municipi.

El Casal del Montgrí, creat el 1974, és l'aglutinador de totes les iniciatives. En el seu si naixeran la majoria de les entitats actuals. Primer dedicat a organitzar activitats per difondre la nostra cultura, després es converteix en el capdavanter de les reivindicacions populars, a partir de 1976. Finalment, el Casal ha vist com la majoria dels seus "fills" s'anaven independitzant i rivalitzaven amb ell.

Avui es pot afirmar que el municipi de Torroella de Montgrí té una vida associativa rica i plural. Tenim entitats per a tots els gustos: Joventuts Musicals, el Recer, Agrupació Sardanista Continuitat, clubs esportius, entitats reivindicatives, socials, econòmiques...

La vitalitat de les associacions s'ha traduït molt sovint en la edició de publicacions locals.

El Casal del Montgrí ha estat el pare de la majoria de les entitats actuals.

TORROELLA DE MONTGRÍ AL BAIX TER

28

72

En un sentit ampli, podem dir que el Baix Ter comprèn les terres dels municipis que es troben després de les darreres barreres geogràfiques que ha de salvar el Ter abans d'entrar a la plana que el porta, plàcidament, fins al mar. Aquesta plana ha estat formada, en el decurs dels segles, pels sediments que el riu, juntament amb els del Daró, ha anat aportant des de les zones més interiors. Hi incloem els municipis d'Albons, Bellcaire, Ullà, Verges, Ultramort, Parlavà, Serra de Daró, Gaulta, Fontanilles, Pals i Torroella de Montgrí.

Torroella de Montgrí és la població més important d'aquesta subcomarca, tant des d'un punt de vista demogràfic com econòmic. Des de sempre,

la nostra vila ha estat un pol d'atracció per a la majoria dels municipis del Baix Ter i, molt especialment, dels més propers al nostre.

Només a tall d'exemple, esmentem que ja a la fi de l'Edat Mitjana i durant bona part de l'Edat Moderna, Torroella era el cap d'una baronia que comprenia una majoria d'aquests municipis. Així mateix, la Fira de Sant Andreu és -i ha estat de sempre- un esdeveniment econòmic que ha portat fins a la nostra població molts pagesos i comerciants de tots aquests pobles veïns. Al mercat de cada dilluns, tot i les transformacions que ha sofert en els darrers anys, també es reuneixen gent de tots aquests pobles.

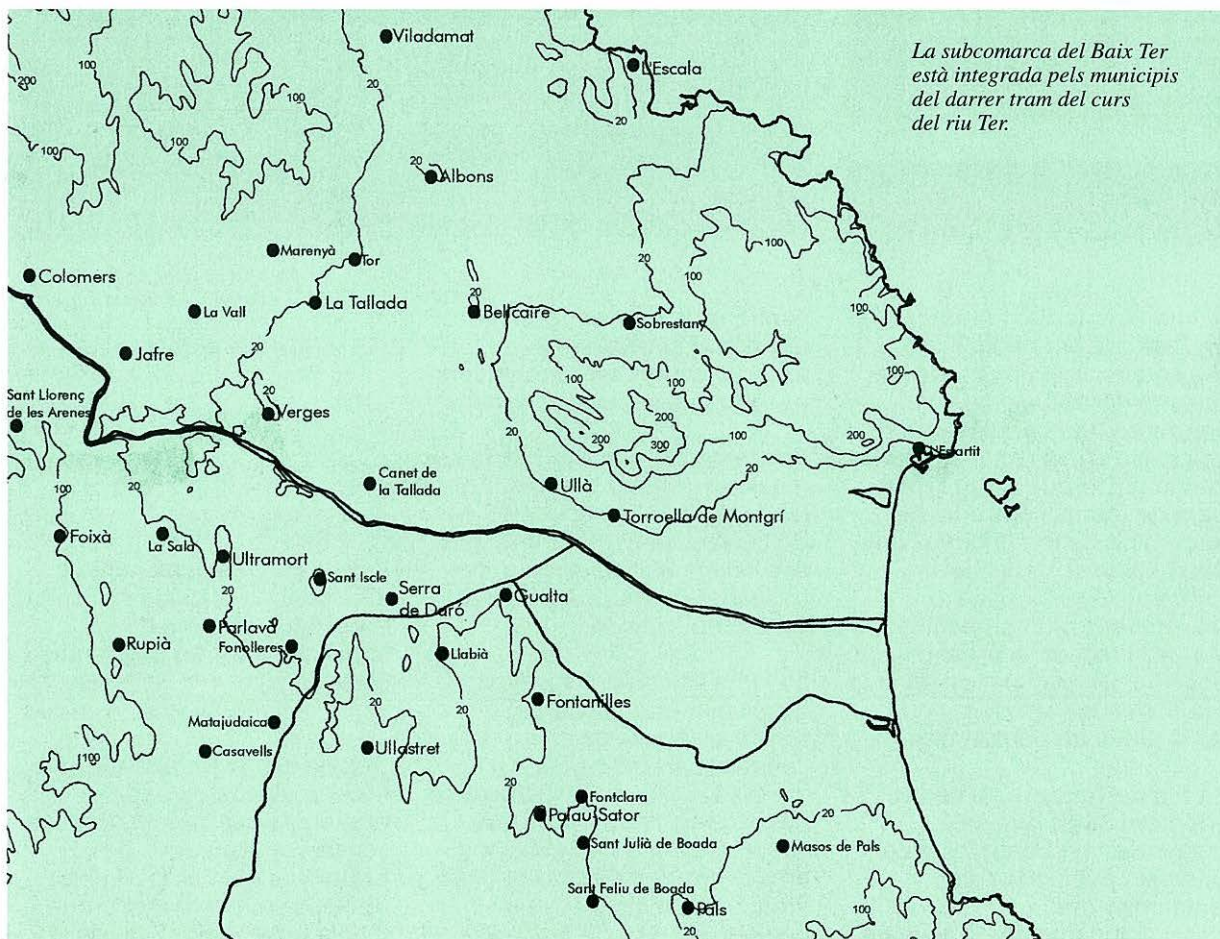
Els actes de commemoració del set-cents aniversari de la construcció del castell del Montgrí van servir per aplegar, l'any 1994, la majoria dels municipis del Baix Ter i d'altres de més enllà.

Torroella de Montgrí, a partir dels anys vuitanta, ha agafat una forta embranzida cultural. Ja de sempre, el nostre poble s'ha caracteritzat per l'organització d'una colla d'activitats ben diverses en les diferents festes celebrades al llarg de l'any. A partir de la segona meitat dels anys setanta, amb l'arribada de la democràcia, neixen a la nostra població tota una colla d'entitats que s'encarregaran d'organitzar diferents activitats.

Esmentem-ne només algunes: el Cine Club Torroellenc, amb les sessions de cineclub; Joventuts Musicals, amb els festivals de música; l'Agrupació Sardanista Continuitat, amb l'ensenyament de la sardana i la participació en concursos... i

moltes altres (Associació Filatèlica, Coral Anselm Viola, Comissió de Solidaritat Nord-Sud, Penya Barcelonista Montgrí i Comarca, Ter Motor Club, Llar el Recer...). Així mateix, cal fer esment del paper jugat pel Museu del

Montgrí i del Baix Ter, Centre d'Estudis i Arxiu en pro de la difusió de la nostra història i natura. Tot ha contribuït a fer de la nostra vila la veritable capital, si més no cultural, de la subcomarca del Baix Ter.

LA FIRA DE SANT ANDREU

29

74

La Fira de Sant Andreu, que se celebra cada 30 de novembre, és una de les festes més tradicionals de Torroella i, també, dels pobles veïns. No en va és, amb tota seguretat, la que aplega més gent de tota la contrada. Els seus inicis es remunten a l'any 1393, quan el síndic i els prohoms (membres de la universitat o ajuntament) de Torroella van obtenir del rei Joan I el privilegi per celebrar la fira durant quinze dies a partir de la diada de Sant Andreu.

La fira de Torroella va néixer –com les altres que se celebraven a l'Edat Mitjana en diferents poblacions de Catalunya– pel desenvolupament de l'activitat

econòmica, que va permetre que s'acumulessin uns excedents agrícoles i ramaders que es podien portar a vendre.

Prèviament a aquesta fira, ja se n'havien celebrat d'altres. En un document de l'any 1373 es demana el canvi de la fira, que fins llavors es feia el maig, per traslladar-la a la diada de Sant Bartomeu –a l'agost–.

La fira s'ubica al passeig de Catalunya i a la plaça del Lledoner. Abans de l'enderrocament de les muralles, però, possiblement es devia celebrar en algun altre espai, encara que no ens han arribat notícies de l'indret. Fins i tot, en els millors anys s'ha ocupat una part del passeig de

La Fira de Sant Andreu ha estat i és un esdeveniment comercial important per al municipi de Torroella de Montgrí i els pobles de l'entorn.

Vicenç Bou i alguna parada s'ha posat a la plaça de la Vila. Així mateix, alguna de les activitats, com els concursos de bestiar boví, s'ha fet en altres llocs de la vila.

Des de sempre, l'activitat que l'ha impulsada ha estat essencialment l'agricultura. La venda, o l'intercanvi, de productes del camp, d'eines, de bestiar... era el motiu que reunia la gent que hi assistia.

Als darrers anys s'ha notat que mentre els vessants agrícola i ramader anaven minvant -per culpa de la davallada de l'activitat ramadera i de la mecanització del camp-, el sector comercial -molt sovint el relacionat amb l'agricultura i la ramaderia- s'ha erigit en el motor de la fira.

La Fira de Sant Andreu porta a Torroella bona part dels habitants dels pobles veïns (Ullà, Gualta, Pals, Serra de Daró, Belcaire, Albons, Verges...), els quals troben un bon mercat per vendre i comprar productes i mercaderies.

Les darreres novetats que s'han introduït a la fira han estat la instal·lació d'un recinte tancat, amb estands ocupats

majoritàriament per comerciants locals, i l'organització de diverses exhibicions (gossos d'atura, cavalls).

El venedor de flassades va ser un personatge ben característic de la Fira als anys cinquanta i seixanta.

75

La Fira de Sant Andreu els anys 90.

EL MERCAT

30

Les reunions de pagesos i ramaders al mercat de Torroella es feien al capdamunt de Fora Portal. Avui les parades han ocupat tot aquest espai.

76

Al municipi se celebren cada setmana dos mercats: el dilluns a Torroella i el dijous a l'Estartit.

A Torroella, el mercat té un origen medieval, quan els pagesos de diverses poblacions veïnes es reunien, cada dia en una de diferent, per vendre i comprar els productes del camp i el bestiar. Encara no fa gaires anys es podien veure a Fora Portal i a la plaça dels Dolors diversos tancats de vedells, porcs, conills, gallines... Avui, però, aquesta activitat ramadera del mercat ha desaparegut i ha deixat el seu lloc a una multitud de parades que ofereixen tot tipus de productes (alimentaris, de vestir, d'esbarjo, parament de la llar...). Del mercat

tradicional només queden les parades de verdures, fruites... que es posen al carrer d'Ullà i a la plaça de la Vila. Són les que encara ofereixen els productes directament del camp o de l'hort.

Avui, el mercat es distribueix per la plaça de la Vila, la plaça de Pere Rigau, el carrer de Primitiu Artigas, el carrer de Costa i Hugas, el carrer d'Ullà, el carrer de la Porta Nova, Fora Portal, la plaça d'Espanya i la plaça dels Dolors.

L'activitat del mercat té dues estacions clarament diferenciades: l'estiu i l'hivern. A partir del mes de maig, amb l'arribada dels primers turistes, els carrers s'omplen d'una

multitud ben heterogènia on predominen els observadors sobre els compradors. S'arriba a fer difícil transitar pels carrers, on es poden escoltar llengües ben diverses, veure com es fan fotos... Això durarà, a molt estirar, fins a final de setembre –si la temporada ha estat bona i el temps hi ha acompanyat–. A partir de l'octubre comença la temporada hivernal, amb una major tranquil·litat, amb els compradors i venedors de sempre, els de la rodalia.

Les parades amb productes del camp han anat deixant pas a altres molt més relacionats amb la llar i no tant amb l'alimentació.

El mercat del dilluns a Torroella i el del dijous a l'Estartit marquen profundament l'activitat econòmica del municipi.

A l'Estartit, el mercat és de fundació contemporània. Es va iniciar arran del boom turístic. Se

situa al carrer d'Eivissa i a la plaça del Doctor Fleming. S'assembla al de Torroella a l'estiu, però amb

molta més diversitat de gent i amb menys presència de veïns de les rodalies.

La perduració dels mercats

La perduració dels mercats i de les fires en tan diverses situacions històriques que s'han esdevingut al llarg de deu segles, durant els quals han continuat presidint l'evolució i el desenvolupament de la vida econòmica, són mostra de l'arrelament d'ambdues institucions dins l'economia catalana.

Però, abans i ara, hi ha hagut un element que, tant com aquell interès econòmic i comercial, ha contribuït al manteniment de les fires i dels mercats. Aquest element, sens dubte, ha estat la necessitat que sempre ha sentit l'home del contacte directe amb els altres homes, del contacte personal, del fugir de la soledat immensa que suposa la

mecanització, la uniformitat i l'anonimat a què tendeixen, sempre, les relacions comercials. No hi ha dubte que aquesta tendència s'ha vist accentuada en els darrers temps, sota l'influx d'uns corrents que cerquen desmesuradament l'increment de l'eficàcia i dels rendiments econòmics.

Ara bé, avui, potser més que mai, els mercats i les fires es mantenen, no solament a Catalunya, sinó a totes les latituds i en tots els sistemes econòmics, per aquests inefables ressorts psicològics que fan que l'home busqui sempre l'home, que l'home es resisteixi a perdre el seu poder de personalització.

Font: Casassas, Lluís: Fires i mercats a Catalunya, Barcelona. Societat Catalana de Geografia. 2000. p. 233-234.

EL COMERÇ

31

*Als diferents carrers de la vila
es poden trobar tot tipus
de botigues, sempre petites,
sempre acollidores.*

78

Torroella s'ha caracteritzat des de sempre per ser una vila comercial, amb moltes botigues familiars en els diferents carrers del nucli antic i, des de principi del segle XX, amb l'obertura fora de les muralles, també al seu entorn (passejos i carrers). Amb tot, la vila segueix essent el centre comercial.

I, dins de la vila, el carrer comercial per excel·lència és el carrer d'Ullà. Neix a la plaça de la Vila i acaba a Fora Portal, just on abans hi havia la porta de la muralla encarada cap al poble veí d'Ullà. De sempre ha estat un carrer vital i dinàmic. Aquests darrers anys, però, ha estat quan ha agafat l'arrencada definitiva per transformar-se en

allò que és avui. A cada costat, des del principi al final, hi ha botigues, bars, bancs... casa sí i casa també. Podríem dir que el conjunt forma un gran espai comercial on podem trobar pràcticament de tot. L'avantatge és que són petites botigues familiars on el tracte és encara personal. I això, en el món actual, és tot un detall.

Ara bé, el comerç no s'acaba en aquest carrer. Com ja hem dit, Torroella s'ha anat convertint com més va més en una petita població on el comerç és el gran protagonista. La plaça de la Vila, els carrers de Sant Agustí, de la Porta Nova, Major, el passeig de Catalunya, Fora Portal... són altres punts on també podem trobar tot allò

que busquem. Aquí, fora dels carrers estrets, és on, a més, s'han anat instal·lant alguns supermercats.

En aquests anys amb tant de tràfec turístic a la nostra Costa Brava, Torroella ha sabut mantenir-se una mica al marge de l'especulació i ha conservat el seu encant tradicional. La seva sort ha estat no trobar-se al litoral, sinó uns quilòmetres a l'interior.

Per això, la vila és encara un lloc tranquil on es pot passejar

sense grans aglomeracions humanes, i comprar, sense presses, en qualsevol de les seves botigues.

Malgrat tot, el municipi no s'ha quedat ancorat en el passat. Com succeeix arreu, el petit comerç es combina amb les anomenades grans superfícies que s'han situat, des de fa relativament pocs anys, escampades en els punts estratègics del municipi: al costat de vies de comunicació importants que permeten l'accés automòbils, un mitjà cada cop més associat a la compra. Són moltes les grans superfícies existents actualment a Torroella i a l'Estartit. A diferència dels comerços tradicionals, aquests nous

establiments acostumen a canviar ràpidament de noms i de persones, fet lligat a les fusions entre companyies i a la mobilitat dels seus accionistes.

El municipi combina a la perfecció els dos models comercials, que no són de cap manera excloents. Els nuclis de Torroella i de l'Estartit ofereixen, a part de punts de gaudi i de passeig, un comerç tranquil, al detall, amb productes de qualitat que difícilment es podran trobar a les grans superfícies. D'altra banda, els grans comerços ofereixen la comoditat de les grans compres adaptades als nous temps. Com sempre l'especialització sembla que serà la clau del comerç al municipi.

El carrer d'Ullà és la veritable artèria comercial tradicional de la vila de Torroella de Montgrí. Tot i la crisi dels darrers anys, les botigues encara s'hi toquen.

El carrer de Santa Anna és l'artèria comercial de l'Estartit.

L'AGRICULTURA

32

Els arbres fruiters s'han convertit en els grans protagonistes de l'agricultura dels darrers anys al nostre municipi.

80

Torroella de Montgrí és un municipi amb una gran activitat agrícola. A partir dels anys 60, el món de la pagesia a casa nostra va començar una profunda transformació. Així, si a l'any 1970 es comptaven més de 400 agricultors, l'any 1986 només n'hi havia 180. Del petit productor d'un gran nombre de conreus destinats part a l'autoconsum i part als mercats locals, s'ha passat a un productor mitjà o gran que s'ha especialitzat en uns conreus molt determinats (primordialment, cereals, farratges i fruiters) amb una gran acceptació en els mercats urbans de Catalunya i de l'Estat. Per fer aquest pas han calgut grans esforços de capital: compra de

maquinària més potent, professionalitzar el sector amb una formació continuada, creació de cooperatives per controlar la destinació i els preus dels productes... Un esforç que no tothom ha pogut resistir.

El terme compta amb una gran diversitat de sòls que han condicionat al llarg del temps els usos agrícoles. L'activitat pagesa s'ha centrat en el massís del Montgrí i a la plana del Baix Ter.

El massís, avui cobert de pins, garrics i terrenys erms en erosió, no sempre ha tingut aquest aspecte. Fins ben entrat el segle XIX, quan va començar-se a repoblar la muntanya amb pins,

el Montgrí era intensament treballat per un gran nombre de pagesos i ramaders. En són testimoni els bancals de pedra seca construïts per retenir les terres útils de la muntanya. Es tractava de conreus de secà - olivera, vinya i cereals-, que varen ser abandonats un cop es va disposar d'altres terrenys menys durs.

Ahora, les més de 50 cabanes de pastor que es troben al costat dels aixarts, grans tancats de pedra seca per guardar-hi el bestiar, són un bon indicatiu de l'aprofitament ramader de la

mntanya. Per tenir-ne una idea, l'any 1882 es donaven les xifres d'unes 3.000 ovelles, 100 cavalls i unes 40 vaques, a cura de 24 pastors.

La part més baixa del massís, a tocar la plana, amb uns terrenys amb pendent més suau i amb aigua de pou, eren fins al segle XVIII els espais agrícoles per excel·lència. No és estrany doncs, que en aquesta franja es trobin tots els masos històrics del terme. Avui continuen essent ocupats en bona part per conreus de secà, cereals i farratges bàsicament.

La riquesa agrícola de Torroella prové actualment de la plana del Baix Ter, que fins al segle XIX, abans de la canalització dels rius Ter i Daró, era un àrea propensa

La cooperativa Costa Brava, al terme municipal d'Ullà, aglutina un gran nombre de pagesos de l'entorn.

Les feines agrícoles tradicionals eren ben comunes al nostre municipi fins fa una trentena d'anys.

a quedar embassada. Avui, la plana està majoritàriament ocupada per conreus de regadiu que deuen la seva riquesa als terrenys al·luvials del riu i a una densa xarxa de canals d'aigua. És la zona del conreu dels fruiters: pomes, peres, préssecs... Conreus que tenen

una forta demanda als mercats, amb una dedicació humana considerable, duta a terme per temporers, i una mecanització creixent. A part dels fruiters, a la plana es conreen també cereals de regadiu com ara el blat de moro i el sorgo, entre molts altres.

L'horta era també un tipus de conreu molt important al terme. Els horts més singulars es trobaven a prop de les poblacions. A Torroella, a banda i banda del riu Ter, des del pont fins a la Resclosa. A l'Estartit, avui ja desapareguts, als rasos de Santa Anna. Els conreus d'horta (tomàquets, patata, enciams...) anaven tradicionalment als mercats setmanals de Torroella i dels pobles dels voltants.

ELS GEGANTS

33

Els Gegants de l'Estartit, en Xicu i la Remei, representen una família de pescadors.

82

L'origen dels gegants, àligues, dracs i altre bestiar, que animen avui moltes de les festes populars del nostre país, va molt lligat a una celebració religiosa instituïda l'any 1316 pel papa Joan XXII, la festa de Corpus, festivitat que commemora el misteri del "Cos de Jesucrist". Al llarg dels anys, la processó de Corpus va anar enriquint-se amb una llarga llista d'escenificacions bíbliques, com la lluita de David amb el gegant Goliat, suposat inici de la representació dels futurs gegants, les danses com les del Drac, de l'Àliga, del Lleó... Un ric conjunt del qual avui només ens ha arribat la parella de gegants, el drac i l'àliga.

Des del segle XIV, Torroella de Montgrí era en una pròspera vila reial, molt vinculada als grans centres catalans. Al mateix temps, des dels segles XVI i XVII hi ha a la vila una rica classe de comerciants i de propietaris benestants que porten el timó de la vila. A Torroella arriben, per tant, els models de celebracions litúrgiques, populars i festives de Girona i Barcelona.

Per aquest motiu, ja al segle XVII trobem les primeres notícies de l'existència en les processons de Corpus d'una parella de gegants (1628), d'una àliga (1638) i d'un drac (1666). Tots aquests personatges eren acompanyats per músics i balladors. L'Ajuntament es feia càrrec del seu pagament.

La processó de Corpus era seguida amb gran pompa per les autoritats civils i religioses de la vila. En primer lloc, anaven els cònsols primers amb túniques de domàs i insígnies de plata. A continuació, el macer amb la maça de plata amb les armes de la vila. Tot seguit, les autoritats religioses encapçalades pels 30 beneficiats de l'església, els membres de la capella de música de l'església de Sant Genís i els frares de l'orde dels agustins.

Amb el temps, la parella dels Gegants es fa present també a la Festa Major de Sant Genís i a

altres celebracions. Tanta sortida va fer que els gegants s'haguessin de fer de nou en diferents moments. Avui sabem que aquests personatges es refan del tot els anys 1679, 1880 i 1948. Els caps dels gegants antics poden admirar-se avui al Museu.

Amb el segle XIX acaba l'època d'or dels gegants. La reducció de les despeses municipals per fer-los ballar i per pagar els músics, juntament amb la pèrdua del caràcter religiós de moltes festes, varen portar els gegants a èpoques d'alts i baixos constants. Malgrat això, a la fi d'aquell segle els gegants encara eren defensats per un personatge anomenat Sellas, que portava un cap de lleó i unes xurriaques a la mà que feia petar tothom que s'acostava massa a la comitiva. Aquest personatge era anomenat també "esquivamosques".

Encara a principi del segle XX eren acompanyats per un graller, absent ja a l'any 1930. Aquest any desfilen sols amb motiu de la Festa de Sant Genís. Un any més tard, el 1931, però, els gegants ja van acompanyats amb els capgrossos.

Recentment, amb la democràcia, s'ha tornat a valorar el paper de la cultura tradicional dels pobles i han aparegut sòlides colles geganteres que, com la de Torroella han tornat a fer ballar els gegants i els capgrossos, amb l'acompanyament de grallers i xanclers, també sorgits de Torroella, en les festes més senyalades de la població: la festa de Sant Genís i la Fira de Sant Andreu.

Avui, si bé els gegants han perdut una part important de la funció que tenien encomanada com a membres que eren d'una processó de caire festiu i alhora

Els gegants actuals de Torroella de Montgrí.

religiós, han tornat a recuperar les rialles i a entretenir amb els seus moviments els nens i nenes de Torroella. Esperem que per molts anys.

Per la Festa Major de Santa Anna, l'Estartit va batejar uns nous gegants, en Xicu i la Remei, que han de convertir-se en protagonistes de les festes que se celebren en aquesta població.

Els gegants no sempre han estat els mateixos. De tant en tant, alguna ensopgada els ha portat a la mort i ha calgut refer-los. Aquests caps són els gegants que van sortir fins a l'any 1948.

LA PESCA A L'ESTARTIT

34

84

L' Estartit és un poble de fundació força recent. Les primeres notícies conegudes són del segle XVIII. L'inici i el desenvolupament de l'Estartit com a poble van molt lligats amb un període de relativa calma al mar, que coincideix amb un descens de les activitats de pirates, corsaris i de guerres entre països. Tot això fa que la vida a la costa esdevingui més segura i que la gent s'instal·li al lloc. L'any 1716 ja hi trobem cinc pescadors, i l'any 1757 s'hi documenten una vintena de cases.

Des d'aquells moments i fins a mitjan segle XX, el desenvolupament de l'Estartit estarà sempre lligat a l'activitat marítima. L'existència de bons

caladors converteix la pesca en l'activitat econòmica principal. A part, però, no s'ha d'oblidar l'activitat comercial del port, que ja al segle XVIII és el punt de sortida del blat i de l'arròs amb destinació a Barcelona. L'existència de corall va ser també un bon atractiu econòmic.

Malgrat tot, les activitats marítimes sovint eren insuficients per a l'alimentació de la població. Per aquest motiu, eren complementades amb una agricultura de secà (vinya, olivera i cereals), que es practicava a la muntanya del Montgrí, i per conreus d'horta. A l'Estartit, per tant, el pescador era també agricultor en determinats moments de l'any. L'època més dolça pel que fa a la

L'Estartit no havia canviat gaire des de la seva fundació fins als anys seixanta del segle XX. El poble sempre havia viscut a redós de la muntanya.

història de la pesca de l'Estartit cal situar-la entre el seu naixement com a poble i fins als anys trenta del s. XX, període en el qual s'utilitzaven un conjunt de tècniques artesanals amb embarcacions de vela i rem que permetien treure un bon profit dels bons caladors de la zona. Dos d'aquests tipus de pesca varen destacar a l'Estartit: el bou i el sardinal. La pesca del bou va arribar a l'Estartit l'any 1875. Aquesta pesca es duia a terme des del primer d'octubre al 30 d'abril i empleava entre 50 i 60 persones a l'hivern. Consistia en una parella de llaguts que, situats paral·lelament i a certa distància,

arrossegaven una gran xarxa que engolia el peix que trobava al seu pas. Els peixos més comunament capturats eren: llenguado, lluç, roger, capellà, sèpia, rap, escrita..., tots ells pertanyents a fons submarins sorrencs.

El sardinal es duia a terme a l'estiu i tot el poble hi estava ocupat. Es feia de nit amb un llagut tripulat per tres persones i es basava en una xarxa destinada a la captura de peix blau, sobretot anxova i sardina. D'aquest tipus de barca se n'arribaren a comptar més de quaranta al pic de l'estiu. Amb el temps, el sardinal es va dur a terme amb dues embarcacions: una d'elles, la gran, portava l'ormeig, mentre que l'altra disposava d'uns focus potents que intentaven atraure els bancs de peix i conduir-los cap a la xarxa de l'embarcació principal. Naturalment, hi havia d'altres sistemes, alguns dels quals han desaparegut, com és el cas de l'art de platja, un tipus de pesca

Avui l'Estartit és una població moderna que ha crescut amb l'impuls del turisme.

que consistia a arrossegar, de manera semblant a la pesca del bou, una xarxa, prèviament estesa al mar amb una embarcació, des de la sorra, amb l'ajut només de la força dels homes i dones que l'estiraven. Els darrers arts de platja es van dur a terme els anys 1930-1932.

Per tenir una idea de la importància de la pesca a l'Estartit, només direm que fins l'any 1930 hi havia registrats 140 pescadors, mentre que a Palamós, avui el port pesquer més important de la Costa

Brava, només n'hi havia 49. Malgrat tot, a partir dels anys trenta, la pesca entra en una fase d'estancament. En aquest moment es passa d'una pesca tradicional a una pesca de tipus industrial, que necessita especialitzar-se i invertir fortament en infraestructures portuàries i en embarcacions altament mecanitzades. A l'Estartit aquest pas no es va produir i a poc a poc va anar perdent el protagonisme de l'anterior etapa. Així, l'any 1960 quedaven a l'Estartit 59 pescadors.

Aquest fet, lligat amb l'arribada del turisme, va provocar que molts pescadors abandonessin la pesca com a activitat econòmica principal i que preferissin dedicar-se a una vida més còmoda, lligada als beneficis del turisme. De pescadors joves a l'Estartit en trobaríem ara menys que els dits d'una mà. Avui la majoria de barques que es troben al port de l'Estartit no cerquen ja la captura del peix.

Els temporals de mar, especialment els de llevant, solien ser molt perjudicials per a l'Estartit, en especial abans de la construcció del primer moll, l'any 1943. Algunes cases d'arran de mar havien patit l'embranchida de les onades.

EL TURISME

35

:Vista general de Estartit:

86

Des de la fi del segle XIX i fins a la Guerra Civil, el paper del turisme a l'Estartit i a la Costa Brava va ser molt discret i minoritari. Només un petit grup de famílies benestants disposava de temps de vacances i es podia permetre una estada a llocs llavors pràcticament verges i d'increïble bellesa, com l'Estartit. Era un tipus de gent que buscava la frescor del mar, prenia banyes d'aigua i es resguardava tant com podia del sol. Una de les primeres fondes on van allotjar-se aquests turistes va ser l'actual fonda Montserrat, llavors can Carbó.

Aquest turisme ric i fidel a l'Estartit va construir a principi de segle XX residències

elegants, com la casa de la família Saliatti (1917-1918), feta per Joan Saliatti, fabricant de paper a Girona, la Villa Primavera i d'altres que han desaparegut. Aquestes sumptuoses residències són testimoni del caràcter burgès d'aquests primers turistes.

Aquesta manera d'entendre el turisme acaba en arribar els anys 50. Llavors comença a arribar d'Europa un grup cada cop més nombrós de gent que troba a casa nostra un lloc barat, d'increïble tipisme, *typical Spanish*, amb paisatges pràcticament verges de gran bellesa natural i sempre amb sol. Aquesta vinguda va molt lligada amb el fet que a Europa les vacances són pagades. Tot això

El primer turisme de l'Estartit estava integrat per famílies amb un poder adquisitiu alt. Venien a reposar i a admirar la natura.

fa que es passi d'un turisme minoritari i vinculat a les classes altes a un altre de masses.

Aquest "boom" motiva l'aparició dels primers hotels a l'Estartit. L'any 1960 s'inaugura l'hotel "El Català". Paral·lelament arriben les primeres agències com la Horizon Holidays, que porten els primers turistes. En pocs anys, el turisme transformarà totalment el mode de vida de la gent i el paisatge de l'Estartit. La febre del turisme porta a construir grans hotels moderns i alts a primera línia de mar que substitueixen les modestes

cases de pescadors. Al mateix temps, hi ha la necessitat de mà d'obra, que s'instal·la a l'Estartit atreta per donar serveis als turistes. Són uns anys bojos de total transformació.

Amb el temps, apareixen noves modalitats d'ocupació: apartaments, com ara els Roca Maura, urbanitzacions, com Els Griells, el Mas Pinell, la Torre Gran i la Torre Vella, càmpings, com el Delfin Verde... En definitiva, és el moment en què es construeix l'Estartit tal com el coneixem ara.

L'època d'or del "boom" turístic acaba amb una crisi sobtada que agafa tothom desprevingut: la crisi del petroli (1973-74), que suposa el trencament de relacions entre els estats àrabs i Europa occidental i en

conseqüència l'augment del preu del cru. Aquest fet produeix una certa indecisió dels turistes. Al mateix temps, la Costa Brava ha deixat de ser aquell paradís natural a causa sobretot del maltractament agressiu de l'entorn... Tot això provoca un temor i una incertesa en el sector turístic, que es tradueix en una aturada de la construcció de nous serveis. A més, a partir de la crisi es pateix una forta estacionalitat del turisme en els mesos de juliol, agost i setembre.

Ara, un cop superada la crisi, conviu a l'Estartit diferents tipus de turisme. Un turisme europeu i nacional molt important quantitativament, que concerta els seus viatges amb autocar i que a un preu molt baix obté una estada en un

La crisi turística ha portat l'aparició de noves ofertes com els esports subaquàtics

hotel a l'Estartit; un turisme europeu i espanyol familiar, amb un major poder adquisitiu, que arriba amb cotxe i que concerta la seva estada directament o bé ja té una propietat; un turisme de segona residència, un turisme de cap de setmana....

Finalment, a l'Estartit el turisme subaquàtic, a les Medes i a la costa del Montgrí, té cada cop més adeptes. De la bona marxa d'aquest turisme n'és testimoni el nombre de centres d'immersió apareguts.

Amb els anys seixanta va néixer el boom turístic i la construcció d'hoteles i altres serveis es va accelerar.

LES ILLES MEDES

36

88

Les illes Medes són l'únic exemple d'arxipèlag que trobem al litoral de Catalunya. Aquest fet els ha donat un paper destacat al llarg de la història. Des del punt de vista natural, constitueixen un dels atractius més destacats del municipi.

Geològicament, les Medes són la cua del massís del Montgrí mar endins. Si unim, amb una línia imaginària, el cap de la Barra amb la Meda Gran podem entreveure la forma que tenia l'antic massís, el qual, en fracturar-se, va aïllar per sempre, mar endins, un petit conjunt de set illots.

D'illes, n'hi ha dues: la Meda Gran i la Meda Petita, que han

estat ocupades per l'home al llarg de la història. D'illots, n'hi ha cinc, tots ells rocallosos, amb absència de terra. De nord a sud, trobem primer el Medellot, també conegut amb el nom de la Bota pel fet que recorda aquest calçat; les Ferranelles, molt a prop de la Meda Petita; els Tascons Petits; els Tascons Grossos i el Carall Bernat, el més desvergonyat de tots cinc, que no amaga per res la semblança amb una forma fàl·lica, encara que algú hagi volgut disfressar el seu nom autèntic pel de Cavall Bernat.

Al llarg de la història les Medes han estat freqüentades i habitades. Els testimonis més antics, ceps i àncores d'embarcacions d'època grega i

Les illes Medes estan formades per set illots que sobresurten de l'aigua enfront de l'Estartit i són la continuació en el mar del massís del Montgrí.

romana trobats sota l'aigua, en són una prova evident. Fins i tot, sembla que s'hi podia haver explotat el guix en època romana. A partir de l'Edat Mitjana, a causa de la pirateria, les illes prenen una importància considerable; per la seva situació estratègica, l'any 1413, el rei Martí l'Humà decideix començar-hi una fortificació defensada per monjos hospitalers.

A l'Edat Moderna, les illes són ocupades, successivament, per corsaris musulmans, els anys 1520, 1549, 1597, i, des de l'any 1655 al 1670, hi ha instal·lada una guarnició francesa. Ja a l'Edat

Contemporània, durant la guerra contra Napoleó, entre els anys 1808 i 1814, les Medes són l'únic territori peninsular que no va poder ser ocupat per les tropes franceses i des del qual es va hostigar l'enemic. Finalment, i fins als anys 20 d'aquest segle, va haver-hi una guarnició militar. Els darrers homes i dones que han viscut a les Medes varen ser els farers. El primer far conegut es va construir l'any 1866. En instal·lar-s'hi un far automàtic l'any 1930 els farers varen abandonar les illes.

Des del punt de vista natural, les Medes constitueixen un punt d'extraordinari interès tant en la seva part emergida com en la part submergida. Començant per la primera, el més sorprenent per a un visitant és l'elevat nombre d'aus que viuen a les illes, fet normal, ja que l'aïllament les protegeix de l'home. D'entre elles destaca el gavià argentat, una au de grandària considerable, molt

Des de l'any 1983, les illes Medes són una reserva marina, on tant la vegetació com la fauna estan protegits.

territorial i agressiva. Actualment n'hi ha 14.000 parelles i és potser el lloc on més abunda de tota la Mediterrània. A part de gavians, hi ha també altres aus pescadores com el corb marí, i altres provinents dels aiguamolls, com el martinet blanc, l'esplugabous i el martinet de nit.

Quant a la vegetació, a diferència del seu germà gran el massís del Montgrí, les Medes estan condicionades per diversos factors que dificulten el

seu desenvolupament: manca d'aigua dolça, salabror de l'aigua de mar, exposició directa a tots els vents, manca de sòl... Per aquests motius, a les illes trobem tan pocs arbres. Entre les plantes adaptades a aquest entorn hi ha l'ensopeguera, el coixí de monja, el salat blanc, la malva...

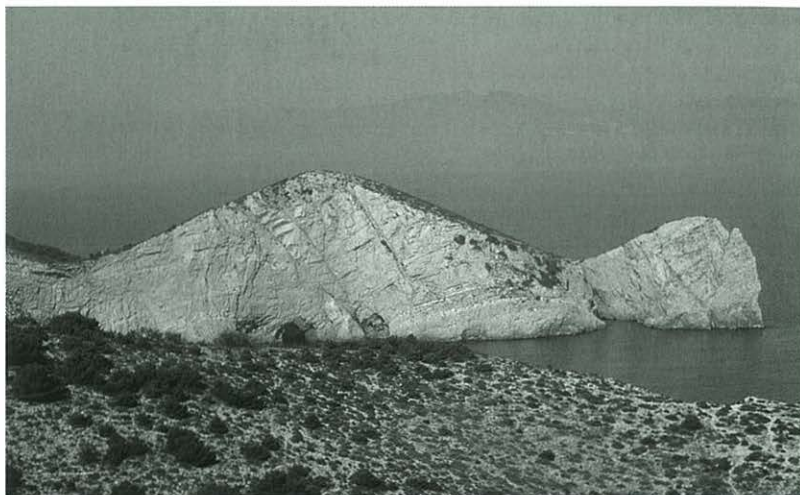
Des de l'any 1983, les Medes són una reserva marina. La protecció d'aquest espai ha permès conservar i diversificar una de les comunitats submarines més importants de la Costa Brava, un autèntic paradís que ens recorda l'extraordinària bellesa que pot assolir la vida al mar: les algues ben il·luminades a prop de la superfície, de coloració verda, les algues de la penombra, a més fondària i de coloracions vermelles i grogues, l'alguer, un autèntic bosc en miniatura que allotja multitud d'animals que hi viuen amagats, el coral·ligen, l'herbei de posidònia...

Al llarg de la història, les Medes han estat, en diverses ocasions, ocupades per la seva situació estratègica.

LA COSTA ROCALLOSA DEL MONTGRÍ

37

La Foradada, sota la muntanya de cap Castell, és un accident geològic singular.

90

De l'Estartit a l'Escala s'estén la façana marítima del massís del Montgrí, un tram de costa rocallós i feréstec amb un relleu irregular format per puntes i caps que tanquen petits golfets. Un espai en estat verge plegat de petites cales, illots i espadats de vertigen que arriben als 100 metres d'alçada.

Partint de l'Estartit s'arriba al cap de la Barra, el sortint més oriental del massís del Montgrí. L'extrem final d'aquest accident el forma una roca punxeguda anomenada la Bleda.

Antigament tenia una base més estreta i en alçada s'eixamplava, fet que recordava la forma d'una fulla de bleda. A pocs metres de la Bleda, separada de la costa, es troba la roca del Molinet, que

deu el seu nom al fet que l'embat de les ones formava una escuma blanca que recordava la farina.

Del cap de la Barra a punta Salines s'estén un golfet d'uns 800 metres que acaba amb una petita cala anomenada cala Calella, que permet l'entrada de petites embarcacions. A punta Salines, un sortint obert al vent de la tramuntana, va enfonsar-s'hi 2.000 anys enrera una embarcació empesa pel temporal.

Passada la punta Salines s'obre un altre golfet conegut amb el nom del Falaguer, d'unes dimensions semblants a l'anterior. En aquest golfet, s'hi troba la petita illa del Dui o Dull

i, abans d'arribar al cap que tanca aquest accident, el cap d'Ultrera, trobem encara la cova del Negre del Falaguer, on és possible desembarcar.

Cap al nord del cap d'Ultrera s'arriba a una petita cala, la cala Sardina, i poc després a l'illa Pedrosa, la més gran entre l'Estartit i l'Escala, ocupada avui pels gavians. Davant de l'illa va enfonsar-s'hi un vaixell cap a l'any 150 aC. L'illa Pedrosa tapa l'entrada d'una cala de dimensions més grans que les anteriors, cala Pedrosa.

Al nord de l'illa Pedrosa s'obre el golf de la Morisca, que acaba amb el sortint de cap Castell. Abans, però, d'arribar en aquest cap, trobem una curiositat geològica, avui d'un interès turístic important: la Foradada, un pas d'aigua que travessa de nord a sud els 25 metres de la península del cap Castell i que amb una alçada de cinc metres i i uns 9 metres d'amplada permet el pas de petites embarcacions.

Més al nord, trobem la cala Ferriol, la segona més gran del massís i molt freqüentada a l'estiu. Poc després de la cala Farriol s'arriba altre cop a una àrea amb penya-segats d'alçada important com el salt del Pastor, el més alt de la costa del Montgrí, amb 100 metres d'alçada. Després s'arriba a la punta del Milà, que obre el

darrer gran accident de la costa torroellenca del massís del Montgrí.

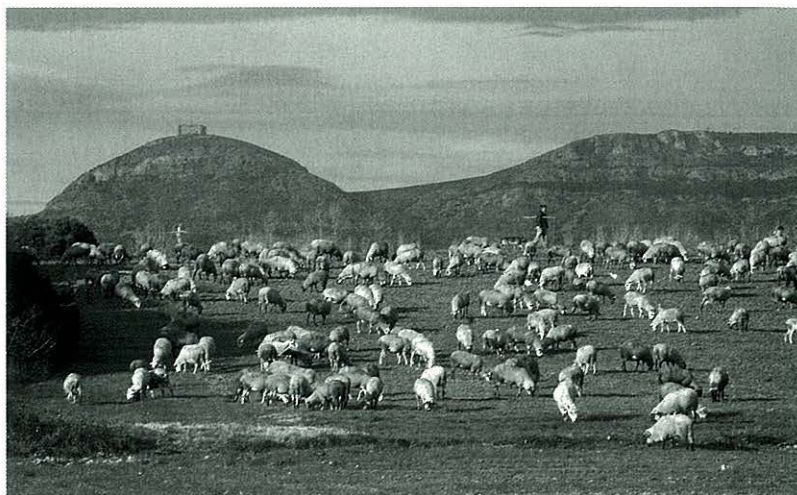
La cala Montgó és la més important de la costa del Montgrí, amb unes dimensions

La costa del massís del Montgrí està plagada de cales i caps.

notables de 800 per 900 m. Els geòlegs creuen que el sector ocupat actualment per la cala era antigament un rocam però que un esfondrament va provocar la seva aparició. Com diu l'havanera *Cala Montgó*, és un racó de pau i de llum i un bocí de paradís, un bocí de paradís que pot fer-se extensiu a tota la costa abans descrita. Tan de bo deixem que només siguin les ones i el vent els elements que tinguin dret a moldejar aquest tresor natural irrepetible.

La cala Montgó, que tanca el terme municipal de Torroella de Montgrí pel nord, és l'entrada més important de la costa del massís.

El massís del Montgrí és un dels paisatges més emblemàtics del terme.

92

El terme de Torroella de Montgrí és un lloc excel·lent per conèixer una gran varietat de paisatges naturals que encara avui conserven bona part del seu encant.

Un dels elements destacats d'aquest paisatge és el massís del Montgrí, un conjunt de muntanyes antigues calcàries amb una gran presència de coves i avencs i amb una alçada que no supera gairebé mai els 300 metres. Un massís típicament mediterrani perfumat per l'olor del romaní i la farigola, plantes que viuen enmig d'un sotabosc majoritari de garric. Entre els arbres domina avui el pi, reintroduït al Montgrí des de la fi del segle XIX, que conviu amb alguna taca d'alzinar.

Les illes Medes, que constitueixen avui una reserva natural i que compten amb un dels paisatges subaquàtics de major diversitat i riquesa de la Mediterrània, són en realitat una continuació del Montgrí, i en èpoques reculades formaven un sol cos.

A la banda sud del Montgrí, entre la muntanya Gran i les Maures, a l'anomenat coll de les Sorres, varen formar-se unes dunes continentals. Es tracta d'una gran acumulació de sorres portades per la tramuntana des de les platges de l'Alt Empordà. Les sorres varen amenaçar a la fi del segle XIX d'envair molts masos i camps de conreus, però van ser fixades entre la fi d'aquella centúria i l'inici del s. XX.

Fins fa relativament poc temps, el riu Ter i les rieres que travessen la plana eren sovintejades pels torroellencs i estartidencs que hi anaven a pescar amb canya o enfila, i tal com comenten les persones grans, hom es podia emmirallar en les aigües. Avui, si bé s'estan produint millores mediambientals, el Ter continua malalt per l'excés d'abocaments al llarg del seu curs.

Malgrat això, a les ribes del riu hi ha un bosc de ribera compost per salzes, oms, verns... que, de tant en tant, ens deixa un tall de riu en el qual és possible veure

aus com ara bernats pescaires, martinets, gavians... Prop del mar, els arbres desapareixen per la presència d'aigües salades i a poc a poc s'arriba a la gola del Ter, on les aigües amansides d'aquest riu entren a la Mediterrània.

Entre la Gola i l'Estartit trobem la costa sorrenca del municipi de Torroella, en la qual és possible observar uns dels pocs exemples de dunes litorals a Catalunya. Al seu darrere s'obre una zona d'aiguamolls amb presència de plantes adaptades a la salabor de l'aigua de mar: la salicornia, el fonoll marí... a més d'un gran nombre d'aus, com el camallarg. Des del Ter a l'Estartit, trobem en primer lloc la bassa del Fra Ramon, amb un exemplar de peix únic a Catalunya, el fartet. A continuació trobem la Pletera, una zona de maresma avui desdibuixada per una

urbanització desgraciada. La darrera zona húmida d'interès abans d'arribar a l'Estartit és la reserva natural del Ter Vell, antiga desembocadura del riu Ter, zona de confluència d'aigües dolces de rieres i de l'aigua salada del mar. Aquest fet li dona una gran riquesa de vida i fa que s'hi instal·li una tupida vegetació plantes hal·lòfiles (joncs, tamaris, canyís...), a més d'una

El Ter Vell, una antiga desembocadura del riu Ter, és actualment una de les darreres zones humides del nostre litoral.

gran diversitat d'aus (ànecs, polles d'aigua, fotges, bernats pescaires...)

93

En un ric i variat espectacle natural que cal salvaguardar i millorar. Encara no podem banyar-nos al Ter sense perill, com feien els nostres besavis. Continuen els abocaments incontrolats al Montgrí... Quin serà el llegat que fem als nostres hereus? Esperem que la transformació i modernització vagin en equilibri amb el manteniment del nostre medi natural. Si entre tots hi posem interès, ben segur que ho aconseguirem.

El riu Ter travessa transversalment la plana del Baix Ter i ha moldejat al llarg dels segles el seu paisatge.

Bibliografia

La majoria de la informació s'ha extret dels diferents treballs d'investigació i de divulgació que s'han anat publicant en les següents col·leccions:

Emporion (1915-1923; 1931-1936). Quinzenari local.

Llibre de la Festa Major de Torroella de Montgrí (1928-1932; 1940-...). Publicació anual.

Butlletí del Casal del Montgrí (1974-1988). Revista d'aquesta associació de Torroella de Montgrí.

Papers del Montgrí (1981-...). Revista del Museu del Montgrí i del Baix Ter, Centre d'Estudis i Arxiu. Se n'han publicat un total de 20 números.

Monografies (1981-...). Publicació del Museu del Montgrí i del Baix Ter, Centre d'Estudis i Arxiu. Se n'han publicat un total de 12 números.

Així mateix, per als temes dels segles XVII al XX s'ha consultat la documentació guardada a l'Arxiu Històric Municipal de Torroella de Montgrí.

AUDIVERT, Marcel·lí. *L'Estartit i les Medes*. Granollers, Montblanc-Martín, 1971; Torroella, Museu del Montgrí i del Baix Ter, Centre d'Estudis i Arxiu, 2000.

AUDIVERT, Marcel·lí. *Cases i gent de l'Estartit*. Granollers, Montblanc-Martín, 1981.

AUDIVERT, Marcel·lí. *Torroella, una vila singular*. Barcelona, s.e., 1983.

BOADAS, Joan; OLIVERAS, Josep M.; SUNYER, Xavier. *El Ter*. Girona, Diputació de Girona, 1987. Col. Quaderns de la Revista de Girona.

ROS, Joandomènec; OLIVELLA, Ignasi; GILLI, Josep M. i altres. *Els sistemes naturals de les illes Medes*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1984.

SURROCA I SENS, Joan. *Bibliografia de Torroella*, I. Torroella, Museu del Montgrí i del Baix Ter, Centre d'Estudis i Arxiu, 1983.

SURROCA I SENS, Joan. *Bibliografia de Torroella*, II. Torroella, Museu del Montgrí i del Baix Ter, Centre d'Estudis i Arxiu, 1988.

Agraïments

Ajuntament de Torroella de Montgrí.
Volem dedicar aquesta publicació a la memòria de Josep Vert i Planas, que va morir el desembre de 2002. Ell n'ha estat un dels artífexs, ja que va col·laborar-hi amb nosaltres en els seus inicis. A més, ha estat un sembrador de projectes i d'il·lusions al llarg de tota la seva vida; ell ens ha inculcat la importància i la necessitat de continuar treballant en la investigació i la difusió del nostre patrimoni.

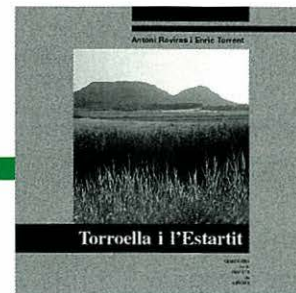
Procedència de les il·lustracions i fotografies

Joan Baca és autor de les fotografies de les planes 53 i 57. Jaume Bosch de les planes 12 i 13. Jordi Corbera de les planes 16 i 21. De Vicenç Fargnoli les planes 57, 84 i 86. La foto de la plana 64 és de Joventuts Musicals de Torroella de Montgrí. De Josep M. Llenas és la fotografia de la plana 87. De Toni León la de la plana 60. Les fotos de les planes 8 i 9 són de Marc Marí. La de la plana 77 és d'Àngel Planas. De Joan Reynés és la foto de la portada i

les de les planes 17, 22, 23, 26, 27, 32, 35, 36, 37, 38, 39, 79, 80, 85, 88 i 91.

Les fotos de les planes 19, 37, 77, 78, 79 i 81 són d'Antoni Roviras. La de la plana 67 és de Josep Serenó. D'Enric Torrent les de les planes 4 i 73. De Fidel Torrent les de les planes 18 i 21. De Josep Vert les de les planes 17 i 70.

Les altres són de l'Arxiu Fotogràfic del Centre de Documentació de Can Quintana, Centre Cultural de la Mediterrània.

Quaderns de la Revista de Girona

és una publicació de periodicitat bimestral dedicada exclusivament a temes de les comarques gironines. S'estructura en dues sèries, que es distingeixen pel color de la portada i per les planes interiors: Guies, en vermell, i Monografies locals, en verd. La primera és dedicada al tractament de qüestions d'abast general relatives a la història, l'economia, la cultura i les tradicions. La segona vol anar oferint una panoràmica sobre el passat i el present de les ciutats i dels pobles gironins, amb especial atenció a l'època contemporània.

Monografies locals

Darrers títols publicats

Camprodon

per *Sílvia Planas*

Maçanet de la Selva

per *El Taller d'Història*

Sant Jordi Desvalls

per *S. Planas i N. Puigdevall*

Ribes de Freser

Per *Miquel Sitjar*

Salt

per *X. Alberch i J. Burch*

Sant Joan de les

Abadesses

per *J. Albareda i J. Ferrer*

La Vall de Bianya

per *J. Murlà Giralt*

Capmany

per *A. Egea i M. Roig*

Gualta

per *Ramon Alberch*

Platja d'Aro

per *Pere Barreda*

La Vajol

Albert Juanola

Vilobí d'Onyar

per *Dora Santamaria*

Vilafant

per *J. M. Bernils*

Osor

per *F. Bruguera i N. Ramió*

Maçanet de Cabrenys

per *Pere Roura i Sabà*

Santa Coloma de Farners

per *J.T. Grau, J. Mestre i R. Puig*

Riells i Viabrea

per *J. Collell i C. Escudé*

Siurana d'Empordà

per *Antoni Egea i David Pujol*

Les Lloses

per *J. Gordi i R. Llimós*

La Vall de Campmajor

per *Joan Fort*

Santa Pau

per *Salvador Reixach*

Jafre

per *R. Alberch i J. Viñas*

Llançà

per *Josep Clavaguera*

Llanars

per *Agustí Dalmau*

Llívia

per *R. Garriga, M. Vilaseca i J. Vinyet*

Riudellots de la Selva

per *Elvis Mallorquí (coord.)*

Boadella d'Empordà

per *David Serra i Busquets*

Vilanant

per *Pere Borrat i Antoni Egea*

Bàscara

per *Albert Riera*

Cabanes

per *Josep M. Bernils*

Sant Feliu de Pallerols

per *Xavier Solà*

Lladó

per *Joaquim Tremoleda*

Sant Pere Pescador

per *Marisa Roig*

Castellfollit de la Roca

per *Jesús Culebras*

Sant Joan les Fonts

per *Xavier Valeri*

Miànigues

per *Pau Viladiu, David Sala*

Darnius

per *Josep M. Bernils i Mach*

Guies

Darrers títols publicats

Màgiques, pors i supersticions

per *Carme Vinyoles*

Els volcans

per *Josep M. Mallarach*

Els indians

per *Rosa Maria Gil*

Els Pirineus, del Puigpedrós al Puigneulós

per *Josep Clara*

Cristians de Girona

per *Josep M. Marquès*

L'estany de Banyoles

per *M. Coma i J. Gratacós*

Els rellotges de sol

per *M. Gil*

Els maquis

per *J. Clara*

Els monuments megalítics

per *J. Tarrús i Júlia Chinchilla*

El pessebrisme

per *J. Dalmau i Corominas*

La ceràmica

per *Andreu Bover*

La farga

per *Jordi Mascarella*

Castells vius

per *C. Vinyoles, M. Torns i P. Lanao*

La pesca

per *J. Sala i J. Domènech*

La ramaderia

per *P. M. Parés i T. Vilaró*

Els protestants

per *Josep Clara*

La tramuntana

per *J. M. Dacosta i X. Febrés*

El Montseny

per *J. M. Rueda i J. Tura*

L'electricitat

per *M. Pous i J. Callol*

El periodisme

per *Lluís Costa*

Els glacials

per *Jordi Fernández*

L'excursionisme

Per *Jordi Dalmau*

La Girona dolça

per *J. V. Gay i N. Puigdevall*

Les campanes

per *Carles Sapena*

La Ciutadella de Roses

per *C. Díaz, H. Palou i A. M. Puig*

El Teatre

per *Pep Vila*

Els Museus

per *G. Alcalde i J. M. Rueda*

Els refugiats

per *Mercè Borràs*

Per les Esglésies

per *J. M. Marquès*

Les Guillerries

per *Emili Rams i Josep Tarrés*

El Modernisme

per *Pilar Soler*

El Contraban

per *M. Aguilar, J. Maymí, J. Ros i X. Turró*

Els Centres d'Estudis

per *Carles Sapena*

Cementiris i sepelís

per *Dolors Grau*

Balnearis i aigües

minerals

per *J. Ferrer i J. V. Gay*

Rectificacions

Pàgina 36 i 37

– Apareixen unes imatges de dos masos del municipi: pàg. 36, mas Ral, i pàg. 37, torre Begura. Els peus estan intercanviats.

Torroella de Montgrí és un municipi ric en història i divers en espais d'interès natural. El massís del Montgrí, la plana del Baix Ter i les illes Medes configuren un paisatge que ha estat ocupat per l'home des d'èpoques molt reculades, com ho testimonien les restes paleolítiques dels caus del Duc del Montgrí. Aquesta publicació presenta els principals esdeveniments i les peculiaritats del municipi fins a l'actualitat.

Antoni Roviras Padrós (1965) és llicenciat en Història Antiga. Des de l'any 1992 és conservador del Museu del Montgrí i del Baix Ter, Centre d'Estudis i Arxiu, i des del 1999 és responsable de l'Àrea de Patrimoni Cultural de l'Ajuntament de Torroella de Montgrí. Actualment és director de Can Quintana, Centre Cultural de la Mediterrània.

Enric Torrent Bagudà (Ullà, 1957) és llicenciat en Història Moderna. Des de l'any 1983 és conservador del Museu del Montgrí i del Baix Ter, Centre d'Estudis i Arxiu, institució de la qual ha estat el director des del 1992 fins al 2002, i arxiver municipal. Actualment és responsable del Centre de Documentació de Can Quintana, Centre Cultural de la Mediterrània. Forma part de la Comissió del Llibre de la Festa Major de Torroella des de l'any 1983 i ha publicat diferents treballs en aquesta i altres col·leccions.

ISBN 849518756-6

9 788495 187567 >

MONOGRAFIES LOCALS

Diputació
de Girona

Caixa de Girona